

UIT

NORGES
ARKTISKE
UNIVERSITET

Institutt for ingeniørvitenskap og sikkerhet

Løslatelse av radikalisererte straffedømte:

Hvordan kan vi redusere risiko gjennom forebyggende arbeid?

Lise Lotte Evenseth

Masteroppgave i samfunnssikkerhet, fordypning i sikkerhet og beredskap i nordområdene

Juni 2018

Antall ord: 28 486

Sammendrag

Endringer i norsk terrorlovgivning og økt nasjonal straffeforfølgelse av syriafarerne har ført til at en rekke radikalisererte personer befinner seg i norske fengsler. Uønskede hendelser i Paris og København 2015 har illustrert hvor alvorlig konsekvensene av fengselsradikalisering kan være. Det er behov for å videreføre det rehabiliterende forebyggingsarbeidet som gjennomføres i fengslene, også etter løslatelse. Denne studien handler om hva som gjøres etter at risikogruppen bestående av radikalisererte, og potensielt radikalisererte, er ferdig med straffegjennomføringen sin. Oppgaven ser på hvilke opplevde risikofaktorer som knyttes til denne gruppen, hvilke barrierer som eksisterer for å redusere risikoen, og hvordan barrierene har en forebyggende funksjon mot terrorisme. Jeg svarer på problemstillingen: *Hvordan kan samfunnet redusere risikoen som assosieres med løslatelse av radikalisererte straffedømte?*

Studien baserer seg på data fra 11 intervjuer med informanter fra offentlig sektor og private organisasjoner, i tillegg til sekundærdata fra rapporter. Studien konkluderer med at det både er individuelle faktorer og risikofaktorer i relasjonene som ligger til grunn for risikoen. Ukjent radikalisering, livskrise og psykiske utfordringer, sterk ideologi, opplevd utenforskap og uheldig sosialt nettverk og svak relasjon til arbeidslivet oppleves som sentrale. De tre identifiserte barrierene individuell oppfølging, mentorordning og organisatorisk samarbeid kan forhindre, begrense og kontrollere risikofaktorene. Dette kan forekomme gjennom å rehabiliterer risikogruppen, bygge og vedlikeholde deres normative barrierer, og redusere rekrutteringen til nye og alvorlige ekstremistiske lovbrudd.

Forord

Med denne oppgaven avslutter jeg mastergradsstudiet i samfunnssikkerhet, og legger bak meg fem innholdsrike år som student ved Universitetet i Tromsø-Norges Arktiske Universitet. Det har vært fem intensive og utfordrende år, som avrundes etter 6 måneder med frustrasjon, glede, x-antall kaffekopper og kink i nakken.

Det er flere personer som har bidratt med å ferdigstille denne oppgaven, og som derfor fortjener en takk. Først og fremst min veileder Maria Sydnes for all den tiden du har brukt på å lese, kommentere og veilede meg underveis, til alle døgnets tider. Takk for din tålmodighet og konstruktive kritikk som har vært uvurderlig for å holde oppgaven på rett kjøll.

Takk til Marianne for godt selskap på kontoret og for viktige faglige og eksistensielle diskusjoner som vi har hatt så uendelig mange av. Har heldigvis mistet telling på hvor mange is det ble til slutt.

Til min familie som har oppmuntret meg, Linn og Susann for stadige påminnelser om at kun det beste er godt nok, takk til dere.

Min fantastiske samboer Rodrigo, takk for at du alltid er der, for din evige optimisme og evne til å få meg til å koble av. Du er best.

Lise Lotte Evenseth

Tromsø, 1.juni 2018

Innholdsfortegnelse

SAMMENDRAG	I
FORORD	II
1 INNLEDNING	4
1.1 TIDLIGERE FORSKNING	6
1.2 FORMÅL OG PROBLEMSTILLING.....	8
1.3 OPPGAVENS STRUKTUR.....	10
2 TEORETISK RAMMEVERK	11
2.1 RISIKO FOR ONDSINNEDE HANDLINGER	11
2.1.1 <i>Risikopersepsjon</i>	13
2.2 FOREBYGGING AV ONDSINNEDE HANDLINGER	15
2.2.1 <i>Risikoreduserende barrierer</i>	16
2.2.2 <i>Kriminalitetsforebyggende barriererefunksjoner</i>	18
2.3 ANALYTISKE IMPLIKASJONER	23
3 METODOLOGI	24
3.1 FORSKNINGSSTRATEGI.....	24
3.2 TEKSTANALYSE.....	24
3.3 INTERVJU	26
3.4 UTVALG	28
3.5 STUDIENS RELIABILITET	30
3.6 STUDIENS VALIDITET	31
3.7 ETISKE BETRAKTNINGER OG UTFORDRINGER	32
3.7.1 <i>Anonymitet</i>	33
4 EMPIRISKE FUNN	34
4.1 NØKKELEKTØRER I FORVALTNINGSSYSTEMET FOR TILBAKEFØRING	34
4.2 RISIKO ETTER LØSLATELSE	36
4.2.1 <i>Radikalisering som ikke fanges opp</i>	36
4.2.2 <i>Vanskelige levekårsforhold blir en risikofaktor</i>	37
4.2.3 <i>Forhold i fengslet som risikofaktor</i>	38
4.2.4 <i>Ideologisk risiko</i>	39
4.2.5 <i>Utenforskap blir en risikofaktor</i>	40
4.2.6 <i>Et dårlig nettverk øker risikoen</i>	42
4.3 RISIKOREDUSERENDE TILTAK	43
4.3.1 <i>Individuell oppfølging som en barriere</i>	43
4.3.2 <i>Mentorordningen</i>	45
4.3.3 <i>Samarbeid kan redusere risikofaktorene</i>	47
4.4 EFFEKTEN AV FOREBYGGENDE BARRIEREFUNKSJONER	49
4.4.1 <i>Kunnskap som forsterker det forebyggende arbeidet</i>	49
4.4.2 <i>Følelsen av å bety noe i samfunnet</i>	50
4.4.3 <i>Bruk av motivasjon for rehabilitering</i>	51
4.4.4 <i>Sjansen til å ha en normal hverdag</i>	53
4.4.5 <i>Oppsummering</i>	54
5 DISKUSJON	55
5.1 HVILKE RISIKO-FAKTORER KAN KNYTTES TIL RADIKALISERTE STRAFFEDØMTE ETTER LØSLATELSE?	55
5.1.1 <i>Individuelle faktorer som øker risikoen</i>	55
5.1.2 <i>Risikofaktorer i relasjoner</i>	59
5.1.3 <i>Risikopersepsjon som kilde til kunnskap</i>	60
5.1.4 <i>Oppsummering forskningsspørsmål 1</i>	61
5.2 HVILKE FOREBYGGENDE BARRIERER ER ETABLERT?	62
5.2.1 <i>Individuell oppfølging som myk barriere</i>	62

5.2.2	<i>Mentorordning som en myk barriere</i>	63
5.2.3	<i>Organisatorisk samarbeid som myk barriere</i>	64
5.2.4	<i>Oppsummering forskningsspørsmål 2</i>	66
5.3	HVORDAN KAN DE ETABLERTE BARRIERENE FUNGERE SOM FOREBYGGINGSMEKANISMER?.....	66
5.3.1	<i>Rehabilitering</i>	66
5.3.2	<i>Redusere rekruttering</i>	69
5.3.3	<i>Bygge og vedlikeholde normative barrierer</i>	70
6	KONKLUSJON	72
6.1	STUDIENS BIDRAG OG VIDERE FORSKNING	74
	LITTERATURLISTE	76
	VEDLEGG	83

Figuroversikt:

FIGUR 1	STUDIENS ANALYTISKE RAMMEVERK	10
FIGUR 2	FORHOLDET MELLOM FARER, BARRIERER OG TAP BASERT PÅ REASON (1997, s. 3).....	17
FIGUR 3	HELHETLIG MODELL FOR FOREBYGGING AV KRIMINALITET BASERT PÅ BJØRGO (2015, s. 14).....	19
FIGUR 4	ORGANISASJONSKART KRIMINALOMSORGEN (KRIMINALOMSORGEN, 2016)	29
FIGUR 5	OVERSIKT OVER ANSVAR, ROLLER OG OPPGAVER (JUSTIS-OG BEREDSKAPSDEPARTEMENT, 2017)	35

Tabelloversikt:

TABELL 1	MODIFISERT LISTE OVER KVALITATIVE RISIKOKARAKTERISTIKKER, BASERT PÅ RENN (2008, s. 109)....	14
TABELL 2	DOKUMENTOVERSIKT	25
TABELL 3	INFORMANTOVERSIKT.....	27
TABELL 4	OPPSUMMERING AV RISIKOFAKTORER	61

Oversikt vedlegg

VEDLEGG 1	Vurdering fra Norsk senter for forskningsdata (NSD)
VEDLEGG 2	Samtykkeskjema
VEDLEGG 3	Intervjuguide Justis-og beredskapsdepartementet
VEDLEGG 4	Intervjuguide Friomsorgen
VEDLEGG 5	Intervjuguide a Kriminalomsorgsdirektoratet
VEDLEGG 6	Intervjuguide b Kriminalomsorgsdirektoratet
VEDLEGG 7	Intervjuguide Fretex
VEDLEGG 8	Intervjuguide Nettverk etter soning
VEDLEGG 9	Intervjuguide SaLTo-sekretariatet, sammen lager vi et trygt Oslo
VEDLEGG 10	Intervjuguide Regionalt ressurscenter om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (RVTS)
VEDLEGG 11	Intervjuguide SLT-koordinator, Samordning av lokale rus og kriminalitetsforebyggende tiltak

1 Innledning

Det var under etterforskningen av terrorangrepet i Madrid, 2004 at man registrerte den økende bruken av såkalte terrorceller, inspirert av terrororganisasjonen Al-Qaida (Lia, Berg, Leraand, & Stenersen, 2017; Ranstorp, 2010). Den «nye» formen for terror¹ ble utført av lands egne innbyggere, og var ikke noe som utelukkende kom «utenfra» (Bjørge & Gjelsvik, 2015). I kjølevannet av terrorangrepene i London året etter, ble radikaliserings² et nytt politisk begrep (Schmid, 2013).

I 2014 lanserte Regjeringen en handlingsplan for forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme (Justis- og Beredskapsdepartement, 2014). I følge handlingsplanen er det blant annet viktig at samfunnet har en bred innsats for å fange opp personer som søker seg til ekstreme miljøer. En arena som har utmerket seg særlig når det gjelder radikaliserings er fengsler (Mulcahy, Merrington, & Bell, 2013). Der har man sett at ekstremister utnytter innsattes eksistensielle kriser, og at dette gir gode anledninger for radikaliserings (Cilluffo mfl., 2006).

I 2010 befant det seg mer enn 100 000 personer i fengsler over hele verden, som enten var dømt for terroristiske handlinger, eller mistenkt for dette (Martin & Kushner, 2011). I Norge vil fengselsradikaliserings kunne være en bieffekt av rettsforfølgelsen av fremmedkrigerne (Ivarsflaten mfl., 2017). Den norske terrorlovgivningen fra 2002, §147, har siden den trådte i kraft fått flere tilføyelser, eksempelvis den som gjør medlemskap i Islamsk Stat ulovlig (Endringslov til straffelovene mv., 2013). Slike lovendringer, samt den økte nasjonale etterforskningen mot syriaferne har medført at en rekke personer er blitt straffeforfulgt, og senere dømt (Politiets sikkerhetstjeneste, 2017).

Det forventes at flere personer vil straffeforfølges (Politiets sikkerhetstjeneste, 2017) og dersom de dømmes, vil norske fengsler etter hvert huse flere personer som kan betegnes som radikaliseret. Det er sannsynlig at ekstreme islamister i fengslet vil beholde sin overbevisning (Politiets sikkerhetstjeneste, 2017). Straffedømte personer med operativ erfaring og kjentskap til terrornettverk, kan få tilgang til sårbare personer innfor murene (Kriminalomsorgens høgskole og utdanningssenter, 2016). Terrorangrepet mot satiremagasinet Charlie Hebdo i Paris 2015, var et eksempel på konsekvenser av fengselsradikaliserings (Hellmuth, 2015;

¹ Terrorisme er «ulovlig bruk av, eller trussel om bruk av, makt eller vold mot personer eller eiendom, i et forsøk på å legge press på landet eller befolkning eller samfunnet for øvrig for å oppnå politiske, religiøse eller ideologiske mål» (Sikkerhetsloven, 1998, §3.5).

² Radikaliserings kan forstås som "en prosess der en person i økende grad aksepterer bruk av vold for å nå politiske mål" (Berg, 2012)

Hemmingsen, Crone, & Witt, 2015). I terrorangrepet, som et brødrepar stod bak, var den ene blitt radikalisert under soning, da enkelte medfanger forsterket en allerede latent tilbøyelighet til ekstremisme (Hellmuth, 2015). Det har blitt påpekt at unge muslimer i større grad enn andre, opplever sosial isolering i fengslet (Awan, 2013). Dette betyr at dersom behovet for støtte, kameratskap og åndelig veiledning er stort, vil det kunne medføre sårbarhet ovenfor negative påvirkninger fra eksempelvis ekstremistiske miljøer (Mythen & Kamruzzaman, 2010; Schmid, 2013). København ble i 2015 utsatt for et terrorangrep som startet med angrepet på kulturhuset Krudttønnen, og fortsatte timer senere med et angrep på en synagoge (Huuse, 2015). Etterforskningen avdekket at personen som stod bak terrorangrepet var blitt radikalisert under soning i fengslet.

I Norge ble en av de som er dømt for terroristiske handlinger løslatt våren 2017, og med tiden vil flere følge etter (Hopperstad, 2017). Dersom flere straffedømte er radikaliserede når de løslates vil fengselsradikalisering bli et voksende problem for hele Norge. Dette vil by på både kjente og ukjente utfordringer (Orban, 2013). Sentralt i arbeidet med å forebygge terrorisme, står spørsmålet om når en terrordømt ikke lengre utgjør en risiko for samfunnet? (Horgan, 2009). Man kan ha et ulikt syn på hvor alvorlig en slik risiko kan være, avhengig av hvilke opplevelser som knyttes til den (Renn, 2008).

De siste årene har vi sett hvordan terrorhandlinger utføres med forholdsvis få midler (Jenkins, 2016). Terrorismen og radikaliseringsproblemer, som tilsynelatende er uløselige (Carlsson, 2017; Kooiman, 2002). Et utvalg nedsatt av Divisjonsstyret for samfunn og helse oversendte i 2017 en rapport til Forskningsrådet, hvor mer kunnskap om forebygging av radikaliseringsproblemer etterlyses (Ivarsflaten mfl., 2017). Det er også et kjent behov for å gjøre noe med *glippsonen* som oppstår mellom fengsel og samfunn (Falck, 2015). Mange straffedømte begår ny kriminalitet blant annet grunnet manglende tilbakeføring til samfunnet etter straffegjennomføringen (Justis- og beredskapsdepartement, 2017).

Samfunnets fokus handler i stor grad om hva som gjøres for å få disse personene bak murene, og videre hvor viktig det arbeidet som foregår under soning er. Hendelsene i København og Paris 2015, viser at forebyggingsarbeidet som gjennomføres i fengslene ikke er tilstrekkelig for å håndtere risikoen knyttet til radikaliserede straffedømte. Selv om flere fengsler har program som retter seg mot rehabilitering av innsatte er det forholdsvis få programmer³ som retter seg

³ Se Neumann (2010) for mer om rehabiliteringsprogrammer som retter seg mot terrordømte i blant annet Saudi-Arabia, Indonesia og Singapore.

spesifikt mot terrorister. Hendelsene illustrerer hva som kan være konsekvensene dersom arbeidet ikke fortsetter utenfor fengslet. Denne studien vil derfor fokusere på hva som kan gjøres *utenfor* murene.

1.1 Tidligere forskning

Til tross for at det har foregått forskning på terror i over 40 år, er det lite «ortodoks» å finne. Derimot er det et multidisiplinfelt, innenfor en tematikk som stadig utvikler seg (Horgan & Boyle, 2008). Pape (2009) argumenterer for at terrorismeforskningen har kommet i to «bølger». Den første bølgen kom på 70-tallet, og handlet i stor grad om terroristgrupperinger i blant annet Vest-Europa og Israel (Pape, 2009). Forskningen på feltet⁴ fokuserte på å utvikle en ekspertise på hvem terroristene var og ble preget av tett samarbeid med myndigheter.

Den andre «bølgen» innen terrorismeforskning slo inn etter terroren som rammet USA i 2001 (Pape, 2009). Med forskere⁵ drevet av en ny motivasjon for å finne innovative løsninger, flere preget av angrepets overraskelsesmoment, trigget terrorangrepet forskningen på feltet, som siden har hatt en enorm økning internasjonalt (Bahgat & Medina, 2013; Kooiman, 2002). Den andre forskningsbølgen, omfavner et bredt spekter av ulike forskningsmetoder som gjenspeiler at terrorisme er et komplekst sosialt fenomen (Pape, 2009). Forskere samarbeider fortsatt tett sammen med myndigheter, men kunnskapsproduksjonen foregår ikke lengre kun på myndighetsnivå. Det foregår på uavhengige sentre og forskningsuniversiteter (Pape, 2009).

Bjørge & Gjelsvik (2015) argumenterer for at forskningen innen terrorismefeltet, litt forenklet, kan sees på som to motpoler. På den ene siden finner man en retning som forsøker å forbedre de forebyggende tiltakene mot terrorisme, gjennom generering av mer kunnskap, som kan gjøre arbeidet mer effektivt. Jackson, Smyth & Gunning (2009) omtaler dette som en ortodoks retning innen terrorforskning. Videre hevder de at det har vokst fram en skepsis mot denne forskningsretningen fordi den legitimerer umoralske antiterrorstrategier. Gjerne til fordel for vestlige land (Jackson mfl., 2009). Dette har resultert i retningen, ofte omtalt som «Critical terrorism studies»⁶ (CTS) (Bjørge & Gjelsvik, 2015). Denne retningen mener blant annet at antiterroriltak og risikoanalyser er ment å skape frykt for å drive videre sikkerhetsindustrien.

⁴ Rapoport (1971) og Hoffman (2006) er noen av de som har vært sentrale innen terrorismeforskningens første bølge

⁵ Litteraturen som har sett dagens lys under den andre bølgen innen terrorismeforskningen, inkluderer blant annet Art & Richardson (2007) og Sageman (2004, 2011)

⁶ For mer om den kritiske skoleretningen se blant annet Zulaika & Douglass (1996) og tidsskriftet *Critical Studies of Terrorism*

Horgan & Boyle (2008) på sin side, argumenterer for at CTS har en feilaktig oppfatning av hva terrorismeforskningen har bidratt med, og at den ikke preges av utelukkende ukritisk litteratur.

Svært mye av forskningen omkring studiens tematikk er å finne under fenomenet voldelig ekstremisme, der man også finner store deler av terrorismeforskningen generelt (Nasser-Eddine, Garnham, Agostino, & Caluya, 2011). Studier om terrorisme og risiko er ikke lengre temaer forbehold bestemte vitenskapelige disipliner (Petersen, 2012). Det er nå blitt en «het potet» i flere fagfelt, som viser at risiko knyttet til terror er for sammensatt til å kun tilnærmes fra et enkelt perspektiv (Jore, 2012).

Terrorisme har i økende grad blitt koblet til begrepet radikaliserings, som en mulig årsak (King & Taylor, 2011; Kruglanski mfl., 2014; McCauley & Moskalenko, 2008). Radikaliserings innebærer at «personer blir mer motivert til å bruke vold mot medlemmer av en gruppe, eller symbolske mål, for å oppnå endringer og nå politiske mål» (Doosje mfl., 2016, s. 1). Det er ingen konsensus omkring definisjonen av begrepet, men det hersker likevel en felles forståelse av at det er en prosess som personer går gjennom (Borum, 2011; Nasser-Eddine mfl., 2011). Noen hevder at tilhørighet til en bestemt gruppe bygger en gruppeidentitet som er avgjørende for å gå inn i en radikaliseringsprosess (Doosje mfl., 2016).

Mye av litteraturen og forskningen som er gjort på radikaliserings i vesten er sentrert rundt rekrutteringsdelen, spesielt fra islamister (Schmid, 2013). I nyere tid har fokuset beveget seg over til av-radikaliserings, et begrep som primært brukes om en kognitiv avvisning fra bestemte verdier, altså det at man endrer *holdning* (Horgan, 2009). Et annet begrep er disengasjement, som handler om endring i *adferd* ved at man tar avstand fra voldelige handlinger. Det er i følge Horgan (2009) ikke gitt at disengasjement fra terrorisme også medfører av-radikaliserings, ei heller at av-radikaliserings automatisk også fører til disengasjement. Schmid (2013) understreker at av-radikaliserings ofte tas for å være det samme som disengasjement, men hevder at disengasjement uten avradikaliserings i stor grad framstår som regelen, ikke unntaket.

Internasjonalt har flere fremhevet at rehabiliterings bør være en av strategiene i kampen mot terrorisme og ekstremisme (Martin & Kushner, 2011). Radikaliserings som foregår i fengslet indikerer at det også er viktig å ha fokus på utfordringer knyttet til det å sone, hvis man skal lykkes med å forebygge terror (Awan, 2013). Dette skyldes at sårbarheten som noen innsatte har for å bli radikaliserings, også medfører en ekstra sårbarhet når de løslates. Manglende økonomisk og emosjonell støtte har vist seg å by på gyldne muligheter for ekstremistiske grupper til å «støtte» opp og komme nært innpå den som er løslatt (Mulcahy mfl., 2013). Forskning

fremhever at risiko for tilbakefall øker når personer returnerer til ” ufordelaktige” miljø (Lee, Harding, & Morenoff, 2017). Forhold i miljøet den løslatte møter etter soning er ofte avgjørende for integrering, og tilbakefall (Lee mfl., 2017).

I en nylig publisert rapport om oppfølging av hjemvendte syriafarere argumenteres det for at overgangen fra soning til løslatelse er «betydelig større og mer kompleks» for de som har sonet dommer for terroristiske lovbrudd (Christensen & Bjørgo, 2017, s. 76). Dette skyldes den økte risikoen for nye terrorhandlinger eller radikaliserings av andre etter at de er løslatt. Individets nettverk er viktig å kartlegge, men særlig «fleksibel individbasert praksis» er viktig for at integreringen skal lykkes. Den innsatsen som legges ned for å tilbakeføre radikaliserede personer fra fengslet, må gjenspeile den enkeltes problemer. Det kan være behov for psykologisk og sosial støtte, samt hjelp til mer praktiske utfordringer som å finne en ny interesse og jobb (Christensen & Bjørgo, 2017).

Når det gjelder forebygging av terrorisme og radikalisering er det behov for mer kunnskap slik at man kan møte de framtidige utfordringene samfunnet vil stå ovenfor (Ivarsflaten mfl., 2017). Dette inkluderer mer kunnskap blant annet om hvilke tiltak som iverksettes, hvordan disse fungerer og hva som skal til for å forlate et radikaliseret miljø.

1.2 Formål og problemstilling

Denne studien bidrar til litteraturen fokusert på under tidligere forskning. Formålet med studien er å utforske hvilke forutsetninger samfunnet har for å forhindre at radikaliserede straffedømte begår ondsinnede handlinger etter løslatelse. Dette innebærer at studien vil undersøke *hva* det er som kan øke en slik fare. Studien inkluderer personer som potensielt *kan* være radikaliseret, i tillegg til personer med allerede kjent radikalisering, herunder omtalt som risikogruppen. Videre vil studien ta rede på hvilket forebyggende arbeid som kan rette seg mot denne risikogruppen.

Den samlede terrorberedskapen er et samspill mellom flere aktører, sentralt og lokalt. Til tross for dette mangler man kunnskap om strategier for forebygging og bekjempelse av problemet (Ivarsflaten mfl., 2017). Et annet formål er derfor å bidra med kunnskap om hvilke mottiltak samfunnet har, for forebygging av ondsinnede handlinger. I følge trusselvurderingen for 2018 forventes det at få innsatte vil havne i en radikaliseringsprosess (Politiets sikkerhetstjeneste, 2018). Det knyttes derimot stor usikkerhet til om den ideologiske overbevisningen vil vedvare etter avsluttet soning. Den proaktive kriminaliseringen som Norge har lagt til grunn for blant annet hjemvendte fremmedkrigere, har ført til økt fokus på radikalisering i fengslene. For å

håndtere utfordringene dette kan medføre har Kriminalomsorgen valgt å øke kunnskapsnivået til de ansatte (Kriminalomsorgens høgskole og utdanningssenter, 2016). Samtidig har hendelser i Danmark og Frankrike vist at det ikke vil være tilstrekkelig å håndtere risikogruppen under soning, dersom dette ikke følges opp etter løslatelse.

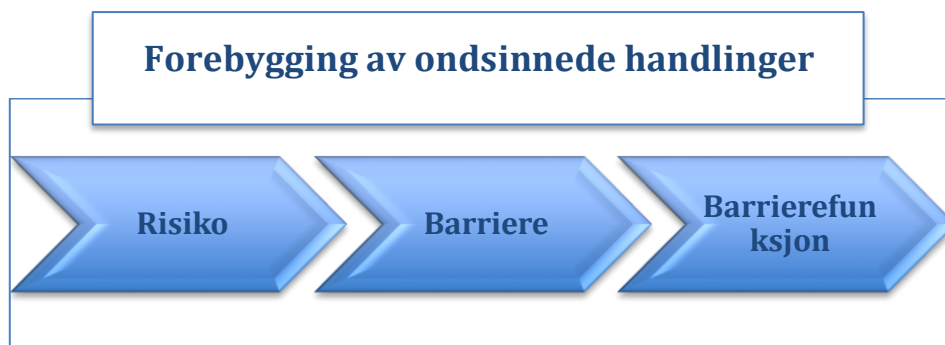
På bakgrunn av de utfordringer som er presentert er studiens problemstilling som følger:

Hvordan kan samfunnet redusere risikoen som assosieres med løslatelse av radikaliserede straffedømte?

Problemstillingen spesifiseres gjennom tre forskningsspørsmål:

1. Hvilke *risiko-faktorer* kan knyttes til radikaliserede straffedømte etter løslatelse?
 - Spørsmålet skal undersøke hvilke ufordelaktige faktorer og ugunstige forhold som kan medføre en risiko for ondsinnede handlinger, etter løslatelse. Videre omtalt som *risikofaktorer*.
2. Hvilke *risikoreduserende barrierer* er etablert?
 - Dette forskningsspørsmålet retter seg mot å undersøke hvilket forebyggende arbeid som eksisterer. Det teoretiske bidraget om *barrierer* vil benyttes for å beskrive hva som kan være myke og aktive forebyggende barrierer.
3. Hvordan fungerer de etablerte barrierene som forebyggingsmekanismer?
 - Forskningsspørsmålet vil koble sammen risikofaktorer med risikoreduserende barrierer, og finne ut hvordan slike barrierer reduserer risikoen gjennom *rehabilitering, redusert rekruttering og bygging av normative barrierer*.

Empirisk fokuserer studien på tiden *etter* straffegjennomføring. Det vil dermed ikke handle om hvilken oppfølging som gis av Kriminalomsorgen under lukket soning, foruten det som trekkes inn av informantene. Studien vil komme inn på tematikker som omhandler løslatelse, og generell tilbakeføring av straffedømte til samfunnet. Det vil dermed være hensiktsmessig å påpeke at denne studien ikke handler om det generelle, men om en relativt avgrenset gruppe innsatte. Det fokuset som retter seg mot det generelle vil i all hovedsak være det som fremheves av informantene.

Figur 1 studiens analytiske rammeverk

Analytisk vil jeg bruke teorier om risiko, risikopersepsjon og forebyggende barrierer for å undersøke hvordan subjektive vurderinger av risikofaktorer kan bidra med å forklare hvilke barrierer som eksisterer, og videre hvordan slike barrierer kan være risikoreduserende. Figur 1 viser studiens analytiske tilnærming.

1.3 Oppgavens struktur

Kapittel 2 beskriver studiens teoretiske rammeverk og starter med en beskrivelse av risiko inkludert den subjektive forståelsen av konseptet. Deretter fortsetter jeg med *kap.2.2* som beskriver forebygging av ondsinnede handlinger. *Kapittel 3* redegjør for studiens metodiske valg, samt pålitelighet og gyldighet. De empiriske funnene presenteres i *kapittel 4*, strukturert etter de tre forskningsspørsmålene. Dette blir deretter drøftet i *kapittel 5*. Studiens konklusjon presenteres i *kapittel 6*.

2 Teoretisk rammeverk

I denne delen presenterer jeg studiens analytiske rammeverk som har utformet problemstilling med tilhørende forskningsspørsmål. Først presenteres teori om risiko for ondsinnede handlinger og risikopersepsjon, deretter redegjøres det for studiens teoretiske perspektiv på forebygging og barrierer.

2.1 Risiko for ondsinnede handlinger

I denne studien er forebygging av ondsinnede handlinger det overordnede temaet. Forebygging er et sentralt konsept innen samfunnssikkerhet⁷, og en av de fire fasene som utgjør sirkelen for krisehåndtering (Alexander, 2002; Pursiainen, 2017). Forebygging er også en av mange kjernekonsepter i ulykkes og krisehåndteringslitteraturen (Coppola, 2011; Tierney, Lindell, & Perry, 2001). Begrepet koples til trusler som på en eller annen måte kan skade samfunnet i fremtiden (Perry & Lindell, 2003; Quarantelli, 1998). Det vil dermed være viktig å identifisere hvilke trusler og risikoer som må forebygges. Risikobegrepet brukes ofte for å gi en mer presis mening når man beskriver spesifikke konsepter, som radikalisering til voldelig ekstremisme (Sjöberg & Thedéen, 2010). Risiko handler om fremtiden, om noe som eventuelt kan skje, og om mulige konsekvenser (Aven, Røed, & Wiencke, 2008). Ondsinnede handlinger er også intenderte handlinger som gjør det vanskelig å vurdere risiko uten å benytte subjektive metoder (European Commission, 2014, s. 48–49).

Det er flere måter å definere risiko på⁸, eksempelvis gjennom den klassiske tekniske definisjonen hvor objektiv risiko er *sannsynligheten* for hendelsen, multiplisert med *verdi/tap* dersom hendelsen inntreffer, såkalt *expected value* (Sjöberg & Thedéen, 2010). I risikolitteraturen brukes risiko-konseptet som et uttrykk, ikke bare for *expected value*. Det brukes også som en sannsynlighets-fordeling, som uttrykk for usikkerhet, og for å beskrive en mulig uønsket hendelse (Aven & Renn, 2010). International Standardization Organization (ISO, 2009)⁹ legger eksempelvis usikkerhetsaspektet til grunn for risikobegrepet, ved risiko som «effekt av usikkerhet på mål».

Begrepet risiko er brukt på løslatte personer som potensielt er radikalisert, som kan ønske å begå terrorhandlinger. Denne typen risiko forekommer sjeldent som betyr at en har begrenset

⁷ Se Krukes (2012) paper om sentrale begreper innen samfunnssikkerhet

⁸ Se blant annet NS 5830 (Norsk Standard, 2012), Rosa (1998), og John Adams (1995) for flere definisjoner av risikobegrepet

⁹ Se ISO 31000 (ISO, 2018) for en nylig oppdatert utgave

statistikk å bygge på (Aven & Renn, 2010). Det er også snakk om gjerningspersoner som er strategisk og kalkulerende, og ønsker å påføre mest mulig skade for å få oppmerksomhet (Hollnagel, 2004; Quarantelli, 1998). Når aktører aktivt forsøker å omgå samfunnets sikkerhetstiltak for å realisere sine hensikter, er det utfordrende å snakke om en reell risiko basert på sannsynlighet og konsekvens, da slike vurderinger baseres på nettopp statistikk og tidligere erfaring (Bjørngo, 2015). Sannsynlighet vil dermed bli et subjektivt mål av usikkerhet basert på den informasjonen en har tilgjengelig (Aven & Renn, 2010). For å håndtere en slik usikkerhet vil det være ønskelig med mer kunnskap om fenomenet, slik som kvalitative beskrivelser av hvordan gruppen kan medføre risiko ovenfor samfunnet når de løslates. I praksis vil dette innebære at en drar nytte av den kunnskapen som kan finnes hos ulike relevante aktører, som ikke er rene fakta, men erfarte opplevelser (Aven & Renn, 2010). På bakgrunn av dette vil denne oppgaven ha som et utgangspunkt at «risiko refererer til usikkerheten omkring, og alvorlighetsgraden av hendelser og konsekvenser (eller utfall) av en aktivitet med hensyn til noe mennesker verdsetter» (Aven & Renn, 2010, s. 3).

Det er vanskelig å avdekke om en aktør har til hensikt å begå terrorhandlinger, helt ut av det blå. I denne studien er det derimot ikke snakk om å fange opp aktører som nål i høystakken, men identifiserte innsatte som gjennom å være radikaliseret kan utgjøre en trussel. På bakgrunn av at begrepet risiko ikke vil være optimalt å bruke, har litteraturen presentert begrepet trussel som består av de to dimensjonene *intensjon* og *kapasitet* (Bjørngo, 2015; Busmundrud mfl., 2015). Trusselbegrepet brukes for å si noe om en aktørs hensikt (intensjon) og evne (kapasitet) til å gjennomføre intensjonen (Busmundrud mfl., 2015). I denne studien vil risiko tilnærmes som en trussel. Når det gjelder *kapasitet*, vil ulike tiltak som sikkerhetskontroll på flyplasser og objektsikring¹⁰, begrense handlingsrommet, *kapasiteten*, som en aktør har for å begå terrorhandlinger (H. Engen mfl., 2016). Da studien omhandler årsaker til at risikogruppen kan ønske å gjennomføre terrorlignede handlinger, ikke hvorvidt de har muligheten til det, vil jeg fokusere på intensjoner ikke kapasiteter.

Risikoen for at personer begår terrorhandlinger når de er radikaliseret kan reduseres gjennom å påvirke *risikofaktorene*¹¹, som er ulike forhold som kan øke risikoen (Aven mfl., 2008). Risikofaktorer er en betegnelse som vil brukes om forhold som kan bidra til at potensielt radikaliseret, og radikaliseret, utvikler seg mer i en problematisk retning, og begår

¹⁰ For mer om objektsikring se NS 5831 (Norsk Standard, 2014) og NS 5834 (Norsk Standard, 2016)

¹¹ Engelsk: Risk influencing factor (RIF) (Rausand & Bouwer Utne, 2009)

terrorhandlinger (Rausand & Bouwer Utne, 2009). Det er vanskelig å si hva som er risikofaktorer, men det vil være basert på forhold hos enkeltindivider som psykiske lidelser, eller utfordringer i relasjoner rundt arbeidsliv og sosiale nettverk (Aven, Hauge, Sklet, & Vinnem, 2006; Bjørge & Horgan, 2009). Risikofaktorene vil kategoriseres etter individuelle faktorer og sosiale relasjoner, dette vil også være hvordan jeg tilnærmer meg risikofaktorene. Hvilke forhold som kan ha betydning for å redusere intensjonene hos risikogruppen, vil trekkes fram av de ulike aktørene som har tilknytning til risikogruppen, som eksempelvis ansatte i kommune og Kriminalomsorg. Risikofaktorer kan gi noen holdepunkter for å si noe om hvordan motivasjonen er for å begå terrorlignede handlinger etter endt soning.

For denne studien gir risikofaktorer implikasjoner for å se på hva som kan øke intensjonen for å utføre terrorhandlinger. Dette vil videre gi informasjon om hva fokus kan være for å redusere risikoen. For at et slikt arbeid skal kunne påvirke viljen til de som potensielt er radikaliserede, *trusselen*, må relevante aktører være bevisste på risikofaktorene. Det er da den subjektive opplevelsen av risiko som har betydning, og dermed vil det være hensiktsmessig å inkludere *risikopersepsjon*, i det teoretiske rammeverket.

2.1.1 Risikopersepsjon

Det kan diskuteres hvorvidt en risiko er ontologisk, altså om den er objektiv og reell, eller om risiko er sosialt konstruert og subjektivt, altså epistemologisk (Aven & Renn, 2010; Renn, 2008). Et helt sentralt spørsmål er da om et teknisk risikoestimat er en objektiv sannsynlighet, eller om det kun er en gjenspeiling av «eksperters» risikovurderinger. «Dersom sannsynlighet er en måte å uttrykke usikkerhet på, gjennom øynene til den som vurderer det (kunnskapsbasert eller subjektiv sannsynlighet), er det ingen objektiv risiko» (Aven & Renn, 2010, s. 7). Kunnskapsbasert sannsynlighet som brukes i risikovurderinger gjenspeiler individuelle og kollektive vurderinger av usikkerhet. De kan riktignok være basert på tilgjengelig statistikk og teoretiske tilnærminger, men må likevel forsvares for å kunne være plausible for andre (Aven & Renn, 2010).

Innenfor samfunnsvitenskapen har folks vurdering av hendelser, situasjoner og aktiviteter som kan føre til negative konsekvenser blitt omtalt som risikopersepsjon (Renn, 2008). Begrepet har siden 1970-tallet blitt hyppig benyttet for å beskrive hvorfor folk oppfatter, og vurderer risiko på ulike måter (Boyesen, 2003). Dette har relevans for denne studien fordi risikoen som kan knyttes til den konkrete gruppen straffedømte er forholdsvis ny, som betyr at den subjektive risikoen kan styrke informasjonsgrunnlaget for hvordan risikoen kan forebygges. Ulike aktører i samfunnet kan ha ulik opplevelse av risikoen (se tabell 1) basert på personlige antagelser,

affekter og erfaringer, uavhengig av validitet (Aven & Renn, 2010). Dette vil ha betydning for hvilken risiko som knyttes til risikogruppen hvilke barrierer som burde etableres.

Tabell 1 Modifisert liste over kvalitative risikokarakteristikker, basert på Renn (2008, s. 109)

Kvalitative karakteristikk	Påvirkningskraft
Personlig kontroll	Øker toleranse for risiko
Institusjonell kontroll	Avhenger av institusjonell tillitt
Frivillighet	Øker toleranse for risiko
Familiaritet	Øker toleranse for risiko
Frykt	Senker toleransen for risiko
Skyld	Øker søken etter sosial og politisk handling

Menneskers adferd drives primært av persepsjoner, ikke av fakta (Renn, 2008). Risikopersepsjon formes av både individuelle og sosiale faktorer, og det kan variere mellom ulike sosiale og kulturelle grupper. De som ikke er eksperter eller analytikere vurderer ofte risiko basert på andre ting enn matematiske beregninger (Slovic, 1987). Kvalitative karakteristikk som følelser og holdninger tas også med i vurderingen. Det er ikke dermed sagt at eksperter og profesjonelles risikovurderinger ikke har betydning for folks persepsjon, men det er flere andre elementer som former holdningen (Renn, 2008). I denne konteksten kan eksempelvis også arbeidsplass spille en rolle, fordi det er snakk om ulike erfaringer med risikogruppen.

Risikopersepsjon viser til de mentale prosessene som foregår inni hodene våre i forbindelse med en aktivitet eller hendelse (H. Engen mfl., 2016). Videre forklarer begrepet hvordan ulike mentale prosesser påvirker hvordan man vurderer både sannsynligheten, og alvorlighetsgraden av en situasjon. Til syvende og sist vil det avgjøre om en risiko er akseptabel eller ikke, og i denne studien vil det ha betydning for hvordan aktører opplever behovet for å redusere risikoen. Vurderingen av risikoen må ta hensyn til at personer på et tidspunkt faktisk ønsker å begå en terrorhandling av ulike grunner, og på denne måten kan utgjøre en «trussel» mot samfunnet (Bjørøgo, 2015).

2.2 Forebygging av ondsinnede handlinger

*Forebygging*¹² forstås her som aktiviteter og tiltak som iverksettes for å unngå trusler (United Nations General Assembly, 2016). Begrepet peker på arbeid som legges ned i forkant av en uønsket hendelse, hvor hensikten kan være å forhindre hendelsen, eller redusere konsekvensene når den inntreffer (Quarantelli, 1998). Sikkerhet i samfunnet kan omhandle ulike ting. I følge Beck (1997) er dagens samfunn et *risikosamfunn* fordi den stadige utviklingen i samfunnet fører med seg nye farer og trusler, etter hvert som vi finner løsninger på gamle. Forebygging i et slikt perspektiv handler om å stadig tilpasse arbeidet man gjør, til de utfordringer som en kan møte på i framtiden (Beck, 1997).

I Norge ble man i 2005 enige om at hovedansvaret for å bekjempe terrorisme ligger hos politiet, fordi terrorisme defineres som alvorlig kriminalitet (H. Engen mfl., 2016). Denne studien legger dermed til grunn at forebygging i konteksten til samfunnssikkerhet, og i denne studien spesielt, blant annet handler om å redusere forekomsten av fremtidige kriminelle handlinger (Hollnagel, 2004). Forebygging kan dermed være tiltak som settes inn for å forebygge at straffedømte personer begår nye lovbrudd i framtiden. I følge International Organization for Standardization (ISO) referert av Pursiainen (2017, s. 39), er forebygging «measures that enable an organization to avoid, preclude or limit the impact of a disruption». I denne studien vil det ikke være snakk om en enkelt organisasjon, men et organisatorisk system bestående av flere aktører. *Disruption* vil i denne kontekst være ensbetydende med terrorhandlinger.

En kan skille mellom tre typer forebygging. *Primærforebygging* er universell forebygging som retter seg mot en hel befolkningsgruppe eller samfunn, slik som eksempelvis et vaksineprogram (Bjørgero, 2015). *Sekundærforebygging* er selektiv forebygging rettet mot risikogrupper, altså grupper som har særlige risiko- og sårbarhetsfaktorer. Dette kan for eksempel være ungdom som faller ut av skolen (Bjørgero, 2015). *Tertiær* forebygging, også kalt indikativ, er forebygging som retter seg mot både grupper og individer som utviser en *faktisk* problematisk adferd. Et eksempel på dette kan være straffedømte i Norge som soner for terroristiske lovbrudd som eksempelvis medlemskap i terrororganisasjoner.

I denne studien vil det fokuseres på potensielt radikalisererte straffedømte etter soning, *risikogruppen*, med ulike risikofaktorer knyttet til seg (Bjørgero, 2015). For eksempel kan det være en person som soner en dom for grov vold, men som mistenkes å ha blitt radikaliserert under soning. En risikogruppe vil i denne studien også inkludere de som har utvist en problematisk

¹² Forebygging er oversatt av forfatteren fra det engelske begrepet *prevention*

adferd relatert til radikaliserings, som også soner for dette forholdet. For å unngå at personer radikaliseres til å begå terrorhandlinger, kan forebyggende tiltak settes inn. Forebygging vil dermed forstås som tiltak som iverksettes for å unngå at en straffedømt begår terrorhandlinger når han løslates. Det vil altså være *etter* et begått lovbrudd, men også *før* et nytt. Dette er fordi det kan være snakk om både gjentakende handlinger, altså de samme lovbrudd, eller nye typer lovbrudd.

På bakgrunn av dette vil studien konsentreres om sekundær-og tertiær-forebyggende arbeid. Forebyggingsbegrepet peker på å bygge opp en *barriere*, eller hindring mot noe som forventes å være negativt (Gundhus, 2014). For å forhindre at straffedømte personer som er radikaliseret ved løslatelse begår terrorhandlinger, må man forstå hva som kan få de til å ønske å gjøre dette. Deretter kan man iverksette tiltak rettet mot risikofaktorene, eller man kan få en forståelse av hvordan eksisterende tiltak kan ha en forebyggende effekt. I denne studien vil forebyggende tiltak sees på som *barrierer*, dersom de kan forhindre utviklingen av uønskede handlinger (Hollnagel, 2004). Det vil dermed være naturlig å fortsette dette kapitlet med en dypere beskrivelse av hva slike risikoreduserende barrierer er.

2.2.1 Risikoreduserende barrierer

Mennesker har siden tidenes morgen bygget barrierer for å beskytte seg mot farer fra fiender og naturen (Sklet, 2006). Det kan være relatert til en fare, en energikilde, eller en hendelsessekvens (Sklet, 2006). I denne studien vil det være ondsinnede handlinger som utgjør faren, men begrepet fare, erstattes med det mer passende begrepet risiko / trussel. Videre vil barrierene ha et *forebyggende*¹³ formål, med hensikt å sørge for at den uønskede hendelsen ikke inntreffer, eller redusere risikoen for det (Hollnagel, 1999). Barrierer kan også ha til hensikt å virke *etter* at en spesifikk initierende hendelse har funnet sted, som *beskyttende*¹⁴ tiltak (Hollnagel, 1999).

I følge Sklet (2006) er barrierer «fysiske eller ikke-fysiske tiltak som skal forhindre, kontrollere eller begrense uønskede hendelser eller ulykker» (s.495). Knyttet til samfunnets sikkerhet mot terrorisme, og det som er denne oppgavens tema, vil sikkerhetsbarrierer forstås som alt arbeid som rettes mot å forhindre at straffedømte personer radikaliseres til å utføre terrorhandlinger. Barrierer vil da være planlagte, menneskelige handlinger som er etablert, eller som iverksettes

¹³ Oversatt fra engelske *prevention*

¹⁴ Oversatt fra engelske *protection*

med formål om å påvirke risikoen ved å redusere den¹⁵ (Sklet, 2006). Ved å legge en bred forståelse til grunn for hva barrierer er, tas det et bevisst valg for denne studien. Implikasjonen med å gjøre dette er at alt det som gjøres for å redusere risikofaktorer, kan sees på som ulike barrierer. Ulike faktorer ligger til grunn for risikoen radikaliserede straffedømte kan medføre ovenfor samfunnet etter løslatelse. Barrierer vil kunne påvirke og redusere noen av faktorene.

Barrierer har utviklet seg fra enkle, rent fysiske installasjoner, til mer omfattende sikkerhetssystemer hvor flere beskyttende lag overlapper hverandre, kjent som «forsvar-i-dybden-prinsippet (figur 2) (Fleming & Silady, 2002; Hollnagel, 2004; Reason, 1997). Tanken bak et økt antall barrierer er å redusere sannsynligheten for en uønsket hendelse, fordi sjansen minskes når det er flere barrierer som må brytes (Rausand & Bouwer Utne, 2009). Samspill av barrierer kan redusere risikoen for at radikaliserede straffedømte begår terrorhandlinger, fordi der den ene barrieren svikter, kan det da være en annen som forhindrer.

Figur 2 Forholdet mellom farer, barrierer og tap basert på Reason (1997, s. 3)

Det er ulike måter å kategorisere barrierer på¹⁶. Reason (1997) deler for eksempel inn myke og harde barrierer¹⁷. Mye barrierer er en kombinasjon av mennesker og papir, hvor lovverk, regler og prosedyrer vil utgjøre de beskyttende lagene. Harde barrierer er tekniske innretninger og fysiske barrierer, som hindringer i gågater og objektsikring (Reason, 1997). Hollnagel (1999) deler inn i aktive og passive barrierer, hvor aktive barrierer har en eller flere funksjoner som til sammen oppnår barrierens formål. Passive barrierer er inaktive barrierer som ikke trenger aktivisering for å opprettholde sin hensikt (Hollnagel, 1999). Barrierer har sine funksjoner som er å «forhindrer, kontrollere eller begrense uønskede hendelser, eller ulykker» (Sklet, 2006, s. 496). Barrierefunksjon sier noe om *hva* barrierene skal gjøre for å forhindre eller begrense en ondsinnet handling. Det vil være flere faktorer som til sammen kan medføre at et terrorangrep inntreffer. En barrierefunksjon vil kunne redusere og begrense slike faktorer ved å for eksempel

¹⁵ Denne forståelsen av barrierer har paralleller til definisjonen som legges til grunn i MTO-analyser¹⁵, hvor barrierer regnes som alle operasjonelle eller organisatoriske vern, og tiltak som reduserer risiko ved en organisasjon (Bento, 2001; Sklet, 2006)

¹⁶ Blant annet skiller Aven, Boyesen, Njå, Olsen & Sandve (2004) mellom aktive og passive barrierer. Engen mfl.,(2016) skiller mellom tekniske og operasjonelle barrierer. Bento (2001) deler barrierer inn i tre; systemiske, fysiske og administrative

ha en avskrekkende funksjon (Bjørge, 2015; Svensson, 1991). Politiet gjennomførte på nittitallet bekymringsamtaler med ungdom de fryktet sto i fare for å involveres i høyreradikale miljø (Carlsson, 2017). Slike samtaler kan sees på som en aktiv barriere, med en forebyggende funksjon.

Forebygging av ondsinnede hendelser vil i denne studien ta utgangspunkt i å forhindre at risikogruppen begår ulovlige ekstremistiske handlinger når de er ferdig sonet. Dette er et komplekst problem, som dermed også vil kreve tilsvarende komplekse løsninger, mer konkret, *barrierefunksjoner* som kan forhindre eller redusere problemet. Ved å inkludere ulike måter å kategorisere barrierer på i det teoretiske rammeverket kan forebyggende arbeid gis flere egenskaper slik at det kan sees på som barrierer. Fokuset vil dermed være på barrierer som har muligheten til å påvirke en slik risiko. Tematikken i denne studien overlapper både samfunnssikkerhet og politivitenskap, som har fått implikasjoner for hvordan rammeverket er blitt utviklet. På bakgrunn av dette vil denne studien dra nytte av en generisk kriminalitetsforebyggende modell utviklet av Tore Bjørge (2015). En fordel med å benytte en modell hentet fra politivitenskap, er at den allerede har kriminalitetsforebygging som utgangspunkt. Det har vært behov for å «låne» konsepter som bygger på den forskningen innen voldelig ekstremisme som allerede er gjort, samtidig som det har vært viktig å sette dette i et samfunnssikkerhetsperspektiv.

Modellen tar utgangspunkt i ni ulike *forebyggende mekanismer* som kan inngå i en helhetlig strategi mot terrorisme (Bjørge, 2015). Hver mekanisme sees på som en *barrierefunksjon*, med tilhørende barrierer som utgjør funksjonen. På denne måten gir modellen analytiske føringer for hvilket forebyggende arbeid som kan utgjøre en barriere, og videre hvordan det konkret kan ha en funksjon.

2.2.2 Kriminalitetsforebyggende barrierefunksjoner

Hver mekanisme har som hensikt å redusere et problem, og blir aktivisert av *virkemidler*, videre omtalt som barrierer for å iverksette den bestemte mekanismen (Bjørge, 2015; Hollnagel, 1999). Det vil være ulike barrierer i bruk for hver enkelt barrierefunksjon, og hvem som kan disponere den bestemte barrieren vil dermed avgjøre hvem som involveres. Regjeringen har for eksempel en overordnet strategi for å forebygge og håndtere terror, som bygger på fem mål (Det Kongelige Justis- og beredskapsdepartementet, 2013). Et av målene er å forebygge radikaliserings og voldelig ekstremisme. Et virkemiddel kan dermed være å utvikle en ny handlingsplan for kriminalitetsforebygging. Offentlige etater og private organisasjoner kan sees på som aktører med en forebyggende rolle. I denne oppgaven involveres blant annet

Kriminalomsorgen og Fretex¹⁸, som har ulike virkemidler. Til sammen kan slike virkemidler, eller barrierer, forebygge radikaliseringsprosesser til terrorisme.

Skal forebygge at en kriminell handling skjer;
<i>Bygge og vedlikeholde normative barrierer mot å begå kriminelle handlinger</i>
<i>Redusere rekruttering til kriminelle miljøer og aktiviteter gjennom å fjerne eller redusere samfunnsmessige og individuelle årsaker og prosesser som fører til kriminalitet.</i>
<i>Avskrekking: Få potensielle gjerningspersoner til å avstå fra kriminelle handlinger gjennom trussel om straff eller andre negative konsekvenser</i>
<i>Avverging av kriminelle handlinger ved å stanse dem før de gjennomføres</i>
<i>Vanskeliggjøre gjennomføring av kriminelle handlinger og beskytte sårbare mål</i>
Når en kriminell handling har skjedd;
<i>Inkapsitering (eller uskadeliggjøring) ved å frata gjerningspersoner evnen (kapasiteten) til å gjennomføre nye kriminelle handlinger</i>
<i>Redusere skadevirkninger av kriminelle handlinger</i>
Mekanismer som skal hindre at en kriminell handling skjer igjen;
<i>Redusere gevinster av kriminelle handlinger</i>
<i>Rehabilitering: Hjelp personer som har vært involvert i eller straffet for kriminalitet til å slutte, og komme tilbake til et liv uten involvering i kriminalitet.</i>

Figur 3 Helhetlig modell for forebygging av kriminalitet basert på Bjørgo (2015, s. 14)

Igjen, forebygging er komplekst og består av flere ting. Den helhetlige modellen for kriminalitetsforebygging (figur 3) lar meg reflektere over denne kompleksiteten, da jeg skal se på hvordan barrierer kan ha en spesifikk forebyggende effekt. Som vist deler modellen forebygging i tre, som illustrerer hvordan barrierefunksjoner kan forhindre, kontrollere og begrense uønskede hendelser. 1: Skal forebygge *at* en kriminell handling skjer. 2: *Når* en handling *har* skjedd. 3: Hindre at en kriminell handling *skjer* igjen (Bjørgo, 2015). Jeg har valgt å fokusere på gruppe 1 og 3, fordi studien ser på en risikogruppe som allerede har begått kriminelle handlinger, men som også kan ønske å begå nye når de løslates. Det vil derfor være hensiktsmessig å inkludere barrierefunksjoner som skal forhindre at personer begår terrorlignende handlinger, *neste* gang de bryter loven, i tillegg til funksjoner for å hindre at det *skjer igjen*.

¹⁸ For mer om dette se studiens kapittel 4 om empiriske funn

Hver mekanisme består av ulike barrierer som retter seg mot ulike målgrupper, ved forskjellige metoder (Bjørge, 2015). Det vil også være ulike aktører som kan utgjøre barrierene, fra frivillige til etterretningsaktører. Disse tre aspektene har hatt betydning for hvilke funksjoner som er hensiktsmessig å inkludere i denne studien. *Bygge og vedlikeholde normative barrierer, redusere rekruttering, og rehabilitering*, er de tre barrierefunksjonene som har størst relevans i forhold til studiens formål. De tre funksjonene rettes mot konkrete målgrupper, *risikogruppen*, og kan iverksettes av både myndigheter ved strafferettssystem og helse, samt private frivillige organisasjoner. De resterende barrierefunksjonene avskrekking og avverging, beskyttelse av sårbare mål, inkapasitering og redusering av skadevirkninger og gevinster¹⁹ vil være mer aktuell for andre aktører, ved bruk av andre metoder, som eksempelvis objektsikring som beskrives i de Norske Standardene (2014, 2016).

Først vil jeg fokusere på rehabilitering fordi jeg ser på personer som allerede har brutt loven og sitter i fengslet. Deretter vil jeg gå inn på de to andre barrierefunksjonene, bygge normative barrierer og redusere rekruttering. Det å få personer til å slutte å begå kriminalitet er en sentral forebyggende barriere (Bjørge, 2015). Dette er fordi vedkommende da begår ingen, eller færre, kriminelle handlinger i fremtiden. Rehabilitering vil derfor være svært relevant i denne konteksten, og vil videre trekkes fram som en viktig funksjon. Rehabilitering handler om «å frembringe en avslutning på individuelle terroristkarrierer og kollektive terrorkampanjer, slik at individet eller gruppen ikke lenger er involvert i terroristiske aktiviteter» (Bjørge, 2015, s. 246). En slik funksjon kan endre villigheten potensielt radikaliserede straffedømte har for å begå ondsinnede handlinger.

Rehabilitering kan forstås som tjenester som har til formål å gjenvinne fysisk, mental eller sosial funksjonsevne som er tapt på grunn av sykdom eller skade. Målet er å gjøre den enkelte bruker i stand til å fungere så godt som mulig i dagliglivet ut fra sine forutsetninger og ønsker. (Mæhlum, 2018)

¹⁹ *Avskrekking og avverging* vil ikke benyttes i denne studien fordi aktørene i hovedsak vil være etterretningstjenester, strafferettssystem og antiterrorstyrker (Bjørge, 2015).

Beskyttelse av sårbare mål mot terrorangrep handler i hovedsak om å redusere spesifikke terrorhandlinger mot bestemte mål, og ikke nødvendigvis terroristenes motivasjon generelt (Bjørge, 2015).

Inkapsitering og redusering av skadevirkninger vil ikke være aktuell i denne kontekst fordi de virker i etterkant av et terrorattentat.

Når det gjelder å *redusere gevinstene* fra terrorhandlinger er dette en barriere som handler om å gjøre det mindre attraktivt å gjenta terrorhandlinger basert på at gjerningspersonene ikke får det ønskede utbyttet. Dermed vil sentrale aktører blant annet være politiske myndigheter og nyhetsmedier (Bjørge, 2015)

Definisjonen ovenfor er den medisinske forståelsen av begrepet rehabilitering, og er relevant i denne oppgaven fordi den peker på essensen i hvordan begrepet forstås her. For det første pekes det på etableringen av et formål, som innebærer at rehabiliterende arbeid har et mål (Mæhlum, 2018). For det andre indikerer definisjonen at noe er tapt, som i denne studien kan være tid, da straffedømte tilbringer deler av livet sitt frarøvet friheten. Det kan også være fravær av normale normer og empati som ikke nødvendigvis er tapt, men som er midlertidig satt ut av spill, av ulike årsaker. Målet med rehabilitering av radikalisererte personer vil som nevnt være å unngå framtidig involvering i voldelig ekstremisme, som på alle mulige måter bryter med det normale dagligliv. Radikalisering og engasjement er delvis separate prosesser som ikke nødvendigvis er gjensidig avhengig hverandre (Bjørgero & Horgan, 2009). Dette kan bety at en straffedømt som er radikaliserert ikke nødvendigvis kommer til å søke deltagelse i miljøer som utfører voldelige handlinger etter løslatelse. Andre personer har kanskje ikke lengre en ekstrem holdning, men fortsetter å være engasjert i voldelige aktiviteter (Horgan, 2009).

Aktører i denne funksjonen er myndigheter, særlig ved strafferettssystemet som eksempelvis Kriminalomsorgen, men private organisasjoner kan også gi viktige bidrag (Bjørgero, 2015). Etablering av rehabiliteringsprogrammer kan være et av tiltakene som kan sørge for at den potensielt radikalisererte straffedømte gis anledning til å endre sine motivasjoner, og oppnå et fullverdig normalt dagligliv. Andre eksempler er kartlegging av økonomisk sikkerhet, og individuell behovsavklaring (van Donselaar, Grunenberg, & Bjørgero, 2009). Hvis det er et mål at en person skal av-radikaliseres er det viktig at dette er en avklart målsetting (Bjørgero, 2015). Disengasjement og exit-prosesser er vanlige begreper som brukes for å forklare prosessene bak hvordan personer trekker seg ut av voldelige og ekstremistiske grupper (Horgan, 2009). Mer utdypende kan slike prosesser beskrives som et samspill mellom ulike risikofaktorer, som på den ene siden «presser» noen inn eller ut av et miljø, og på den andre siden «motiverer» dem til å forbli der (Bjørgero & Horgan, 2009; Silke, 2003). Press-faktorer kan være det å dømmes til fengsel, og det å miste troen på at en kan finne kameratskap. Motivasjonsfaktorer kan være å finne ny tilhørighet, gjennom venner, jobb eller en utdanning.

Når det gjelder ekstremistiske grupper og gjenger har man sett at personer ofte søker deltagelse grunnet sosiale og psykologiske behov (Bjørgero, 2009). Det vil da være en fordel om aktører som er involvert i en tilbakeføringsprosess har kjennskap til hvordan ulike faktorer kan ha positiv virkning for enkeltpersoner. De kan fungere som hjelpemidler hvor man ved å forsterke muligheten for å skape tilhørighet i nye miljø, legger til rette for at en radikaliserert straffedømt

gis anledning til å rehabiliteres. Det sivile samfunn kan spille en viktig integrerende rolle, slik som arbeidet hvor en knytter tidligere straffedømte opp mot nye sosiale nettverk (van Donselaar mfl., 2009).

Aktører som skal arbeide mot å få radikalisererte straffedømte på bedre tanker, og sørge for en rehabilitering som kan redusere risikoen for at nye kriminelle handlinger begås (les: terrorhandlinger) har bedre forutsetninger for å lykkes dersom en er bevisst på risikofaktorene, og vet hvordan en kan benytte motivasjonsfaktorer (Bjørgero, 2015). I praksis kan dette innebære å utvikle nye relasjoner gjennom ulike sosiale aktiviteter. Slike pull-faktorer vil søke etter å skape en motivasjon som videre kan forsterkes av andre aktører igjen (Horgan, 2009; van Donselaar mfl., 2009).

Jeg vil nå fortsette med de to andre barriererefunksjonene som studien fokuserer på. Begge funksjoner er ment å forebygge at en kriminell handling skjer, som i denne studien kan være både gjentakende terrorlignede handlinger, i tillegg til tilbakefall til nye kriminalitetsformer. Å bygge moralske barrierer handler om å forsterke motforestillinger, og normative barrierer mot voldsbruk og terror (Bjørgero, 2011, 2015). Aktører kan være eksempelvis religiøse samfunn, skole, sosiale felleskap, og sterke autoritetsfigurer. Særlig har personer som kan dele noen av de samme verdiene vist seg å ha sterkest gjennomslag. Aktører kan arbeide for å forandre, eller videreutvikle empati, det moralske kompasset og vanlige generelle normer (van Donselaar mfl., 2009). Personer med særlig kompetanse innen religioner, kan vise at terrorhandlinger mot sivile er noe som strider mot religionen. I stor grad handler denne barrieren om generell sosialisering og integrering i samfunnet (Bjørgero, 2015).

Den siste barriererefunksjonen, redusere rekruttering er nært beslektet med rehabilitering. Dette er fordi konsekvensen av å rehabilitere vil kunne føre til et bedre alternativ for enkeltpersoner, enn det kriminelle liv. Samtidig er målet å forebygge at kriminelle handlinger skjer i utgangspunktet (Bjørgero, 2015). En god grunn til at denne fortsatt inkluderes her, er at straffedømte som radikaliseres i fengslet ofte har forhold ved seg som legger til rette for at de «lett» rekrutteres. Dermed vil en slik barriere være svært viktig med tanke på hvilken oppfølging slike personer kan ha behov for etter straffegjennomføringen.

Redusere rekruttering består i å redusere motivasjonen for å begå ekstremistisk vold, ved å fjerne de grunnleggende årsakene og frustrasjon (Bjørgero, 2015). En slik barriere vil kunne stanse en radikaliseringsprosess, gjennom sosial utvikling, integrering av enkeltpersoner, og kunnskap om radikaliseringsfenomenet. Dette kan innebære at aktørene er kjent med hvorfor

enkeltpersoner og grupper blir involvert i voldelig ekstremisme (Bjørgero, 2015). Sentrale aktører som kan utgjøre slike barrierer er religiøse ledere, sosialarbeidere, ulike myndigheter, frivillige og private organisasjoner (Bjørgero, 2015).

For å kunne forebygge risikoen som denne gruppen kan medføre ovenfor samfunnet etter løslatelse, er det sentralt å vite hva som må forebygges. Barrierer kan påvirke risikoen gjennom å redusere faktorene som ligger til grunn. Dette kan gjøres gjennom barrierefunksjonene.

2.3 Analytiske implikasjoner

Det teoretiske rammeverket som er presentert i dette kapitlet har dannet grunnlaget for studiens tre forskningsspørsmål. *Forskingsspørsmål 1* undersøker hva som ligger til grunn for risikoen ved løslatelse av straffedømte som kan være radikaliserte. Dette vil gjøres ved å benytte konseptet trussel for å definere risikoen. På bakgrunn av hva som oppleves som risiko vil dette gi grunnlag for *risikofaktorer*. Dette vil være et samlebegrep om de forholdene som kan være tilstede hos radikaliserte straffedømte etter løslatelse, og vil påvirke *intensjonene*. *Forskingsspørsmål 2* vil med utgangspunkt i risikofaktorene, undersøke hvordan ulike aktører i samfunnet arbeider med å redusere risikoen. Et slikt arbeid kan bestå av en rekke ulike tiltak, som vil sees på som *barrierer*, dersom de kan forebygge risikofaktorene. *Forskingsspørsmål 3* vil forklare hvordan *barrierene* forebygger voldelig ekstremisme, gjennom deres kapasitet til å *rehabiliterer, redusere rekruttering, og bygge normative barrierer*.

3 Metodologi

I følgende kapittel vil jeg redegjøre for studiens metodiske framgangsmåte. Jeg vil presentere prosessen med å samle inn den empiriske dataen, redegjøre for mine valg, i tillegg til å argumentere for studiens gyldighet og pålitelighet. Avslutningsvis vil kapitlet beskrive utfordringene jeg har møtt på underveis.

3.1 Forskningsstrategi

Valg om strategi er problemdrevet og basert på studiens tematikk. Studiens teoretiske rammeverk la føringer for hva som vil være relevant data for studien (Silverman, 2005). Thagaard (2013) trekker fram at kvalitative metoder er godt egnet for å studere temaer som er lite forsket på, som temaet studien adresserer. Blaikie (2009) beskriver at valg av strategi gir noen logiske prosedyrer og innfallsvinkler for å besvare forskningsspørsmålene. Med en kvalitativ²⁰ tilnærming kunne jeg tilegne meg en dyptgående forståelse av tematikken, som også bestod av å kartlegge involverte aktører (Neuman, 2011). Valget om å ha en kvalitativ strategi har betydning for hvilke metodiske teknikker som skal brukes (Silverman, 2005). På bakgrunn av dette har jeg valgt datakilder (tekstanalyse og intervju) ut i fra deres evne til å generere informasjon om forhold ved radikaliserings og konteksten ved endt straffegjennomføring (Blaikie, 2009; Yin, 2011). I Norge har fenomenet med radikaliserings kommet på dagsorden forholdsvis nylig, og offentlige dokumenter baseres ofte på det en vet om hvem fremmedkrigerne er, samt internasjonale erfaringer. Dermed var det behov for data fra aktører som på ulike måter har kunnskap og erfaring om radikaliserings straffedømte personer. Ulike innsamlingsmetoder kan produsere ulike typer data (Yin, 2011). Jeg har ønsket å styrke mitt datasett og har derfor valgt to ulike metoder for datainnsamling, både kvalitativt intervju og innsamling av dokumenter (Blaikie, 2009).

3.2 Tekstanalyse

Tekstmateriale har vært viktige empiriske kilder for denne studien, både som bakgrunnsdata og tilleggsdata for studien (Tjora, 2012). I følge Lynggaard (2012) er «empiriske undersøkelser uten dokumenter vanskelige å forestille seg» (s.153). Jeg har benyttet to sekundære datakilder (tabell 2) i denne studien, som er offentlige dokumenter. Det ene dokumentet er en rapport fra 2014, om Norske fremmedkrigere i Syria, utviklet av (Felles kontraterrorsenter, 2014). Det andre dokumentet er en nasjonal veileder fra 2015, om forebygging av radikaliserings og

²⁰ «Begrepet kvalitativ står i motsetning til kvantitativ»(Brinkmann & Tanggaard, 2012, s. 11). Kvalitativ forskning baserer seg på tekstdata, mens kvantitativ forskning benytter talldata (Ringdal, 2007)

voldelig ekstremisme, utarbeidet av Justis-og beredskapsdepartementet (2015). Begge dokumenter baserer seg på informasjon som er hentet inn nettopp for å utarbeide dokumentene, og kan derfor sees på som tertiære datakilder (Blaikie, 2009).

Tabell 2 Dokumentoversikt

Dokument	Organisasjon	Årstall
Norske Fremmedkrigere i Syria, rapport	Felles kontraterrorsenter (FKTS) er et samarbeidsorgan mellom Politiets sikkerhetstjeneste og Etterretningstjenesten	2014
Nasjonal veileder for forebygging av radikalisering og voldelig ekstremisme	Justis-og beredskapsdepartementet	2015

Rapporten (Felles kontraterrorsenter, 2014) gir et innblikk i hva man vet om de som reiste til Syria, og gir tilgang til informasjon som jeg vanskelig vil kunne få fra andre kilder. Dette skyldes naturligvis det faktum at rapporten er utarbeidet av Politiets sikkerhetstjeneste, og Etterretningstjenesten, to aktører som har tilgang til informasjon gjennom helt andre kanaler. I denne studien har dokumentet bidratt med informasjon om radikaliserte personer, og hvilke forhold ved slike personer som kan medføre en risiko. Dokumentet bidrar også med data på hvilke aktører som kan være i en særlig posisjon til å påvirke de ulike risikoforholdene, og vil dermed bidra med empirisk kunnskap om hvordan samfunnet kan forebygge.

Den nasjonale veilederen (Justis-og beredskapsdepartementet, 2015) er også vurdert som relevant på bakgrunn av studiens forskningsspørsmål (Lynggaard, 2012). Dokumentet er utarbeidet med innspill fra en rekke departementer og direktorater. Dette har bidratt med viktig data i studien, fordi informasjonen baserer seg på opplevelsen av risiko for ulike sektorer. Dokumentet har også gitt innsikt i hvilke risikofaktorer som generelt knyttes til radikalisering, som har vært med på å styrke kunnskapen om hvorfor radikaliserte straffedømte kan medføre risiko ovenfor samfunnet når de løslates. Videre har informasjonen om hvilke aktører som kan inngå i det forebyggende arbeidet mot radikalisering bidratt med å forstå hvilke aktører som kan sitte på viktig kunnskap og erfaring, og hvor det har vært viktig å hente ytterligere empirisk data. I all hovedsak gir veilederen informasjon om hvordan ulike aktører og sektorer skal forholde seg til personer som kan være radikalisert. Dette har hatt verdi for studien fordi det har

gitt innsikt i hva forebyggende arbeid kan inneholde. Videre vil jeg beskrive hvilken verdi det har hatt for studien å gjennomføre intervjuer.

3.3 Intervju

Denne studien startet med 2 innledende intervjuer for å utforske hva som skjer når terrordømte løslates i Norge, i forhold til å forhindre terrorisme. Dette var for å kunne danne meg et tydelig bilde av hva som gjøres på feltet, og videre for å kunne begrense forskningstemaet (Saunders, Lewis, & Thornhill, 2012). Etter å ha vært i kontakt med en sentral aktør på feltet, forstod jeg at det var en rekke utfordringer knyttet til det å studere terrordømte innsatte. Utfordringene handlet i hovedsak om tilgang på data, både grunnet nødvendige tillatelser, taushetsplikt og sikkerhetsklareringer. Hensikten med en slik innledende undersøkelse er nettopp det å «spisse» problemet og få et klarere tanke om hvilken data som kan være hensiktsmessig å samle inn (Blaikie, 2009). Basert på denne nye «innsikten» og de opparbeidete forkunnskapene, endret studien retning, formål og den fikk et teoretisk ståsted (Neuman, 2011).

Intervjuer gir anledning for få fram en detaljert analyse av personers opplevelser av bestemte hendelser og situasjoner (Brinkmann & Tanggaard, 2012). Jeg har til sammen gjennomført 11 intervjuer, med 13 informanter, fra 10 forskjellige organisasjoner (tabell 3). Dette utgjør studiens *primærdata* (Jacobsen, 2005). Studien omhandler veldig overordnet, hvordan man kan forebygge adferden til en avgrenset gruppe mennesker i samfunnet. Jeg har ikke anledning til å komme i kontakt med denne gruppen, men fokuserer på å snakke med personer som kan beskrive sine erfaringer med gruppen (Rubin & Rubin, 2005). Ved å benytte intervjumetode i studien har jeg fått tilgang på informasjon som jeg ellers ville vært foruten (Rubin & Rubin, 2005).

Verdien fra intervjuene er at de gir informasjon om hvordan risikoen oppleves, og også hvilke faktorer som kan knyttes til endt straffegjennomføring. Jeg har også fått kunnskap om hva som gjøres for å håndtere denne risikoen ved løslatelse, og hvordan arbeidet som retter seg generelt mot alle straffedømte kan fungere som barrierer mot risikoen. For eksempel fant jeg ut at samfunnet ikke har så mange virkemidler som retter seg spesifikt mot radikalisererte personer som kommer ut fra fengslet. Informantene i studien kommer både fra offentlig og privat sektor, og også fra ulike nivåer. Dette betyr at den empiriske kunnskapen om både risiko og barrierer er basert på forskjellige opplevelser og perspektiver. Informasjonen er også sett fra ulike hold, som har bidratt med noe av den samme informasjonen, men også særegne historier.

Tabell 3 Informantoversikt

Organisasjons- type	Organisasjonsnavn	Antall informanter	Omkodet til:	Ansiennitet
Departement	<i>Justis-og Beredskapsdepartementet</i>	1	I1	Middels
Offentlig etat	<i>Friomsorgskontor, Kriminalomsorgen</i>	2	I2	Høy
			I3	Høy
Privat organisasjon	<i>Fretex, Frelsesarmeen</i>	1	I4	Høy
Privat /frivillig organisasjon	<i>Nettverk etter soning, Røde Kors</i>	1	I5	
Kommunal	<i>SLT-koordinator kommune</i>	1	I6	Høy
Samarbeidsmodell under Velferdsetaten	<i>SalTo-sekretariatet, Oslo kommune</i>	2	I7	Høy
			I8	Høy
Regionalt ressurssenter	<i>Regionalt ressurscenter om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (RVTS)</i>	1	I9	Høy
Direktorat	<i>Kriminalomsorgsdirektoratet</i>	1	I10	Høy
Direktorat	<i>Kriminalomsorgsdirektoratet</i>	1	I11	Høy
Privat/frivillig organisasjon	<i>Trygg Askim</i>	1	I12	Middels til høy
Offentlig etat	<i>Kriminalomsorgens utdanningssenter, (KRUS)</i>	1	I13	Forsker, Høy
Totalt	Informanter			13
	Organisasjoner			10
	Intervjuer			11

Ved 10 av intervjuene benyttet jeg delvis strukturerte intervju som i følge Thagaard (2013) er den mest brukte kvalitative intervjuformen. Dermed hadde intervjuene tydelige mål av hensyn til hvilken informasjon jeg var ute etter. Gjennom forarbeidet fikk jeg satt meg inn i tematikken som intervjuene var sentrert rundt, som bidro til at jeg raskt kunnet stille relevante oppfølgingsspørsmål underveis (Tanggaard & Brinkmann, 2012). Dette har vært viktig for å sikre at dataen som produseres er relevant i forhold til forskningsspørsmålene (Rubin & Rubin, 2005; Thagaard, 2013). Samtidig har jeg hatt fleksibilitet som har tillatt at samtalen kan ha en naturlig flyt, informanten kan fortelle sin historie, samtidig som jeg kan «kontrollere» at spørsmålene mine blir besvart (Tanggaard & Brinkmann, 2012; Thagaard, 2013).

Det siste intervjuet jeg gjennomførte hadde utgangspunkt i noen temaer som jeg hadde ytterligere behov for å undersøke mer. Intervjuet var derfor lite strukturert, slik at informanten hadde anledning til å trekke fram andre temaer som kunne være relevante. I følge Thagaard

(2013) kan dette sees på som en samtale hvor en både kan få presisert ting som en lurer på, i tillegg til at helt nye momenter kan dukke opp. I en slik studie, hvor det er forventet at noen av de som intervjues kan bringe opp nye temaer som jeg ikke hadde tenkt ut på forhånd, er nettopp fleksibilitet et viktig moment (Tanggaard & Brinkmann, 2012). Jeg var klar over at det kan være begrenset kunnskap og erfaring når det gjelder kontakten med radikalisererte straffedømte. Siden jeg heller ikke visste noe om hvor mange personer det eventuelt er snakk om måtte jeg sørge for at intervju spørsmålene mine ble så relevant som mulig.

For hver av intervjuene har jeg skreddersydd intervjuguiden i forhold til organisasjonstilørighet (vedlegg 3-11). Dette har vært viktig fordi ulike aktører har forskjellig informasjon (Tanggaard & Brinkmann, 2012), særlig i en slik oppgave hvor jeg både har vært i kontakt med offentlige myndigheter og organisasjoner. Etter hvert som jeg har gjennomført intervjuene og testet ut intervju spørsmålene, har det vært naturlig å foreta endringer og tilpasninger (Rubin & Rubin, 2005). I åtte av intervjuene fikk informantene tilsendt intervju spørsmålene på forhånd, de fleste fikk den tilsendt en dag i forveien. Flere av informantene ba selv om å få det tilsendt, mens andre ikke nevnte det. Jeg har kun sett på det som en fordel at informantene har fått anledning til å forberede sine svar, fordi mange har måttet gjøre vurderinger av hva de har kunne uttale seg om. Noen informanter har vært nødt til å klarere det med eksempelvis politiet, i forhold til hva de har anledning til å dele med meg. Alle intervjuene ble etter avtale med informantene tatt opp på bånd, transkribert og tilsendt for kontroll dersom det har vært ønskelig. Tre av informantene har ønsket dette, to har ønsket sitatsjekk.

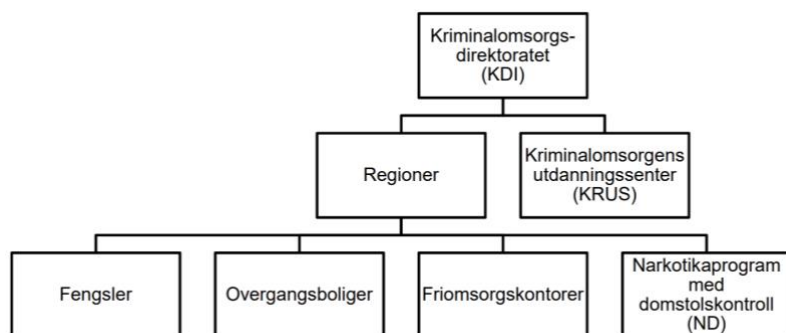
Intervjuene ble gjennomført i perioden februar til april 2018, på ulike steder i landet. Ni av intervjuene ble gjennomført ansikt-til-ansikt og to ble gjennomført over telefon. Fordelen med å gjennomføre intervjuer hvor man befinner seg i samme rom som den som blir intervjuet, er at en får en annen nærhet til informanten (Tanggaard & Brinkmann, 2012). Samtlige intervju hadde en varighet på mellom 30 min til halvannen time. To av intervjuene ble gjennomført med to informanter samtidig, noe jeg opplevde som meget positivt fordi informantene ved flere anledninger kunne utfylle den andres beskrivelser og forklaringer.

3.4 Utvalg

Jacobsen (2005) beskriver at det første steget i en utvalgsprosess er å få en mest mulig fullstendig oversikt over alle aktører som ville vært ønskelig å intervju. Jeg har basert mitt utvalg på bakgrunn av et *informasjonskriterium* (Yin, 2011), om at informantene har kunnskap om det studien retter seg mot. Flere informanter har erfaring med radikalisererte personer som

ikke har sonet fengselsdommer for det. Andre informanter har forholdsvis god kunnskap om utfordringer med å sone en fengselsdom. Jeg har dermed snakket med aktører som kan belyse begge sider, for å deretter å sammenstille informasjonen.

Kvalitative utvalg baserer seg på deltakere som har egenskaper eller kvalifikasjoner som gjør dem *strategisk* i forhold til problemstillingen (Thagaard, 2013). Når jeg i starten av studien jobbet med å utforske hva som skjer når terrordømte løslates, ble jeg godt kjent med hvilke aktører som var hensiktsmessige, eller strategisk å komme i kontakt med. Kriminalomsorgen var en aktør som relativt tidlig stakk seg ut som interessant, naturligvis fordi de har ansvaret for straffegjennomføring. Etaten fremheves som en sentral aktør ved forebygging av radikalisering. De er organisert i tre nivåer (figur 4) med Kriminalomsorgsdirektoratet øverst, fem regioner og utdanningssettret i midten, med lokale fengsler og friomsorgskontor nederst. Jeg etablerte tidlig kontakt med alle nivåene.

Figur 4 Organisasjonskart Kriminalomsorgen (Kriminalomsorgen, 2016)

Jeg hadde lenge et ønske om å få gjennomføre intervju med ansatte i fengsler, men etter en lengre søknadsprosess ble dette avslått. Derimot fikk jeg gjennomført fire intervjuer med fem informanter som er godt representert på alle tre nivåer i organisasjonen, på ulike steder i landet. Jeg har også ønsket å ta med NAV som en aktør i studien, da flere av informantene fremhever at etaten har ansvar ovenfor risikogruppen. Dette var ikke mulig å få til, både grunnet uteblitt svar og tidshensyn.

Jeg har tatt kontakt med enkeltpersoner på bakgrunn av deres organisasjonstilhørighet, igjen et strategisk valg i forhold til hvilken informasjon jeg er ute etter. Underveis i prosessen med datainnsamlingen har flere informanter kommet med anbefalinger av andre informanter som jeg deretter har tatt kontakt med. Denne utvalgsmetoden er lik den som Thagaard (2013) kaller for *snøballmetoden* hvor man først kontakter personer som har de ønskede egenskaper for undersøkelsen. Deretter ber man personene om navn på andre som kan være aktuelle, og slik

kan man illustrere den voksende «snøballen». Blaikie (2009) bruker begrepene «*networks*», «*chain referral*» og «*reputational*» om snøballmetoden, hvor en kan identifisere en form for naturlige og sosiale nettverk. Dette har vært tilfelle i denne studien, hvor flere av informantene har blitt trukket frem som relevante for tematikken. Flere informanter er blitt anbefalt av andre, og to informanter er anbefalt av aktører som ikke selv har hatt anledning til å delta i studien.

3.5 Studiens reliabilitet

Reliabilitet innen forskning handler om repliserbarhet, og i hvilken grad en annen forsker vil komme fram til det samme resultatet, med å bruke samme metodikk (Silverman, 2005). For å sikre at metodene som benyttes er pålitelige, må prosessen med å samle inn dataen redegjøres for på en systematisk og transparent måte (Silverman, 2005). Samtidig kan ikke kravet om repliserbarhet være absolutt innen kvalitative studier, når jeg som forsker ikke er uavhengig de resultatene som fremkommer (Thagaard, 2013). I følge Jacobsen (2005) vil det alltid være spørsmål om det er trekk ved selve forskningsprosessen, som har skapt det resultatet man har kommet fram til. I denne studien vil jeg argumentere for at nettopp det at jeg arbeidet hardt med å få de informantene som jeg ønsket, utvilsomt har hatt betydning for studiens resultat. Dette trekkes fram som utelukkende positivt, fordi det har gitt verdifull empirisk data fra meget viktige og relevante informanter. Jeg vil argumentere for at det som gjør denne studien troverdig, er nettopp det at jeg har informanter som har ulike roller, og synspunkter på tematikken.

Jacobsen (2005) beskriver hvordan forskeren og informantene påvirkes av de relasjonene som oppstår i intervjukonteksten, som videre kan ha en effekt på dataen. I denne studien hvor jeg personlig har gjennomført 11 ulike intervjuer, er det vanskelig å se for seg at nøyaktig samme intervjusituasjoner skal gjenskapes. Noen av informantene var for eksempel ikke enkle å få snakket med, og i ett av tilfellene var det en annen informant som trakk i trådene for meg. Dette kan utfordre prinsippet om repliserbarhet, fordi det ikke er gitt at andre forskere vil få tilgang til de samme informantene igjen. Samtidig har jeg ved å benytte både dokumenter og informanter som datakilder, som også støtter hverandre empirisk, vist at studiens reliabilitet kan testes.

Alle intervjuene har blitt tilpasset til hver informant, både i tid og rom. Jeg vurderte det dithen at dersom de selv fikk velge tid og sted for intervjuet, så ville dette også føre til en mer tillitsbasert atmosfære, som også kan styrke dataens reliabilitet (Jacobsen, 2005). Jeg har blant annet vært meget bevisst på hvordan jeg har framstått som intervjuer, og det har vært særlig

viktig å vise ydmykhet ovenfor temaene som informantene snakker om, i tillegg til å vise forståelse for at det ikke er alt man kan fortelle.

Når jeg utformet intervjuguiden var jeg bevisst på å ikke stille såkalte ledende spørsmål, ei heller spørsmål med ja/nei-svar. Samtlige intervjuer unntatt ett, ble tatt opp på bånd, og transkribert av meg selv i ettertid. Dette var for å sikre at all data ble oppfattet korrekt og for å bevare systematikken i kodingen (Tanggaard & Brinkmann, 2012). Studiens reliabilitet handler på mange måter om hvor godt håndverk man har lagt ned i et forskningsprosjekt. I denne studien er dette noe som har gått igjen i planlegging og utførelse av forskningsprosessen (Jacobsen, 2005). Under diskusjonskapitlet har jeg tydeliggjort hva som er mine egne fortolkninger av den empiriske informasjonen, i lys av mitt teoretiske rammeverk. Ved å gjennomgående henviser til kildene hvor informasjonen er hentet fra, vil jeg argumentere for å øke studiens reliabilitet (Thagaard, 2013). Et annet sentralt begrep for å beskrive studiens troverdighet er validitet, også kalt gyldighet.

3.6 Studiens validitet

Validitet er i følge Silverman (2005) et annet ord for sannhet og handler om i hvilken grad noe faktisk er representativt for det sosiale fenomenet som beskrives. Thagaard (2013) knytter gyldighet til om en faktisk har studert det en skulle undersøke. I denne studien presenterer jeg en rekke funn, som senere diskuteres. For eksempel hevder jeg på bakgrunn av mine empiriske funn at utenforskap er en betydelig risikofaktor hos radikalisererte straffedømte. Yin (2011) hevder at påstander finnes i alle studier og det bør derfor være et mål å få validert så mange av disse som mulig, for å styrke studiens validitet.

Jacobsen (2005) skiller mellom intern og ekstern validitet. Intern validitet kan beskrive hvorvidt de resultatene jeg kommer fram til oppfattes som riktige. For eksempel fikk flere informanter tilsendt det transkriberte intervjuet, eller de fikk en sitatsjekk i etterkant. Dette gav informantene en viss kontroll over hva de hadde sagt og også en anledning til å rette opp eventuelle misforståelser, eller skrivefeil.

Ekstern validitet kan også betegnes som overførbarhet, og sier noe om resultatene en kommer fram til kan være gyldig i andre sammenhenger (Thagaard, 2013). Jeg har funnet flere paralleller med andre studier som jeg kommer tilbake til i diskusjonen og konklusjonen. For min studie kan det være spørsmål om de risikofaktorene som jeg har funnet i mine resultater vil være de samme dersom jeg intervjuer andre informanter. Det vil ikke være snakk om å generalisere (Jacobsen, 2005) da utvalget mitt vil være for lite. Men grunnet flere liknende

beskrivelser og opplevelser hos mine informanter, vil jeg argumentere for at mine resultater kan peke på noen fellestrekk (Thagaard, 2013) ved radikaliserede straffedømte. Det er også samsvar mellom hva flere informanter har fortalt, og hva som fremkommer av de to dokumentene. Dette er noe som bidrar med å forsterke studiens validitet, fordi en større enighet mellom kildene øker sannsynligheten for at mine beskrivelser er riktige (Jacobsen, 2005).

Det empiriske grunnlaget i denne studien er hentet fra et veldig bredt informasjonsspekter (Yin, 2011). Jeg har brukt mye tid på å finne fram til de «rette» informantene i mitt utvalg, for å være sikker på at jeg har med ulike perspektiver og synspunkter. Det vil alltid være slik at informantene kan velge å holde tilbake noe informasjon som kan være vesentlig for meg å få tak i, uten at dette trenger å være verken bevisst eller ubevisst fra informantens side. Det har dermed vært viktig å få intervjuet informanter som kan ha et ulikt syn på ting, som kun er med på å øke validiteten for studiens empiriske grunnlag (Yin, 2011).

3.7 Ethiske betraktninger og utfordringer

Tematikken i denne studien medfører at det på et tidlig tidspunkt, var svært viktig å vurdere tilgjengeligheten av data (Blaikie, 2009). Jeg var klar over at det er et kjent problem innen terrorismeforskningen her til lands, å få de nødvendige tillatelser for å drive forskning. Lov om personopplysninger, kravet om informert samtykke (Jacobsen, 2005) i tillegg til retningslinjer som Kriminalomsorgen har, gjør det svært vanskelig å komme i kontakt med risikogruppen. Dette gjelder riktignok de studier som ønsker å komme i kontakt med dømte terrorister som soner i fengslene, eller de som allerede er kommet ut. Et annet vesentlig punkt i denne konteksten, er også det faktum at denne oppgaven har en innleveringsfrist, som betyr at jeg ikke har anledning til å forholde meg til lange søknadsprosesser.

Et særlig viktig valg var å utvide fra å se på de som er terrordømt, altså dømt på terrorparagrafene, til å i stedet se på straffedømte som potensielt er radikaliseret. Dette valget ble tatt på bakgrunn av at det er relativt få personer som er dømt på terrorparagrafene, som dermed ville betydd at studien ville fått veldig begrenset data. Ved å fokusere på straffedømte som potensielt er radikaliseret vil det kunne inkludere både den tidligere gruppen, men i tillegg også innsatte som er dømt for andre lovbruddkategorier. Ordet *potensielt* fanger opp det faktum at personer kan være både i fare for å radikaliseres, i tillegg til at de allerede kan være i en såkalt radikaliseringsprosess. I følge Blaikie (2009) er det viktig å gjøre vurderinger av hvilken kontekst data skal hentes fra, slik som i dette tilfellet hvor det vil være stor forskjell på både typen, og mengden tilgjengelig data. Etter å ha vært i kontakt med Norsk senter for forskningsdata AS (NSD) ble jeg informert om at studien min var meldepliktig. Den senere

tilbakemeldingen jeg fikk fra NSD (vedlegg 1) ble også sendt ut til alle informantene sammen med et infoskriv og skjema for samtykke (vedlegg 2).

3.7.1 Anonymitet

Tematikken i denne studien har vært tidvis utfordrende å snakke om, fordi flere av informantene har vært svært opptatt av å ivareta den taushetsplikten de er underlagt. Dette har noen ganger hemmet intervjusituasjonen, fordi informanten har vært veldig redd for å si noe «feil». Dermed ble noen av spørsmålene ikke relevante lengre. Samtidig har jeg vært veldig tydelig på at jeg ikke har vært ute etter å lure noen, eller å «ta» noen i forhold til å peke på eventuelle håndteringssvakheter. Jeg har også merket at flere informanter har vært nølende med å uttale seg fordi de lett kan identifiseres i oppgaven, uten at jeg vil gå videre inn på dette. Men det har resultert i at jeg har vært særlig bevisst på hvordan jeg har valgt å gjengi det som ble sagt. For å ivareta anonymiteten har jeg også valgt å fjerne noen av spørsmålene i intervjuguidene (vedlegg 3-11).

4 Empiriske funn

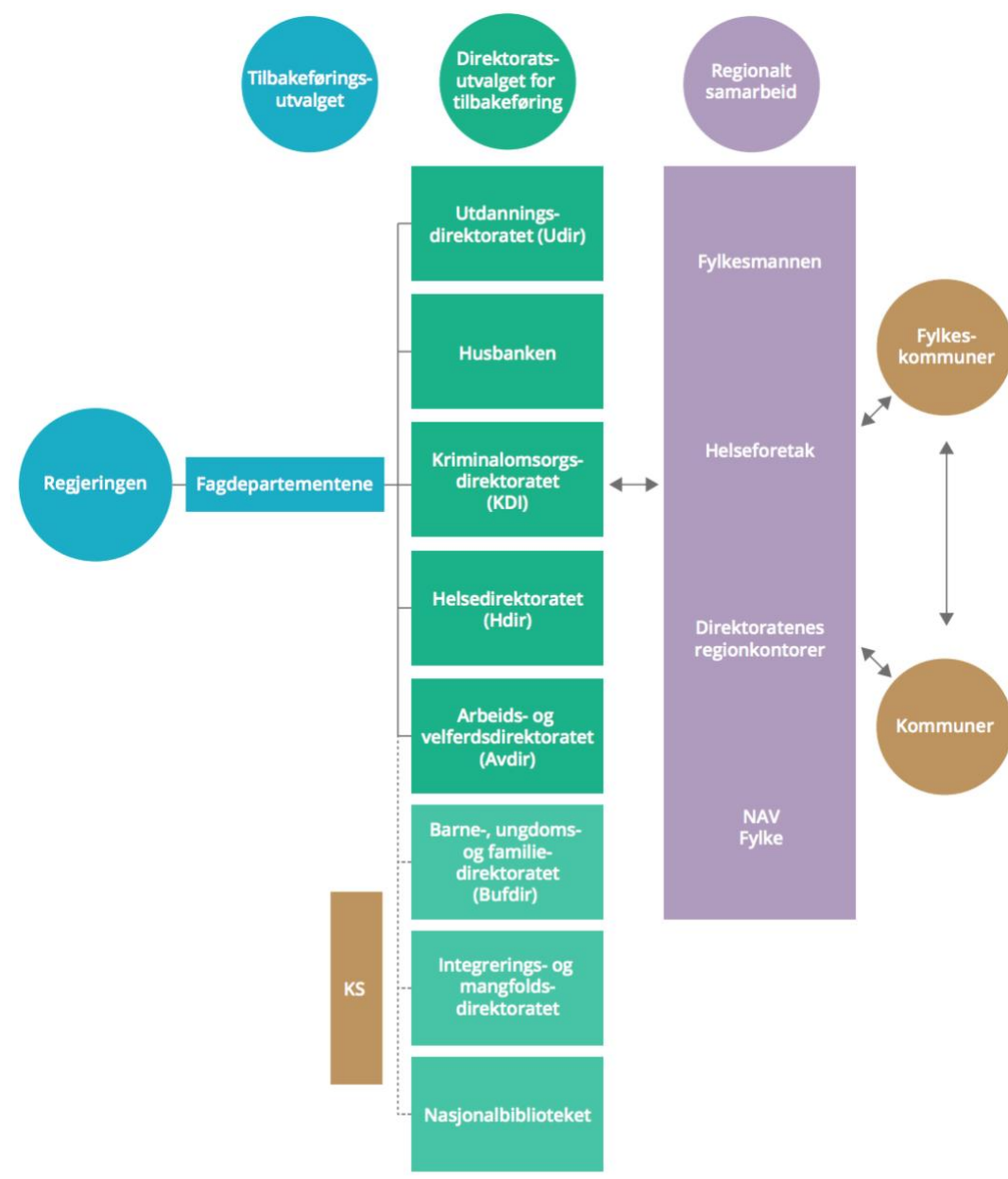
Dette kapitlet presenterer dataen som er samlet inn fra intervju og tekstanalyse. Jeg vil først gi en oversikt over forvaltningssystemet (figur 5) for tilbakeføring, hvor fargene viser ulike nivå, for å gi en ide om hvem de relevante aktørene er. Det er ikke studiens formål å diskutere dette, men det kan være nødvendig med en oversikt. Kapitlet struktureres etter forskningsspørsmålene, informant oppgis i parentes, og direkte sitater markeres i kursiv.

4.1 Nøkkelaktører i forvaltningssystemet for tilbakeføring

Tilbakeføring er et offentlig ansvar, men systemet består av både offentlige og private aktører som opererer uavhengig, i samsvar med eget mandat. Justis-og beredskapsdepartementet har hovedansvaret på politikkområdet for kriminalomsorg og straffegjennomføring, men andre departementer har myndighet i tilbakeføringsarbeidet (Justis-og beredskapsdepartement, 2017). Innsatte har samme rett til helse-og omsorgstjenester, sosiale tjenester og arbeidsrettet bistand som det øvrige samfunnet. Dermed vil også Arbeids-og sosialdepartementet, Helse-og omsorgsdepartementet, Kommunal-og moderniseringsdepartementet og Kunnskapsdepartementet ha sine ansvar. Tilbakeføringsutvalget er et samarbeidsforum for departementer som skal bidra til en god informasjonsflyt, og samordning (Justis-og beredskapsdepartement, 2017). Direktoratene har faglig og administrativt ansvar for egen sektor, som betyr at Kriminalomsorgsdirektoratet leder straffegjennomføringsapparatet. Kriminalomsorgen har ansvar for å koordinere for at andre etater kan gjennomføre sine tjenester (Justis-og politidepartementet, 2008). Det er også etablert et samordningsforum på direktoratsnivå som ledes av Kriminalomsorgsdirektoratet, hvor man i felleskap skal komme frem til hensiktsmessige tiltak i tilbakeføringsarbeidet. Regionalt og kommunalt ansvar inkluderer helseforetak som skal sørge for de nødvendige spesialiserte tjenester, og hjemkommune som er ansvarlige for at det opplegget som planlegges for under soningen føles opp. Det er NAV-kontoret i kommunen man arresteres i, som har ansvaret for sosialt tjenestetilbud under, og etter soningen (Justis-og politidepartementet, 2008, s. 175). NAV skal tilby både statlige og kommunale tjenester, som økonomisk sosialhjelp, økonomisk rådgivning og midlertidig husvære (NAV, 2016).

Det er politisk enighet om at også de frivillige organisasjonene er viktige for tilbakeføringen til samfunnet (Justis-og politidepartementet, 2008). Flere private frivillige tilbyr hjelp til arbeid og bolig, i tillegg til at de ofte gir tilbud som det offentlige ikke gir, som fritidsaktiviteter. Kriminalomsorgen har knyttet kontakt med flere private og frivillige organisasjoner som tilbyr

tjenester under soningen og etter løslatelse (Kriminalomsorgen, u.å). Mye av innsatsen som frivillige tilbyr støtter også opp om de faglige tiltakene som offentlige etater gjør.

Figur 5 Oversikt over ansvar, roller og oppgaver (Justis-og beredskapsdepartement, 2017)

Hoveddokumenter som regulerer forvaltningssystemets aktivitet inkluderer flere sentrale lover som eksempelvis Specialisthelsetjenesteloven (Specialisthelsetjenesteloven, 2001) som inneholder regler om ansvar for virksomheter som tilbyr spesialisthelsetjenester.

Straffegjennomføringsloven (2002) regulerer Kriminalomsorgens ansvar og rolle under

straffegjennomføring, samarbeidet med andre og tilbakeføringen til samfunnet, og NAV-loven (2006) som blant annet regulerer kommunale og sosiale tjenester.

4.2 Risiko etter løslatelse

Jeg vil starte med å redegjøre for hva som ligger bak risikoen knyttet til tiden etter løslatelse for denne gruppen. Analyse av innsamlet data for studien gjør det mulig å identifisere 6 ulike risikofaktorer som kan relateres til: ukjent radikaliseringsprosess, vanskelige levekår, soningsforhold, sterk ideologi, utenforskap og dårlig nettverk.

4.2.1 Radikalisering som ikke fanges opp

Norge har ikke utviklet noen konkrete metoder eller kartleggingsverktøy for å identifisere innsatte som kan være radikalisererte; «... *det kan være problematisk å kartlegge disse personene under soningen*» (I13). En representant fra friomsorgen forklarer hvordan man til enhver tid kan komme i kontakt med personer som er radikalisert, men som ikke nødvendigvis er domfelt den typen lovbrudd (I2). De som er dømt for terrorrelaterte ting har allerede en kjent radikaliseringsprosess når de ankommer fengslet (I1). Hvem som eventuelt kan utgjøre en sårbar gruppe må identifiseres ved å se etter tegn og symptomer, som kan si noe om når det kan være behov for å reagere (I11). Noen av informantene forteller at det er gjort flere forsøk på å utvikle egne profiler for de som blir radikalisert til ekstremisme, men at bildet viser seg å være mer komplekst enn for andre lovbruddkategorier som for eksempelvis seksuallovbrytere og pedofile som en har lang erfaring med (I7-10). Når man identifiserer en profil er det mulig å vurdere risikoen for tilbakefall.

Det å støtte voldelig ekstremisme framstår mer alvorlig nå, enn tidligere, og det har også fått mer oppmerksomhet enn andre lovbrudd (I1,3, 5, 8-9). Et tiltak Norge gjorde i forhold til terrorisme, var en lovendring som medførte at man fikk tatt bort en del folk (I8, 10). Det fremkommer som viktig at lovendringen griper nye situasjoner og fenomener. En representant for Oslo kommune understreker at; «*det bidro til å pulverisere et miljø som man hadde utfordringer med*» (I8). Det oppleves som at kriminaliseringen har ført til at folk har en annen holdning til dette i samfunnet, enn de hadde tidligere (I10).

Det er relativ stor forskjell på de som er radikalisererte når de ankommer fengslet, i forhold til de som eventuelt blir radikalisert under soningen (I10). De som dømmes til lange fengselsdommer er folk som bidrar til at mange andre reiser til konfliktområder som Syria (I1). Mange av de som har valgt å reise ned frivillig, og som kanskje ikke har vært helt klar over hva de reiste til, får ikke nødvendigvis så lange straffer (I1). Det blir ofte sittende i varetekt som har liten

forutsigbarhet i forhold til varighet. Når de dømmes har de gjerne sonet ut mesteparten av tiden sin allerede. Dermed blir det vanskelig å få til en veldig god oppfølging av dem i fengslet (I1). Det samme gjelder for den rehabiliterende delen utenfor fengselsmurene også, fordi det tar tid for systemet å komme i gang (I4-5). Fordelen med lange fengselsdommer er at det blir mer tid til å kunne holde på med rehabiliteringsbiten, og sånn sett skulle man gjerne sett at folk satt fengslet «lenge nok» (I1-5).

I Norge blir radikalisererte innsatte behandlet på lik linje som man behandler andre innsattes problematikk (I7-8, I11). Dette viser seg også i det faktum at gruppen skal håndteres av det samme tilbakeføringssystemet som resten av fangepopulasjonen, fordi de fortsatt er ordinære straffedømte (I7). Til tross for at det ikke skal være noe spesialfokus, er det ingen tvil om at det er et behov for å styrke oppfølgingen av risikogruppen etter løslatelse (I1,4,8-9). En av informantene understreker dette med å si at; «(...) *det vil være straffedømte som er, eller blir radikaliseret, som kan medføre en risiko for samfunnet etter løslatelse*» (I10). Som en kontrast til dette presiserer en annen informant at de ikke har noe belegg for å si at radikalisererte straffedømte er farligere enn andre, eller utgjør noen større risiko (I11).

4.2.2 Vanskelige levekårsforhold blir en risikofaktor

I tillegg til at det er sentralt at innsatte blir identifisert som radikalisererte før de løslates, er også utfordringer ved levekårene en faktor som påvirker risikoen. Det er sjeldent helt uproblematisk å vende tilbake til samfunnet igjen etter at man har sonet. I utgangspunktet har risikogruppen mange av de samme utfordringer og problemer som andre, når de løslates (I1-3, 6-9,11). Ofte vil alle innsatte ha nytte av å ha et særlig fokus på tiltakene som eksisterer. For de som kanskje bare «dilter» etter andre, vil tiltakene som tilbys i fengslene ha stor betydning (I10).

Likevel påpekes det at gruppen har et sterkt behov for individuelt tilpassede tiltak når de løslates (I1,7-8,10-11). Mange kan eksempelvis ha følelser som ikke har blitt bearbeidet skikkelig, fordi man ikke har fått snakket om ting (I11). På samme tid må man unngå at det blir slik som en representant fra Kriminalomsorgsdirektoratet understreker; «*skal du ha hus, så må du være terrorist, og det vil vi jo unngå*» (I10).

Jo lengre soningstid man har, desto lengre blir avstanden til både arbeidsliv og nære relasjoner (I2-4). Det er viktig å huske på at mange klarer seg fint på egen hånd etter at de har vært i fengslet, men det er dessverre også mange som har betydelige levekårsproblemer. Representanten fra Nettverk etter soning, spesifiserer at det ofte er disse personene som kommer til dem. Det er selvfølgelig store individuelle forskjeller på hvor lett eller vanskelig en

tilbakegang vil være, og det kan avhenge av hva du har sittet inne for (I1-4). Flere informanter mener at det handler mye om hvilken ballast du har med deg inn i fengslet (I2,4). De som soner en fengselsdom, befinner seg gjerne i en sårbar situasjon, og kan i tillegg også være veldig utsatt for påvirkning fra andre innsatte. Representanten fra Justis-og beredskapsdepartementet forklarer at; *«de er jo i en veldig alvorlig livskrise med det å sitte i fengslet, mange av dem»*. Informanten fra RVTS henviser til en levekårsundersøkelse i forhold til innsatte i norske fengsler for et par år siden, hvor man ser at det er noen systemiske sammenhenger. Det understrekes videre med at; *«alle disse er skadede fugler, som har en voldsom bagasje i forhold til vold og rus, og psykiske vansker og kriminalitet, og brutte familier og konflikter, i sin historikk»* (I9).

4.2.3 Forhold i fengslet som risikofaktor

Uavhengig av hvor lenge en person soner, er det tydelig at det vil kunne ha en sterk effekt på hvordan livet vil arte seg senere. Kriminalomsorgen har et prinsipp om at man skal sone så nært hjemstedet som mulig, slik at en kan holde kontakten med familien (I2-3). Samtidig forekommer det strategisk plassering av enkelte innsatte ved behov, som trumfer det å sone nært hjemstedet (I2-3). Norske fengsler har små oversiktlige enheter, med god sosial kontroll, sammenlignet med hva andre land har (I1-2). I overfylte fengsler med lukkede miljøer blir strategisk plassering langt vanskeligere, og dette kan fort resultere i at fengslet blir en slags yngleplass (I1). Det er ikke bare fengslene som må gjøre slike vurderinger. To representanter fra private organisasjoner forteller at også de må foreta vurderinger i forhold til å ikke få for mange med samme dom, på et sted. Dette kan bli vanskelig hvis det blir snakk veldig mange. Informanten fra Fretex understreker samtidig at; *«(...) en ikke alltid vet om de ulike konstellasjonene»* (4).

Fengslet er selvfølgelig en arena hvor det er en risiko for å bli radikaliseret, selv om de fleste nok allerede er det når de ankommer (I1-3,10). De innsatte er mer sårbare nettopp fordi de omgir seg med flere kriminelle, i en arena hvor alt kan skje, som kan føre til at de blir mer hardbarka (I2,9). En av Kriminalomsorgens kanskje viktigste roller da blir å forhindre at de innsatte ikke kommer ut mer hatefulle enn da de gikk inn (I2). Det er viktig å ha et faglig innhold med samtaler og programmer (I1,11). Informanten fra Regionalt ressurscenter om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging er imponert over at Kriminalomsorgen klarer å ha et så humanitært fokus som de har. Samtidig er det mye å hente på forbedring av psykisk helsevern både for de som er radikaliseret og de som ikke er det. En human fengselsomsorg hvor man betrakter mennesker med respekt, trekkes fram som et viktig forebyggende element for

risikogruppen. Den samme informanten understreker at personer som; «*systematisk møtes med vennlighet og inkludering, begynner etter hvert å tenke litt*» (I9). Eksempler i England etter terrorangrepet i London 2005, viste at politiets brutale adferd mot mistenkte førte til massive motreaksjoner, og økt rekruttering; «*(...) terrorbekjempelse som er alt for brutal virker på mange mer motiverende, og bekreftende i forhold til det tankegodset en har*» (I9).

Til tross for at en kan komme såpass langt med medmenneskelighet og vennlighet at dette fremheves som en god motgift for ekstremisme, skal man ikke være naive. Det er de som er så radikalisert at de rett og slett er farlige.

4.2.4 Ideologisk risiko

Så langt har de empiriske funnene vist at det er flere forhold som kan knyttes til å øke risikoen når radikaliserte personer vender tilbake til samfunnet igjen. I en radikaliseringsprosess blir vedkommende stadig mer ensidig, før en går over til å være voldelig, og klar (Justis-og beredskapsdepartementet, 2015; I9). Forløpene er ganske ulike fra person til person. Hos noen går det ganske raskt mens det for andre går veldig sakte (Felles kontraterrorsenter, 2014; I9). Hos flere av de som er radikalisert står machodimensjonen veldig sterkt, og en bygger gjerne en identitet på dette med den sterke mannen som bruker brutal vold (I9).

Representanten fra Justis-og beredskapsdepartementet beskriver at fremmedkrigere allerede har tatt et skritt, og er i eller, har gått gjennom, en radikaliseringsprosess når de ankommer fengslet. En av informantene fra Kriminalomsorgsdepartementet utdyper videre; «*hvis du kommer fra Syria eller fra et konfliktområde, og fremdeles er ideologisk sterk ved innsettelse, viser erfaring fra Europa at det er utfordrende å komme med intervensjoner som fører til endring*» (I10). De som har vært fremmedkriger er kanskje relativt langt ute i et forløp, som er ganske vanskelig å snu (I9).

En informant viser til offentlige uttalelser som Politiets sikkerhetstjeneste har kommet med, og uttyper at; «*man tenker jo at de som kommer hjem fra Syria har fått med seg en krigserfaring, eller har vært gjennom veldig mye*» (I11). Den nasjonale veilederen for forebygging av radikalisering og voldelig ekstremisme, beskriver at forhold som øker faren for at personer utvikler problemer, kan deles inn i fire nivåer, hvor det første tar utgangspunkt i trekk ved det enkelte individ (Justis-og beredskapsdepartementet, 2015). Dette eksemplifiseres i rapporten fra Felles kontraterrorsenter (2014); «*mange søker status i andre former enn den som tradisjonelt knyttes til utdanning og yrke, og det å kjempe i Syria kan nettopp gi en type status og identitet som er mer forenelig med deres verdisett og verdensanskuelse*» (s.3).

Flere uttrykker tvil om hvor dypt radikaliseringen egentlig sitter hos enkelte (I3,10,12). Det er mange som misforstår hva som egentlig står i Koranen, og hva som er kultur (I12). På et tidspunkt har man blitt overbevist om noe, og dermed er det kanskje mulig å overbevise dem om noe annet senere (I3, 10). På Østlandet hadde man for en del år tilbake et lite miljø bestående av personer som var radikalisert, og som var aktive med rekrutteringen (I8). Miljøet hadde noen få sentrale personer, som ble tatt ut og plassert i fengslet. Da var det ingen der som tok over ledelsen og drev nettverket videre (I7-8).

Samtidig er det viktig å være realistisk og innse at det ikke er alle man kan påvirke ideologisk lengre, eller nå inn til; «*man kan ikke rehabilitere Behring Breivik, ideologisk sett* (I9). Når man passerer et visst tidspunkt, i forhold til den radikaliseringsstunellen, så er det lite og ingenting som når inn, og ofte er disse helt fastlåst (I9). De som er sitter i fengslet og har en kjent radikaliseringshistorie har veldig mange bastante oppfatninger og meninger, disse er det viktige å så tvil om (I11). De som sitter i fengslet kan ofte gjennomgå store eksistensielle kriser under soningstiden, og livssyn blir for mange et veldig aktuelt tema (I1, 4). For andre igjen, er kanskje religion en av grunnene til at man har gått i feil retning, kanskje fordi man da har hatt et nettverk en kan gå til (I4,12).

Det kan også være utfordrende når det er det samme samfunn som skal rehabilitere og sørge for god oppfølging etter løslatelse, som kanskje også er årsaken til at man har valgt en slik ideologisk retning. Det at man ønsker seg vekk fra det samme samfunnet som skal stille opp for deg når du kommer ut (I6).

En av informantene har fulgt noen av de returnerte fremmedkrigerne og beskriver at det var mange tidligere forløpere i livshistorien til disse personene (I9). Selve radikaliseringsprosessen har kommet på et utrolig mye senere tidspunkt. Noen har for eksempel hatt atferdsproblemer i ungdomstiden, og med tiden har man fått et sinn som er blitt mer klargjort, noen ganger med god hjelp fra familie (I9). En annen informant forteller om en bekjent som har arbeidet med 176 saker i Europa, hvor det kun har vært to tilfeller som dreide seg om ren ideologi (I10). De andre tilfellene skyldes blant annet atferdsproblemer. Mange er relativt konsistente i holdningene sine når de fengsles, og fremmedkrigere med operativ erfaring fra konfliktområder gir mye «cred» i flere innsatte-miljøer (I10).

4.2.5 Utenforskap blir en risikofaktor

I tillegg til de faktorer som så langt er beskrevet, har også dette med å føle seg utenfor i samfunnet en sentral rolle i forhold til å utvikle seg i en retning hvor voldelig ekstremisme er

et alternativ. Det har i mange tilfeller vist seg at dersom en person forlater ideologien, så er det stort sett de helt vanlige årsakene som ligger bak, som marginalisering (I10). Veldig mange av de som søker seg til ekstremistiske miljøer har en felles opplevelse av utenforskap (I2,4,6-8,10-11). Det er ofte personer med en brokket oppvekst, gjerne med fravær av en voksenperson, som fører til at man forsøker å fylle et tomrom ved å oppsøke miljøer som er mer åpne (Justis-og beredskapsdepartementet, 2015; I4,11). Det er derfor viktig at hjelpeapparatet er åpen for å involvere og aktivisere dem. De kriminelle nettverkene kan ofte tilby både følelsen av identitet og et nettverk, hvor man blir akseptert, og kommer inn i noe (I8). Flere kan ha opplevd at de er blitt krenket av samfunnet, og gjerne også diskriminert, både som person og som en tilhører av en gruppe. Slike ting kan da føre til et forholdsvis forenklet syn på både mennesker og religion (Justis-og beredskapsdepartementet, 2015).

En av informantene fra Kriminalomsorgsdirektoratet forteller at det er en veldig liten risikovilje fra samfunnet ovenfor denne gruppen (I10). Noen lovbrudds-kategorier har et betydelig større preg av å være stigmatiserende, slik som terrorparagrafene (I1-4). Mange av de som soner slike dommer er utvilsomt blitt veldig profilerte i media, og har kjente fjes (I1,4,11). For de som ønsker det, men som ikke klarer å holde fortiden skjult, blir integreringsdelen dermed betydelig vanskeligere (I1-4,11). Når de kommer ut fra fengslet bør jo målet være at alle blir integrert og inkludert i samfunnet igjen, men det er jo flere som ikke ønsker å ha kontakt med for eksempel myndighetene (I8). Dersom mediebiten også blir en utfordring for de som ønsker å starte på nytt når de kommer ut, er navnebytte helt nødvendig (I1,4,7). Dette blir dermed en tilleggsbelastning (I4,11).

Det vil være viktig i forbindelse med denne problematikken, at en jobber for å unngå at polariseringen i samfunnet øker. Polariseringsen som vi nå ser vil også sørge for at fokuset på radikalisering og ekstremisme fortsetter (I5, I10). Det byr på utfordringer når de som er dømt for å ha rekruttert andre trekkes fram som en gruppe med stort skadepotensiale, samtidig som man sliter med å gi dem et tilfredsstillende tilbud etter soning (I5). Det er ikke så ønskelig å ha slike høyrisiko-personer på de tilbudene som man vanligvis gir til de som oppsøker det. Da blir det fort veldig få tilbud, som også resulterer i et dårlig ettervern.

I forbindelse med fremmedkrigerne forteller en av representantene fra Oslo kommune hvordan kameratskap har betydning. Dette kan gi samhold som fram til da, kanskje har vært ikke-eksisterende (I7). Det kan også være tanken om at en endelig føler seg betydningsfull, innen et område man føler at man har falt utenfor (I7). På mange måter kan man si at slike personer føler at de lever utenfor samfunnet, mens det ofte bare handler om at disse gis informasjon og

kompetanse for å erkjenne at demokrati er bra, og at et lovlydig liv er noe man kan akseptere (I8). Personer som tidligere har stått på siden, og som ikke fått så mange muligheter, finner ofte ut når de først får den, at «A4-livet» ikke er så galt (I4,8).

Mange av de som radikaliseres er lavt utdannet, med en løs tilknytning til arbeidslivet (Felles kontraterrorsenter, 2014; Justis-og beredskapsdepartementet, 2015;I4, I8-9). Noen faktorer tilrettelegger for andre, slik som nettverk, bolig, jobb og økonomi. Dette er noen av de mest sentrale behov som bør være dekket (I2-5,8-9). Det er helt fundamentalt å få folk tilbake til utdanning og opplæring (I8). Rehabilitering handler jo blant annet om å skape en ny tilhørighet, som kan gjøres gjennom jobb, eller det å oppdage at det finnes trossamfunn som egner seg for alle (I4-I5). Den oppfølgingen som gis til radikaliserede personer etter soning må ha en viss tyngde være for at det skal ha en påvirkning. Informanten fra en kommune fremhever; «(...) *man må lage en pakke til vedkommende som er fristende nok til at vedkommende ønsker å gjøre det tunge arbeidet med å komme seg over til det normale liv*» (I6).

Samtidig er dette lettere sagt enn gjort for risikogruppen som kanskje befinner seg på et sted i livet, nettopp fordi det normale livet ikke har vært like fristende som det livet som miljøet rundt har tilbudt.

4.2.6 Et dårlig nettverk øker risikoen

I tillegg til at utenforskap kan forsterke forhold hos risikogruppen, er også det miljøet en har rundt seg en betydelig faktor. Det varierer hvor stort, eller hvor bra nettverk personer har når de løslates. Noen har familie, venner og en jobb og gå til, andre må starte på «skrætsj» (I11). Det er viktig at man har noen å snakke med, en slags venn, og nettverk er derfor en viktig del (I4, 5,10-11). Det påpekes av flere at det er viktig å jobbe med å skape forbilder som disse personene kan se til, særlig dersom de ikke har hatt sunne gode forbilder (I4,9,11-12).

Det er generelt viktig å fokusere på nettverk, og det å skape noe rundt den innsatte, for at den ikke skal gå tilbake til det som en hadde før (I4-5). Representanten fra Fretex forklarer at mange stadig søker etter tilhørighet. For denne gruppen handler det mye om å få koblet opp mot nettverk som ikke er ekstreme, og sørge for at de kommer i kontakt med nye folk, når de er ferdig med soningen sin (I5-6,8). Det kan være folk i organisasjoner, på en arbeidsplass eller folk som jobber i forvaltningen (I4-6,8-9,12).

Det blir fortalt av informanten fra Nettverk etter soning, om et sjeldent tilfelle hvor de måtte si nei til en straffedømt, kjent fra media i forbindelse med rekruttering, som ønsket å komme til dem (I5). Avslaget skyldes det faktum at det er som regel befinner seg en stor ansamling av

sårbare personer hos dem, på et sted som skal være trygt. Men, dette er også et sted hvor det kan være forholdsvis enkelt å rekruttere personer, særlig fordi de ofte samles alene på kveldene uten at ansatte er tilstede.

Representanten fra Regionalt ressurscenter om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging, beskriver kontakten med en radikaliseret innsatt som var veldig psykisk syk, hvor ungdomstiden var preget av voldelig utagering og rus. Den innsatte ble forsøkt rekruttert av andre innsatte mens han satt fengslet, og var dermed blitt overført til et annet fengsel. Dette viser at det vil være viktig med en oppfølging når slike løslates, fordi en lett kan bli påvirket i ulike retninger i det åpne samfunnet, særlig hvis man allerede er i gang med en positiv endring (I11).

En av informantene forteller om en situasjon hvor en ung person trakk seg veldig unna, og isolerte seg fra de andre personene som tilhørte det nære miljøet rundt (I9). En av rådene som ble gitt i den spesifikke saken var at personene rundt ikke presset vedkommende, men i stedet signaliserte at de var der, for å forøke å beholde noen av de sunne faste rammene. Dette er ofte mennesker som umiddelbart ikke har tillitt til andre, ofte med gode grunner (Felles kontraterrorcenter, 2014; Justis- og beredskapsdepartementet, 2015; I9). En informant beskriver at i Fredrikstad, som hadde en del fremmedkrigere var det stort sett personer som hadde sluttet på videregående skole, og som kjente hverandre (I8-9). Inngår man i et sosialt nettverk hvor man har ekstremistiske personer så er dette ofte en sterk pådriver (I8).

For å oppsummere de empiriske funnene så langt er det flere aktører som skal være på banen når personer løslates fra fengslet. Offentlige aktører er en del av det formelle tilbakeføringssystemet, og private organisasjoner deltar på områder som er hensiktsmessig i forhold til å gi bedre tilbud. Det er presentert en rekke årsaker til hvorfor potensielt radikaliserede straffedømte utgjør en risiko ovenfor samfunnet når de løslates. Risikoen tilskrives flere forhold som ukjent radikaliserings, levekårsforhold, forhold i fengslet, sterk ideologi, utenforskap, og dårlig nettverk.

4.3 Risikoreducerende tiltak

Etter å ha undersøkt risikoen vil jeg presentere barrierene som er etablert for å håndtere risikoene.

4.3.1 Individuell oppfølging som en barriere

Det er viktig å ikke se på risikogruppen som en homogen gruppe, fordi dette er enkeltpersoner med forskjellige livssituasjoner (I7-8,10). I hovedstaden får de årlig inn 100

bekymringsmeldinger og er forskjellige; *dette er individuelle personer som betyr at oppfølgingen må bli relativt ulik»* (I8). Innsatte som er terrordømt, eller som tilhører sårbare grupper, skal alle ha en egen tverrfaglig oppfølgingsplan (I3,7). Det er fengslets oppgave å utarbeide en slik plan, men både helse og politi skal involveres (I2-3). En representant fra Kriminalomsorgsdirektoratet fremhever at de jobber iherdig med å få til en oppfølgingsplan slik at de kan koordinere organisasjonene som er der ute (I11). Nettverk etter soning jobber helst med de som har en form for plan rundt seg når de løslates, fordi dette også kan vise at de er villige til å gjøre noen endringer med livet sitt (I5).

Tverrfaglig arbeid er svært viktig når det kommer til den individuell rehabilitering (I4,7-9,11). En individuell plan innebærer at ulike etater og organisasjoner jobber sammen. Kriminalomsorgen jobber hele tiden for å få til en smidig løslatelse, som også styrker forebyggingen av kriminalitet (I11). Fengslene samarbeider med Frelsesarméen og Røde Kors om plassering av potensielle kandidater, som da kan få hjelp til veien videre. Noen ønsker å ta en utdanning eller å komme tilbake til samme type arbeid (I4). En av fordelene som påpekes med de private og frivillige aktørene er at de kan gi litt annen oppfølging enn det offentlige. Representanten fra Fretex forklarer;

vi blir mer kjent med vedkommende før vi skal ha dem ut i arbeidslivet. NAV gjør en super jobb, men har alt for mange de skal følge opp. Fordelen med oss er at vi allerede har testet de ut, og kan på en måte gå god for dem i forhold til arbeidsgivere.

For mange som er i denne risikogruppen kan man nok utvikle strukturer som kan redusere risikoen for et tilbakefall, ved å ganske enkelt øke det gode liv (I10). Da forutsetter det jo også at man kan finne ut hva som er det gode liv for den enkelte (I7-8,10). Noen vil ha behov for å få hjelp med psykiske plager, som posttraumatisk stress eller andre traumer (I4, 10). Andre kan ha behov for sinnemestring, slik at det kan gi dem en bedre og lettere hverdag.

Det er liten tro på at det vil være hensiktsmessig å kjøre på med kognitive programmer for avradikalisering (I7-8,10). Det er ikke alle programmer som egner seg for en kognitiv endringsprosess, avradikalisering er en av disse (I9-10). De fleste vil derimot ha nytte av å lære hvordan de skal håndtere enkelte situasjoner, slik som at man tenker seg om to ganger før man bruker vold (I4,10). Hvis de føler på et behov så vil det være til hjelp om de har utviklet noen strategier i hodet sitt.

Som en kontrast til den lave tillitten til indoktrineringsprogrammer, er det stor tro på tilbakeføringsprogrammer som hjelper personer med å bli integrerte igjen i samfunnet etter fengselstiden. Det er viktig at man skreddersyr en tilbakeføringspakke til hvert individ (I4,6-8,10). Klarer man å finne ut hva som passer best til hvert enkelt, og utarbeide en individuell plan, og vil dette være individuell exit- jobbing som tar hensyn til den enkeltes livssituasjon og behov. Det å få koplet folk på andre sosiale nettverk er en form for exit-strategi, hvis de er inne i et nettverk som er ekstremistisk, også det å komme inn i utdanning og jobb. Man har i stor grad beveget seg litt vekk fra tanken om at et program passer for alle, men forsøker i stedet nå og skreddersydd et opplegg. Det er viktig at man ser hva folk trenger, om det er hjelp til å håndtere aggresjonsproblematikk, eller hjelp til å få seg et nettverk (I7-11).

Det vil altså være helt sentralt at man er klar over en persons forhistorie for å kunne forebygge at de radikaliseres til voldelig ekstremisme (I9). Nær dialog er viktig, men det er også viktig å kartlegge konkrete praktiske utfordringer i livet, om det er sosialt, eller familiært. Ganske enkelt; «*hvor er det skoen trykker*»? (I9). Dette fordrer videre at den individuelle oppfølgingen kan gis av de rette aktører og instanser. De fleste vil uansett kunne møte folk som drar dem i feil retning når de kommer ut. Dersom man var i gang med en positiv endring, vil det være viktig at en kan fortsette å dra på denne (II1). Videre vil det redegjøres for en ordning som har gått igjen i studiens empiriske materiale som et spesielt viktig risikoreduserende tiltak i forhold til risikogruppen.

4.3.2 Mentorordningen

Det er allerede påpekt at det er viktig med en god oppfølging av risikogruppen, slik at man kan fange opp signaler og forhindre at personer dras dypere inn i kriminalitet (II1). Det har vært personer som i utgangspunktet har vært langt over i det ekstremistiske tankesettet, som etter lang tid med en mentor de har god kjemi med, plutselig sier at de vil endre litt på holdningene sine. Det er slike tilfeller som viser at den relasjonen som oppstår er helt avgjørende (I7).

Kriminalomsorgens mentorordning blir av flere informanter fremhevet som et viktig tiltak for radikaliserede straffedømte (II-3,7-11,13). Ordningen baserer seg på en utarbeidet profil på hvem som kvalifiserer til å tas opp i ordningen; personer som er dømt for ekstremistiske handlinger; innsatte som kan ha kontakter i ekstremistiske miljøer og innsatte som kan være sårbare for å bli radikaliseret (II0,13). Man tilsetter en mentor fordi man ønsker å forebygge, og at den som mentorer skal møte utfordringene knyttet til seg selv. Det vil være behov for å diskutere forhold innen både religion og politikk, og det er da viktig at en skaper en arena hvor det er mulig å prate sammen, og også justere holdninger (I7-8). Mentorordningen er den eneste

formen for intervensjon som er igangsatt mot de som er i målgruppen, og kan vare både fram til endt tid, eller lengre. Dersom det fungerer godt, som vil si at det er to personer med gjensidig tillit, som har glede av det, har kommuner noen gang overtatt ordningen (I8,10-11).

Informanten fra Kriminalomsorgens utdanningscenter trekker fram at mentorordningen tar utgangspunkt i at potensielle innsatte som ikke tilhører de to første profilene, må identifiseres under soningen. Det er jo ikke et problem med de som ønsker å delta på ordningen, men heller de som ikke ønsker det, eller som aldri blir «plukket opp» (I13). Det er nemlig helt sentralt at de er motiverte til å være med på denne ordningen. Noen ønsker ikke å ha en mentor, mens for andre så fungerer det veldig godt (I8,11). Tidsaspektet spiller også en rolle her, fordi man må ha tid nok, til å «nå inn» (I9). Det finnes dem som uttrykk at de er veldig motivert under soning, som avtaler at mentoren skal følge dem når de løslates, men som takker nei til det senere. Til tross for at de bare noen uker tidligere, eller dagen før, ønsket en mentor, endres ting raskt (I7-8). Den ene informanten fremhever at dette ikke nødvendigvis skyldes fordi de ønsker å stå på egne bein; «*Det er noen som sier ja til å delta på ordningen når de er under straffegjennomføringen fordi de ønsker at Kriminalomsorgen skal se på de som en kjernekar*» (I7).

Hvis en innsatt på ett eller annet vis klarer å overbevise om at gjentakelsesfaren er lav, øker mulighetene for å bli løslatt på prøve. Det er åpenbart at dette åpner opp for at noen innsatte vil prøve å være taktisk (I10). Samtlige mentorordninger som handler om å nå inn til noen av de som løslates er gode idéer mener representanten fra Regionalt ressurscenter om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging. Det finnes også lignende ordninger som ikke har sammenheng med den som er i regi av Kriminalomsorgen (I7). I Oslo finnes det en frivillig ordning som de ulike bydelene kan iverksette, dersom de har økonomiske midler til det. Dette vil da være for personer det knyttes bekymring til. Røde Kors har også et tilbud hvor en innsatt kobles med en frivillig. Det er uansett slik at man kun får benyttet de virkemidlene som disse personene selv ønsker, og selv da, fungerer ikke disse alltid (I6,8).

De som ikke ønsker å ha hjelp fra offentlige myndigheter de vil ofte selv finne ut om det er noen private eller frivillige som kan hjelpe dem (I8). Noen av de innsatte med kjent radikaliseringshistorie som ønsker en mentor, vil ikke alltid ha den samme positive holdning når de er ferdig med soningen sin. Andre vil kanskje kunne gå under radaren fordi de ønsker det. Det vil videre redegjøres for hvordan offentlige aktører og private organisasjoner sammen kan bidra med å redusere risikofaktorene som er tilstede hos radikalisererte straffedømte etter løslatelse.

4.3.3 Samarbeid kan redusere risikofaktorene

Private organisasjoner samarbeider med både offentlige myndigheter og andre private aktører (I1-5,8,10-11). Kriminalomsorgens mandat gjelder kun under soning. For å sikre en smidig overgang er det viktig at det er noen som overtar stafettspinnen når deres mandat er ferdig, og det avhenger av at samarbeidsapparatet har gode avtaler (I4, 6,11). Det er ikke så enkelt å få dette til å gå på skinner bestandig, og representanten fra Nettverk etter soning beskriver hvordan de savner at Kriminalomsorgen tidligere kommer på banen. Det er nemlig friomsorgen som må sette i gang hjelpeapparatet som finnes, og koordinere NAV, rusomsorg, bolig og andre etater. Dette blir ofte et arbeid som havner på bordet på til Nettverk etter soning. Informanten fremhever at; *«ofte er det slik at de er her hos oss for å få arbeidstrening, hjelp med gjeld, og det sosiale med å bygge nettverk. Vi er jo en organisasjon som gjør dette uten noe særlig støtte»* (I5).

En av informantene mener at det skulle vært flere kretser i Norge som kunne bidra inn mot denne gruppen, og forklarer at flere land har private organisasjoner som har kjøpt flere av de spesialiserte programmene som er laget. Slike organisasjoner står da klare på utsiden til å hjelpe, og på mange måter er det blitt «big business» (I10). Det blir en liten motsetning til at informanten fra Fretex opplever at deres bidrag til rehabilitering ikke er så synlig som de skulle ønske, til tross for at de har et veletablert samarbeid med både NAV og Kriminalomsorgen. Informanten understreker dette med et eksempel om hvordan lovendringer førte til at et av tiltakene de hadde som tidligere var lønnet, ble fjernet. Det lønnede tiltaket var veldig positivt fordi man da kunne få nedbetalt gjeld samtidig som man var i arbeid (I4).

Flere av de som kommer til Fretex har ingen arbeidserfaring. Derfor gis det mye oppmerksomhet til å få folk med hullede CV ut i arbeidslivet, gjennom å hjelpe til med søknader, og trening på jobb-intervju (I4). Fretex er først og fremst er en attføringsbedrift, som vil si at de skal få folk tilbake igjen til arbeidslivet. Det er flere informanter som beskriver at det å sone i fengslet ikke nødvendigvis er så forutsigbart, og ting tar gjerne litt tid. Representanten fra Fretex understreker at det er nettopp dette som er grunnen til at de ønsker å få den innsatte dit litt raskt, når det først skjer noe. Representanten fra Nettverk etter soning forteller også at de er en veletablert aktør innenfor mottaksapparatet. Med etableringen av et tilbakeføringscenter i hovedstaden har de samlet flere viktige tilbud på ett og samme sted. Noen av tilbudene som er å finne der er innenfor områder som fritid, sosial inkludering, økonomi og skole og utdanning. Det kommer frem at det for denne gruppen vil være veldig viktig å finne det de trenger på et sted, som på tilbakeføringsstedet (I5).

En av representantene fra SaLTo-sekretariatet fremhever at det er viktig å erkjenne at offentlige myndigheter ikke alltid er i posisjon til å levere tjenester, og at det kanskje er andre aktører som kan gi bidrag som de selv ikke rår over. Noen organisasjoner spesialiserer seg på arbeid som Fretex, andre på nettverksbygging som Nettverk etter soning (I4-5). Økonomi og nedbetaling av gjeld er også områder som både kommunale rådgivere og frivillige organisasjoner kan bistå med (I4). Flere informanter beskriver hvordan man sammen kan være sterkere, og at desto flere etater som er involvert jo bedre er det (I2,4,8,11). Et økt samarbeid mellom etater og aktører, frivillige og offentlige, fører til økt kunnskap (I7, 12). Oslo kommune har gjennom samarbeidsmodellen SaLTo, hvor kommune og politi jobber sammen, utviklet en handlingsplan med flere tiltak (I11). Denne måten å samarbeide på fremheves som unik, både i Norsk og Skandinavisk sammenheng, fordi etterretningen på flere måter har måtte innse at det er helt nødvendig å samarbeide med andre aktører innen dette feltet (I8).

Det fremkommer at det er veldig forskjellig fra kommune til kommune hvor mange konkrete saker de har hatt, knyttet til radikaliserings (I6). Dermed har det ikke vært behov hos alle, å utvikle nye samarbeidsmodeller. En kommune har valgt å benytte eksisterende strukturer for tematikken, som Barnehusets konsultasjonsteam. Dette er forum hvor fagfolk fra ulike sektorer kan diskutere aktuelle problemstillinger, og etter hvert også faglige spørsmål knyttet til radikaliserings (I6,9). Representanten fra Regionalt ressurscenter om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging, forklarer hvor viktig det er at man ikke forfølger en person unødige, noe som fort kan skje hvis man feiltolker signaler og ikke har kjennskap til risikofaktorer. Det spesifiseres videre at;

(...) slike signaler er ofte veldig diffuse, og man er ikke alltid klar over hva de betyr. Da har det vist seg å være svært gunstig å ha et sted hvor blant annet barnevernet, politiet og ekstremistkontakter kan drøfte dette i et tverrfaglig team. (I9)

Mine empiriske funn har identifisert tre risikoreduserende barrierer som retter seg mot faktorene som ligger til grunn for risikoen etter løslatelse. Individuell oppfølging handler om å tilpasse arbeidet til den enkeltes behov, mentorordningen er den eneste barrieren som direkte retter seg mot å gi støtte og oppfølging av risikogruppen, og organisatorisk samarbeid viser til at tilbakeføringssystemet kan forsterkes ved at flere jobber sammen.

4.4 Effekten av forebyggende barrierefunksjoner

Videre følger mine funn for hvordan barrierene kan redusere risikoen gjennom barrierefunksjonene rehabilitering, bygge normative barrierer og redusere rekruttering.

4.4.1 Kunnskap som forsterker det forebyggende arbeidet

Det fremkommer av intervjuene at samfunnet på forholdsvis kort tid har fått mye mer forståelse og bevissthet rundt radikaliseringsfenomenet, og det er ikke like mystisk som det kanskje var tidligere. Radikalisering har riktignok en psykologisk komponent, men samtidig ligner det mye annen kriminalitet (I9). Norge har sett på de erfaringene man gjorde seg med høyreekstremismen på nittitallet, og innsett at håndtering av radikalisering har behov for andre strukturer (I9). Som en av representantene fra SaLTo-sekretariatet understreker; «*Det er viktig å lære av historien, men også erkjenne at de utfordringene man står ovenfor i dag ser en del annerledes ut*» (I8).

Kunnskap er en helt grunnleggende tanke i regjeringens handlingsplan, og for Kriminalomsorgen er det avgjørende at de ansatte i fengslene har kunnskap om hva de skal se etter (I1,3). Også hos private organisasjoner kan kunnskap gjøre det mulig å gjenkjenne viktige tegn, i tillegg til at god kunnskap også kommer godt med i kontakten generelt (I10). Røde Kors har blant annet vært på temakvelder hvor voldelig ekstremisme har vært tema, i regi av Regionalt ressurscenter om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (I5). Det er viktig at de som kommer i kontakt med risikogruppen opplever at de vet nok, til at de kan senke skuldrene. Dialog er som nevnt viktig, og det innebærer også at man tør å stille spørsmål (I7-9). Personer som er sårbare for ideologiske ideer har ofte forhold ved seg selv som man kan forsøke å styrke når de løslates, og dette krever en viss kompetansekunnskap (I10). Mer kunnskap også kan øke forståelsen av hva man kan bidra med for hver enkelt og hvilke behov de kan ha i forhold til seg selv, og omgivelsene (I4-6,8). Når tematikken er så dynamisk som den er, endres ting raskt. Dermed er det viktig at man deler den kunnskapen man har med andre aktører, noe som påpekes av en representant fra Kriminalomsorgsdirektoratet; «*(...) Vi kan ikke alltid vente på forskningen, fordi det tar som regel to år å vente på midler, og så tar det enda to år til. I mellomtiden så har IS både blitt etablert og nedkjempet*» (I10).

I det rehabiliterende arbeidet hvor en forsøker å endre motivasjoner, er det helt nødvendig at man har kunnskap om det man driver med slik at en kan sikre et faglig fokus (I2). Dialog og samtale er viktig når personene løslates (I9). Det er da helt sentralt at man vet hvordan man kan tilnærme seg personer på en ikke-dømmende måte, og ha en samtale hvor personer blir

anerkjent, og man er lydhør på den andre personens argumenter. For mentorenes del må de ha kunnskap om hva dette med ideologi egentlig handler om for mange, slik at de ikke er helt naive (I9). Blant annet kan de finne ut hvilken risikosone personer befinner seg i, altså hvor de befinner seg i et forløp (I9). I mange av tilfellene hvor personer er radikalisert så er det mangel på kunnskap når de unnskylder det med religion. I følge representanten fra organisasjonen Trygg Askim, som også kan sies å ha god kunnskap til islam, har mange av de som er radikalisert fått et helt feil bide av islam. Det handler på ingen måte om vold (I12). Om hva kunnskap kan bety sier informanten følgende; «*Hvis myndighetene faktisk ønsker å komme til bunns i dette problemet så klarer de det, men det trengs personer som har den rette kunnskapen som kan fortelle noe om hvordan ting skal være*».

Omgivelsenes negative reaksjoner på risikogruppens verdier, og uttrykk, vil kunne være en siste bekreftelse på at de ikke passer inn (Justis-og beredskapsdepartementet, 2015). Det blir dermed naturlig å fortsette videre med hvordan barrierene kan være med på å redusere utenforskap, i et ledd for å forhindre terrorhandlinger.

4.4.2 Følelsen av å bety noe i samfunnet

Mange ganger er det større utfordringer knyttet til utenforskap, enn til ekstremisme. Selve ekstremismen er noe man tar inn over seg for å komme inn i nye nettverk for å prøve å få en ny identitet, og kanskje bedre livet sitt (I7-8). Utenforskapen kan føre inn i ekstremisme, og ekstremisme kan føre inn i utenforskap (I8).

Det betyr også at dersom de kommer inn i andre nettverk og andre posisjoner, så vil de kunne komme litt ut av utenforskapet, og da vil også ekstremismen bleke, og de vil se på den som en periode i livet hvor de slet litt og var litt på søken. (I8)

Noen ganger er dette med utenforskap noe som kan ha vært tilstede siden barndommen, men som i voksen alder får andre konsekvenser. Ofte handler det om en følelse av å ikke passe inn i det miljøet en lever i, om det er på arbeidsplassen eller generelt i samfunnet, (Justis-og beredskapsdepartementet, 2015; I8). En informant forteller fra sitt arbeid med å følge noen av fremmedkrigerne, om en som hadde levd store deler av barndommen i frykt. «(...) *Vedkommende ringte moren sin fra Syria og sa at han nå var lykkelig, og at han nå fikk respekt og annerkjennelse*» (I9). For de som får bygget nye sosiale nettverk og som kommer seg ut i jobb eller utdanning, er dette positive endringer i livet. Normalt vil det føre til at man tar avstand til ekstremismen, eller at den blir redusert, med forutsetning om at de nye tingene du blir en del

av, ikke har tilknytning til ekstremismen (I8). Det å føle at man er en del av samfunnet kan jo bidra til en avradikalisering (I10). Det fremkommer tydelig at risikogruppen ikke behandles noe annerledes enn andre så lenge de er under soning (I7,11). For eksempel får alle som soner muligheten til å ha en besøksvenn som kommer inn og snakker med dem (I11). Likevel trekkes det fram en vesentlig forskjell når denne gruppen løslates, fordi de som har kjent radikaliserings, som terrordømte, vil bli fulgt med argusøyne av politiet (I2,3).

Ensamhet blir oftest oppgitt som den største grunnen til at folk kan klare seg bra under soning, men ikke så bra når de kommer ut fra fengslet. Det er også dette Røde Kors og Nettverk etter soning har grepet tak i (I5). Røde Kors har et tilbud hvor frivillige koples på en straffedømt, fortrinnsvis mens personen fortsatt er innsatt; «*Da har man minst én streit person man skal møte, selv om det blir en eller to ganger i uka*» (I5). Det hender at personer som er løslatt allerede, får høre via jungeltelegrafen om at tilbudet eksisterer, og at de dermed ønsker å kontakte senteret, ofte på grunn av ensomheten. I følge informanten fra Nettverk etter soning er målet at folk skal komme seg videre, ikke at de skal være det nye nettverket. I stedet skal de hjelpe folk med å bygge et nytt nettverk. I forhold til ensomhet blir fritid veldig vesentlig, fordi det ofte er ensomheten på fritiden som er problemet (I5). Fritid er jo ikke noe som det offentlige har noen tilbud om heller. Dårlige venner er derfor bedre enn ingen venner, og ensomhet er en god forklaring på at man lett søker til de få personer man kanskje har omkring seg, hvis man i det hele tatt har noen. Inkludering og rehabilitering er viktig, fordi voldelig ekstremisme er veldig farlig, og vi vet at polarisering er en driver for ekstremisme (I9). Representanten som til daglig jobber som SLT-koordinator fremhever det på denne måten; «*Vi aksepterer at folk går til grunne i sine sosialboliger, men denne gruppen er vi redde for, fordi de kan plutselig sprengte oss*».

Med de virkemidlene vi har for forebygging av radikaliserings i dag, så avhenger det av at risikogruppen er villig til å samarbeide (I6, 8). Hvis du ikke tror du kan få deg en jobb, og heller ikke har så lett for å få det, så er det lett å miste motet, og sitte hjemme og dyrke din ekstremisme på internett og eventuelt i de nettverkene du har. Det blir tydelig at motivasjon er et kritisk punkt, fordi det er den som må skapes, videreføres og forsterkes.

4.4.3 Bruk av motivasjon for rehabilitering

For å kunne endre holdninger, er det helt grunnleggende at det starter hos individet selv (I2-3, 5,7-8). Holdninger kan utfordres, men hvis man ikke vil endre seg, eller kanskje ikke er kommet til det punktet, så er det vanskelig. Indre motivasjon er helt sentralt, men det kan gjerne starte med en ytre motivasjon. En person som er sterkt radikalisert vil kanskje ha en sterk indre

motivasjon, og det kan da være en fordel å ha lengre tid (I2-3). Det er viktig at en tar tiden til hjelp slik at tanker og ideer, kan modnes over tid (I2,5,11). Det blir da utfordrende når man plutselig har løslatelsen tre uker fram i tid. Av og til sitter personer i varetekt når dommen plutselig kommer, slik at man allerede er ferdig sonet med dommen sin (I5, I11). Da har man ofte ikke rukket å gå i gang med det viktige endringsarbeidet.

Når en straffegjennomføring er ferdig så er det basert på frivillighet dersom personen skal følges opp, eller få noen form for hjelp (I2). Man kan ikke tvinge noen til å ta i mot hjelp, så et endringsarbeid må skje i frivillighet, og man må motivere risikogruppen til å ta i mot et tilbud (I11). En representant fra SaLTo spesifiserer; «Vi må ikke tro at vi har så grenseløst med virkemidler, hvis folk ikke vil» (I8).

Frivillighet er også viktig for at personene skal «gjøre et godt nok arbeid» og en av informantene presiserer i denne sammenheng at det er viktig å få frem at det ligger veldig mye potensiale i disse personene (I11). Men dette til tross;

(...) er det ikke lett for dem å se hva det er de har av ressurser. Så det tenker jeg er vår jobb, å påpeke hva det er de kan gjøre. Det å bare føle at man kan bidra med noe, er veldig viktig på den veien der. (I11)

I tillegg til den viktige motivasjonsfaktoren i arbeidet med risikogruppen, har også dette med tillitt betydning (I2,11). En måte å oppnå kontakt med en person på, er å bygge opp tillitten, som gjør at samtalene forløper lettere (I9,11). En av representantene fra Kriminalomsorgsdirektoratet forklarer at det er viktig at personer som er radikalisert møtes med respekt og åpenhet, fordi dette med å bygge tillit og relasjon tar tid (I11). I det forebyggende arbeidet er det viktig at en får tilgang til personenes forhistorie, som er veldig relevant for å skjønne hvem der er og hva som har ført dem dit (I9). For å få en slik tilgang er nettopp god relasjon og tillit essensielt (I9).

Det er noen som eksempelvis sliter med sosial angst og da er det kanskje enklere å forbli der de er (I5). For andre så er det mye som endrer seg når de får barn, som dermed fungerer som en motiverende kraft. (I7). Det er også noe med å oppdage at ting ikke var slik som man trodde. Når man kommer til det punktet er det viktig at man har noen man kan reflektere rundt disse tingene med. For å nettopp justere de holdningene som man kanskje har da (I7). Motivasjonsfaktoren vil være veldig avgjørende i forhold til hvor mye oppfølging en innsatt vil kunne få, fordi de som ønsker hjelp lettere får det også (I5,7-8). Dette har betydning for hvilket

samarbeid som tilrettelegges for mens vedkommende er under soning (I8). Mange lever jo kanskje et liv på utsiden av samfunnet og må motiveres til å ta i mot tjenestene som tilbys (I5, 8). På denne måten blir det fort opp til den enkelte selv.

Den dagen straffegjennomføringen er slutt blir det et spørsmål om hvor de er i forhold til sin egen endringsprosess. Kan de få seg en jobb og ønsker de i det hele tatt å få seg en jobb? Hvordan er det i forhold til familiesituasjon og nettverket for øvrig?

Det viser seg at det i mange tilfeller vil være snakk om å få på plass de helt grunnleggende tingene i livet, som risikogruppen på ulike måter kan ha store utfordringer med. Videre vil det redegjøres for hvordan risikoreducerende barrierer kan forebygge ondsinnede handlinger ved å ganske «enkelt» tilrettelegges for et normalt liv.

4.4.4 Sjansen til å ha en normal hverdag

Det at man får en mulighet er noe som i seg selv kan virke motiverende på personer (I5). Empiriske funn peker i stor grad på at det å få på plass en normal hverdag vil være svært fordelaktig for denne risikogruppen. Det handler om å forsterke de tingene som kan gi en større mulighet til å bli en del av samfunnet (I4,6). En av representantene fra Kriminalomsorgsdirektoratet fremhever i denne sammenheng; «*Det at du for eksempel møter en kjæreste, får deg en jobb og de tingene der*» (I10). Informanten fra Nettverk etter soning fremhever at de som har en genuin motivasjon vil ha behov for støtte, og det er da viktig at noen er der for dem da. Det er også viktig at lokalsamfunnet for eksempel, stiller opp for risikogruppen når de kommer ut (I6, 10). For de få fremmedkrigerne som returnerte har dette vært veldig viktig, særlig støtten til familien (I9). Noen ganger er jo familien en del av problemet, men likevel så må man definitivt jobbe i forhold til familie (I10).

Tilbudene som gis i fengslet bør kvalifisere til noe, eller føre til noe videre, når man løslates (I4-5). For eksempel at man går i gang med en ny utdanning, eller videreutdanning. En viktig del av det å gi straffedømte de verktøyene de trenger for å stable på bena et liv utenfor fengslet, er at de tilbudene om arbeid som gis er så reelle som mulig (I5). Hvis personer ikke har utdanning må man gi dem et alternativ med å tilføre dem noe som de ikke har. En av informantene i SaLTo-sekretariatet poengterer det slik; «*Man må gi dem en interesse og skape engasjement, det tenker jeg er helt avgjørende*» (I7). Hvis man skal forbli kriminalitetsfri så må man jo fylle livet sitt med noe meningsfullt, det er en helt grunnleggende menneskelig egenskap. Folk som i utgangspunktet har stor sjanse for å begå ny kriminalitet får noe mer fornuftig å gjøre enn å begå kriminalitet, ved å få kontroll på livet (I5). Det kan innebære at man får nye venner, det kan være å få en jobb, det kan være familie, det at man får kontakt med

barna, og fritidsaktiviteter; «... eller aller helst en kombinasjon av disse. Det er jo sånn det er for oss andre» (I5). Det at man får nye ting som betyr noe, gjør at man plutselig har mer å miste (I10).

De som allerede soner en dom for terrorhandlinger vil kanskje være i et uheldig forløp som kan være vanskelig å snu (9). Da må man finne ut der og da hva personen trenger i livet sitt for å fikse det. Hvilket miljø trenger du å komme deg vekk fra, og kan du få hjelp til å skape deg et tryggere miljø? Hvis du ikke har noen andre nettverk så vil du gå tilbake til det kriminelle nettverket du har. Som nevnt har mangel på sosiale relasjoner og tilhørighet en vesentlig betydning for radikaliseringsprosessen (Justis-og beredskapsdepartementet, 2015; I9, I12). Det vil dermed også være snakk om at man må bygge opp en identitet og en ny tilværelse (I9). For å få til det må man finne ut hva det er folk har i bagasjen sin, som fortsatt gjør at de sliter.

4.4.5 Oppsummering

Som det har fremkommet er det en rekke faktorer som kan knyttes til risikoen etter løslatelse, for straffedømte som er radikalisererte. Faktorer som er nevnt er ukjent radikalisering, utenforskap, sterk ideologi, uheldig nettverk rundt personene og levekårsforhold. En kan videre oppsummere at risikoreducerende barrierer som studiens data peker på er individuell oppfølging, formelt samarbeid og mentorordningen. Til sist er det presentert at kunnskap er sentralt i det forebyggende arbeidet, hvor effekten av barrierene viser seg ved å gi følelsen av mening, økt motivasjon og forutsetninger til å leve et verdig liv.

5 Diskusjon

I dette kapitlet vil jeg drøfte de empiriske funnene i lys av studiens teoretiske rammeverk. Kapitlets struktur følges av de tre forskningsspørsmålene. Jeg vil starte innledningsvis med å diskutere hvilke risikofaktorer informantene opplever risikogruppen etter løslatelse, som vil si noe om hva slags trussel samfunnet står ovenfor. Deretter vil jeg reflektere omkring hvilke barrierer som kan redusere disse risikofaktorene, før jeg avslutningsvis diskuterer hvordan de etablerte barrierene kan ha en forebyggende effekt.

5.1 Hvilke risiko-faktorer kan knyttes til radikaliserede straffedømte etter løslatelse?

5.1.1 Individuelle faktorer som øker risikoen

Ukjent radikalisering

Når trusselaktører kalkulerer metodene sine for å kunne påføre mest mulig skade (Hollnagel, 2004; Quarantelli, 1998) er det viktig å finne ut hva som ligger til grunn for motivasjonen deres. Generelt viser mine data at det kan være flere ulike grunner til at slike personer blir motiverte til å begå terrorlignende handlinger, blant annet at motivasjon skapes i mangel på elementære ting som tilhørighet (I2,4,6-8,10-11; Justis-og beredskapsdepartementet, 2015).

En vesentlig forutsetning for å forhindre terrorangrep er at trusselen identifiseres (Bjørgero, 2015), noe som må gjøres under straffegjennomføringen. Dette oppfatter en av informantene som problematisk da man ikke har fått utviklet noen konkrete kartleggingsverktøy i Norge enda (I13). På den ene siden er radikalisering allerede et kjent forhold hos enkelte som ankommer fengslene, slik som de som er dømt på terrorparagrafene (I1-2). Dette betyr at man har forutsetninger for å kunne starte med det rehabiliterende arbeidet så snart som mulig (I1, 4-5). Man vil da kunne foreta de nødvendige vurderinger av sikkerhetsmessige forhold under soningen, og det er kritisk at en kan starte så tidlig som mulig med endringsarbeidet. På den andre siden vet man at fengslet er en arena hvor personer også kan å begynne prosessen med å radikaliseres, noe som da må fanges opp av de ansatte dersom en skal kunne påvirke prosessen (I2,9). Det oppleves ikke enkelt å identifisere hvem som kan være sårbare for slike påvirkninger, som noen av informantene understreker ved å fortelle om at utvikling av tydelige profiler for disse innsatte er for komplekst til at det lar seg gjøre (I7-I9).

I følge Aven mfl., (2008) kan risiko reduseres ved å påvirke årsakene til at den øker, men som mine funn viser kan en gjennom å redusere årsaksforholdene, i enkelte tilfeller eliminere risikoen helt. Jeg vil argumentere, på bakgrunn av min data, at det ofte kan være litt tilfeldig

om personer radikaliseres til å begå ulovlige ekstremistiske voldshandlinger, eller «bare» voldshandlinger.

Det oppleves at økt kriminalisering pulveriserte enkelte miljøer, og endret holdningene i samfunnet (I8,10). Dette oppfattes å ha gjort det enklere å forebygge at personer begår handlinger grunnet radikalisering etter løslatelse. Dette fordi en kan starte med å redusere noen av risikofaktorene (Rausand & Bouwer Utne, 2009) umiddelbart, i motsetning til innsatte som først må vise tegn til å være på vei til å bli radikalisert. Når innsatte går under radaren og ikke fanges opp under soningen, får en ikke anledning til å forhindre at de kan utvikle seg i en problematisk retning, som at motivasjonen forsterkes.

Livskrise og psykiske utfordringer

Det fremkommer av mine funn at flere i risikogruppen befinner seg i en livskrise med psykiske vansker som følge av rus, vold, oppvekst og kriminalitet (I1-2,9). Noen sliter psykisk på grunn av hva de har opplevd etter operative erfaringer, andre har bagasje som de drar rundt på. Dette samsvarer med Bjørgo og Horgan (2009) som hevder at psykiske lidelser er en faktor som kan øke risikoen for radikalisering til terrorhandlinger. Det er enighet om at alle innsatte uavhengig av radikalisering, vil ha behov for et bedre psykisk helsevern, som kan ivareta de mentale utfordringene som mange har. Selv om innsatte som er radikalisert blir behandlet på lik linje som andre innsatte, og håndteres av det samme tilbakeføringssystemet (I7-8, 11) er det ikke til å komme unna at dette er personer hvor konsekvensene av et tilbakefall, kan være meget alvorlig.

Det oppleves å være et stort behov for å styrke oppfølgingen av risikogruppen etter straffegjennomføring (I1, 4, 8-9). Det blir også understreket at det vil være straffedømte som «er, eller blir radikalisert» som kan medføre en risiko ovenfor samfunnet. Når slike personer ikke får bearbeidet sine følelser og tanker, er det lett å se for seg at dette kan utvikle seg til noe større og mer problematisk. Eksistensielle utfordringer som innsatte gjerne kan oppleve når de sitter i fengsel vil kunne føre seg inn i rekken av faktorer som utfordrer den psykiske tilstanden, som også øker sårbarheten for andre risikofaktorer. Dersom radikalisering kommer på toppen av andre «vanlige» problemer og det i tillegg er behov for å styrke tilbudet om psykisk helsevern (I9) er det vanskelig å ikke argumentere for økt risiko når slike personer kommer ut. Det vil være viktig at de innsatte får den hjelpen de trenger, slik at man kan forebygge at noen kommer ut «mer hatefulle enn da de gikk inn» (I2). Dette er også i samsvar med Christensen og Bjørgos (2017) funn om at tilbakeføringen må gjenspeile den enkeltes problemer.

Sterk ideologi

En aktørs hensikt til å begå ondsinnede handlinger uttrykkes gjennom intensjoner (Busmundrud mfl., 2015). Ved å påvirke slike intensjoner kan samfunnet forebygge trusselen som potensielt kan skade samfunnet (Perry & Lindell, 2003; Quarantelli, 1998). Mine data viser at forløpene til en radikaliseringsprosess er ulike fra person til person (Felles kontraterrorssenter, 2014; Justis- og beredskapsdepartementet, 2015; I9). Noen har gjerne gått gjennom radikaliseringsprosessen som kan gjøre det vanskelig å påvirke deres intensjoner (II, 9, 10). Det er utfordrende å endre og justere veldig bastante meninger, som dermed kan føre til at en ikke får endret disse før løslatelsen.

Aktørene i denne studien oppfatter at det er flere årsaker til at personer utvikler en sterk ideologi (II, 4, 9, 10, 11). De behovene som mettes når man finner etterlengtede svar i religionen fører til at noen endelig også finner sin plass i verden. For dem som først finner meningen med livet når de har blitt religiøse, er det lett å forstå at en ikke vil løsrive seg fra dette igjen. Utfordringene kommer ved at det ideologiske tankesettet medfører, eller forsterker negative holdninger mot samfunnet. Når det kun finnes én riktig levemåte vil mange også være villig til å forsvare dette dersom det behøves. En kan også påvirkes av andre som er sterkt ideologiske, til å utføre handlinger som helliger målet.

Når en stadig utvikler seg i denne retningen, som åpenbar er problematisk, vil ideologien bli en risikofaktor fordi intensjonene for å begå handlinger basert på dette tankegodset forsterkes (Rausand & Bouwer Utne, 2009). På den ene siden kan ikke fengslene tvinge noen til å delta på programmer (II, 11). Dette kan forsterke synet på egen identitet som så sterk at ingen kan røre den. På den andre siden er det viktig at man finner måter å utfordre slike problematiske holdninger på for å begrense spredning til andre. I tillegg til at det er ønskelig å påvirke motivasjon for å oppsøke konkrete nettverk for å bygge opp sin kapasitet til å begå terrorlignede handlinger (Bjørngo, 2015).

På samme tid er nettopp det at mennesker behandles med respekt uavhengig av hva de måtte mene, et viktig forebyggende element for ekstremisme (I9). Repressive tvangstiltak har vist seg å kun kaste bensin på bålet, ved å virke som en forsterkende motivasjonsfaktor for de som er på vei inn i en radikaliseringsprosess. Dermed kan man argumentere for at det blir en faktor som øker risikoen (Aven mfl., 2008; Rausand & Bouwer Utne, 2009). Dersom en ikke har nok virkemidler til å gi det viktige endringsarbeidet til risikogruppen under soning, er det vanskelig å se at dette skal bli noe bedre når de løslates. De som allerede har gått gjennom en radikaliseringsprosess og ikke har ønsket å endre sine holdninger i fengslet vil løslates med den

samme motivasjonen som de hadde ved ankomst. En av informantene opplever at man da har ikke så mange virkemidler for slike personer (I8). Når det kommer til det skrittet at Politiets sikkerhetstjeneste kobles inn ved overvåkning, vil lite gjøres direkte for å motarbeide selve risikofaktorene.

Utenforskap

I sin helhet viser mine empirisk funn at mange av de som beveger seg mot radikaliserings har en sterk opplevelse av utenforskap (I2,4,6-8,10-11). Dette er snakk om personer som kanskje aldri har hatt gode rollemodeller som har hjulpet med å bygge en egen identitet, og lagt til rette for at personene kan føle seg verdsatt og trygg. Slike forhold beskrives av Rausand og Bouwer Utne (2009) som forhold som kan utvikle seg til å bli mer problematisk. Slik som en stadig opplevelse av at man ikke har en betydning i verden (I7). Dersom en stadig sliter med å finne sin plass på skolen, på jobb eller hjemme, kan følelsen av fremmedgjøring vokse. Funn viser til at personer kan føle seg krenket og diskriminert som kan føre til at deres syn på verden rundt blir forholdsvis enkel (Justis-og beredskapsdepartementet, 2015). Jeg vil argumentere for at dette gir en «meg-mot-verden»-holdning, som er destruktiv i lys av hvordan Aven mfl., (2008) hevder at ulike forhold får risikoen til å øke. Risikoen vil kunne øke på bakgrunn av at personer blir mer motiverte til å begå terrorhandlinger når de får anledning til det, fordi samfunnet for eksempel aldri har tatt i mot dem på en god måte.

En av representantene fra Kriminalomsorgsdirektoratet opplever at samfunnet har en veldig liten risikovilje ovenfor straffedømte som kan være radikalisert (I10). Det vil da være naturlig at personer som har fått terrordømmer blir særlig stigmatisert (I1-4). Utenforskap kan for disse personene bli en veldig stor risikofaktor (Aven mfl., 2008; Rausand & Bouwer Utne, 2009). Når man er kjent fra media kan det bli vanskelig å returnere til samfunnet etterpå. Dersom en er inne i en positiv endringsprosess vekk fra radikaliserings, vil det kunne ha en motsatt effekt når man ikke er ønsket i nabolaget, eller på en arbeidsplass fordi folk ser på deg som en terrorist. Integrering oppfattes som en umulighet, såfremt til at en ikke foretar et navnebytte (I1,4,7). På bakgrunn av dette kan det argumenteres for at personer som store deler av livet har opplevd utenforskap i så stor grad at dette har medvirket til en adferd som etterhvert har blitt kriminell, vil ha store vanskeligheter med å ikke falle tilbake på gamle takter når utenforskapen stadig vender tilbake. Christensen og Bjørgo (2017) har også pekt på at de som soner terrordømmer vil ha en større overgang fra fengsel til løslatelse, enn andre innsatte.

Dersom en i risikogruppen bestemmer seg for å gå i gang med arbeidet for å justere sine synspunkter, og oppdager at det finnes mennesker som faktisk vil at en skal ha det godt, og at

en skal lykkes, vil økt polarisering og frykt i samfunnet for nettopp slike personer kunne igangsette den destruktive holdningsprosessen igjen. Følelsen av at man faktisk ikke får en sjanse til, selv når man selv ønsker det, vil jo kunne forsterke inntrykket av et avvisende samfunn.

5.1.2 Risikofaktorer i relasjoner

Faktorer som vil ha betydning for risikoen (Aven mfl., 2008) kan i følge Bjørgo og Horgan (2009) også skyldes utfordringer i relasjoner knyttet til sosialt nettverk, og arbeidsliv. De empiriske funnene viser at det er viktig å ha noen å snakke med, om det er familie, venner, eller andre personer som inngår i nettverket (I4,5). Det kan være store variasjoner både i hvor stort og hvor bra risikogruppens nettverk kan være (I4,9,11,12). Nettverk og jobb er noen av de tingene som er mest sentrale for at personer skal kunne løslates og faktisk ha en mulighet til å unngå tilbakefall til kriminalitet. Flere av de som er i risikogruppen har søkt seg inn i nettverk som ikke er så bra for dem, i jakt på samhold, og følelsen av tilhørighet. Når man for første gang opplever kameratskap er det uheldig dersom det skjer i dårlige omgivelser. Sårheten ved å endelig være en del av noe gjør det også enkelt å påvirkes feil. Dette sammenfaller også med Doosje mfl.,(2016) som mener at en slik opplevd tilhørighet kan være avgjørende for å gå inn i en radikaliseringsprosess. Som det fremkommer av mine funn oppleves det ikke som ønskelig å ha mange i risikogruppen på samme sted, eller avdeling, fordi dette fort kan blir en «yngleplass» (I1-5). Dette innebærer at det kan være en attraktiv arena for å drive rekruttering, men også en arena hvor innsatte med problematiske holdninger forsterker hverandre og øker risikoen (Rausand & Bouwer Utne, 2009).

Desto lengre soningstid desto større avstand fra relasjoner på utsiden, gode og dårlige. Tilhører man et dårlig kan fengslet gi anledning til å bryte med miljøet, og skape avstand. Det forbeholdes at «bruddet» kan opprettholdes etter løslatelse. Det midlertidige nettverket i fengslet kan bestå av betjenter som skal rehabiliterer, og andre innsatte, som kan bety at det vil være anledning for både positive og negative påvirkninger. Problematiske forhold (Rausand & Bouwer Utne, 2009) knyttet til sosialt nettverk ligger i at personer i nettverket treffer hverandre, og kan fyre hverandre opp. Det oppfattes som at religion ofte brukes for å forsvare radikaliserings fordi noen har overbevist dem om at det er slik (I4,12). Det er lett å sympatisere med det man forstår. Med nye vennskap kan man finne støtte for holdninger og verdsett, som fører til at relasjonene blir en risikofaktor (Aven mfl., 2008). Dette fordi man får rettfærdiggjort motivasjonen for at terror dersom nødvendig er riktig og stadig bekreftes av de rundt.

Mine data peker også på at flere som radikaliseres har en løs tilknytning til arbeidslivet (Felles kontraterrorsenter, 2014; Justis- og beredskapsdepartementet, 2015; I4,7-10). Dermed er det mange som ikke har normale forpliktelser med forventinger i livet. For personer som verken går på skolen eller er i jobb vil det være lite som hindrer at de får dyrke og utvikle sine ekstreme tankesett. Dette fordi de ikke har sosiale relasjoner til personer med normale verdier og holdninger. De som har justert holdningene sine og ønsker et normalt liv, vil være veldig sårbare for at gamle relasjoner vil dra dem i feil retning når de løslates. Dette er også forhold som fremheves av Lee mfl.,(2017) og Mulcahy mfl., (2013).

5.1.3 Risikopersepsjon som kilde til kunnskap

Den klassiske definisjonen av risikobegrepet som en forventet verdi av sannsynlighet og konsekvens (Sjöberg & Thedéen, 2010), er lite hensiktsmessig ved vurdering av risiko for ondsinnede handlinger. Dette er handlinger som i følge Bjørge (2015) blir utført av kalkulerende aktører som bevisst forsøker å unnsnippe samfunnets harde barrierer (Reason, 1997). Riktignok brukes risiko for å uttrykke usikkerhet om noe som kan skje i fremtiden (Aven mfl., 2008; Rausand & Bouwer Utne, 2009), og denne usikkerheten vil knyttes til de vurderingene som legges til grunn for risikoen, eller trusselen. Generelt viser mine data at radikaliserede straffedømte som løslates først og fremst er mennesker med ulike utfordringer i livet (I1-3, 6, 9, 11).

Jeg vil argumentere for at informantenes subjektive vurderinger av risikogruppen har vært sentrale for å forstå hvordan samfunnet potensielt kan forebygge ondsinnede handlinger med å ganske «enkelt» stille opp for denne gruppen når de løslates. Informantenes egne erfaringer fra kontakten med radikaliserede personer og straffedømte, i tillegg til arbeidet med generelt tilbakeføringsarbeid, medfører at risikofaktorene som har blitt presentert er basert på deres personlige karakteristikk (Aven & Renn, 2010).

En kan for eksempel hevde at det å identifisere innsatte som kan være i risikogruppen (I11,13) vil baseres på intuitive vurderinger (Slovic, 1987), som legger grunnlaget videre i henhold til prosedyrer. Dette kan også forklare hvorfor noen kan være vanskeligere å identifisere enn andre (I13), fordi noen signaler kanskje er mer subtile. Erfarne betjenter kan ha enklere for å gjenkjenne signaler som indikerer viktigheten av delte erfaringer. Dette kunne hjelpe andre betjenter og ansatte som også skal oppfatte signaler fra risikogruppen. Basert på dette vil jeg argumentere for at risikopersepsjon vil kunne være et viktig konsept i det forebyggende arbeidet.

Videre har data vist at det økende fokuset på tematikken (I1,3,5,8-9) indikerer hvorfor samfunnet generelt har «liten risikovilje» (I10) ovenfor gruppen. Risikovurderinger basert på faktiske erfaring og opplevelser (Slovic, 1987) tyder på at det er mange fellestrekk i utfordringene som risikogruppen har, sammenlignet med andre straffedømte (I3-3,6-9,11). Dette kan også forklare det at det er tidvis motstridene meninger om selve risikoen denne gruppen kan medføre (I1,9, 10-11), samtidig som det er en opplevd enighet om at gruppen bør følges tettere opp etter soning (I1,4,8-9). Noen av informantene var mer forsiktig med å si noe om hvordan de oppfatter risikoen og mer konkret hvorfor. Dette kan forklares med nærheten til risikogruppen, og også etiske forhold som nok fører til forsiktighet i uttalelsene.

Ved å være i kontakt med risikogruppen og oppdage at mange av problemene de har er forholdsvis normale, vil man i følge Slovic (1987) kunne vurdere risikoen som mindre. Samtidig kan en hevde at dette skyldes følelsen av å ha kontroll over personene det gjelder, fordi de sitter bak lås og slå. Det framstår som enklere å gi individuelt tilpassede tiltak, og følge opp disse, når man vet hvor personen er, og man har tiltro til at tiltakene er gode (Renn, 2008). Når risikogruppen løslates vil mye av det som skjer videre avhenge av personen selv, og aktørene som arbeider med tilbakeføringen. De som arbeider med dette opplever at dette alltid byr på utfordringer (I1,9,11). Dermed vil en ikke lengre ha den samme følelsen av kontroll, verken fra personer eller institusjoner, og det vil heller ikke være den samme informasjonsflyten som er tilstede i fengslene. Slike opplevde karakteristikk beskrives av Renn (2008) og Slovic (1987) som faktorer som vil kunne påvirke hvor alvorlig risikoen blir vurdert. Noe av det som gjør slike subjektive risikovurderinger særlig verdifulle i forbindelse med risiko for ondsinnede handlinger er at dersom opplevelsen av risikoen er ulik vil det kunne gi mulighet for å utveksle vurderingene mellom aktører på de ulike nivåene.

5.1.4 Oppsummering forskningsspørsmål 1

Jeg har nå argumentert for at risikofaktorer kan skyldes individuelle forhold og forhold knyttet til det relasjonelle. Figuren nedenfor viser de konkrete faktorene knyttet til risikoen etter løslatelse.

Tabell 4 Oppsummering av risikofaktorer

Individuelle risikofaktorer	Relasjonelle risikofaktorer
Ukjent radikaliserings	Sosialt nettverk
Livskrise og psykiske utfordringer	Arbeidsliv
Sterk ideologisk overbevisning	
Opplevd utenforskap	

5.2 Hvilke forebyggende barrierer er etablert?

Forebygging peker på arbeid som kan forhindre at risikogruppen begår terror etter løslatelse (Quarantelli, 1998). Generelt tyder mine empiriske data på at det er relativt få tiltak som er iverksatt utenom i fengslene, rettet konkret mot denne risikogruppen. Videre vil jeg argumentere for tre forebyggende barrierer (Gundhus, 2014; Hollnagel, 1999) som kan sørge for å redusere risikoen; individuell oppfølging, mentorordning og organisatorisk samarbeid.

5.2.1 Individuell oppfølging som myk barriere

Det er enighet blant mine informanter om at risikogruppen ikke er en homogen gruppe, men enkeltpersoner i ulike livssituasjoner (I7-8,10). Dette betyr at hver og en vil ha behov for en tilpasset oppfølging basert på de behovene de har, som for noen vil være å få hjelp med psykiske plager og sinnemestring (I4,10). Terrordømte og sårbare innsatte skal ha egen tverrfaglig oppfølgingsplan som legger grunnlaget for oppfølgingsbehovene etter løslatelse (I2-3,5,11). Det vil være rimelig å hevde at kravet om en slik oppfølgingsplan samsvarer med risikoen for at gruppen kan utgjøre en trussel mot samfunnssikkerheten. Forebygging vil være et hovedformål. Dette vil være i tråd med Hollnagels (1999) beskrivelse av forebyggende barrierer, som skal sørge for å redusere risikoen for at en uønsket hendelse kan få skjje. Når den enkelte trusselaktøren får en egen plan som kan ta utgangspunkt i den enkeltes risikofaktorer for å skreddersy et opplegg for hvordan vedkommende kan rehabiliteres, vil man kunne gjøre tilbakeføringen til samfunnet mer hensiktsmessig (Mæhlum, 2018). Ved å gi innsatte verktøyene de mangler kan risikoen for tilbakefall til kriminalitet begrenses.

Aktører i studien opplever at det er viktig å finne ut hva som er det gode liv for den enkelte (I7-8, 10). Dette kan gjøres ved at den enkelte får hjelp til å håndtere sine utfordringer og behov. Individuell oppfølging gjøres av mennesker med ulik kompetanse som i felleskap utvikler planer for at viktige behov som den innsatte behøver for å komme seg videre i livet gis. Jeg argumenterer derfor med at dette vil være et mykt ikke-fysisk tiltak (Reason, 1997; Sklet, 2006). Ved aktivisering kan denne bidra til viktige funksjoner for risikoredusering og forebygging av ondsinnede handlinger (Hollnagel, 1999).

Mine funn har pekt på at det ikke vil fungere med kollektive programmer som skal avradikalisere denne risikogruppen (I7-8,10). I all hovedsak skyldes dette nettopp det faktumet at risikogruppen vil ha behov for forskjellige endringsprosesser, og det kan være veldig ulikt hvor langt en er kommet i en radikaliseringsprosess. Det er ulike forhold tilstede for at personer

radikaliseres som også er de forhold som må tas tak i, for å tilby en slags tilbakeføringspakke til hvert individ (I4,6-8,10). Det at en har gått vekk fra tanken på at et program kan passe for alle (I7,11) kan også indikere at individuell oppfølging oppleves som et tiltak som gir større kontroll. Ved å gi hjelp rettet direkte mot de individuelle risikofaktorene kan man begrense den uønskete påvirkningen faktorene kan ha for å utvikle en problematisk adferd, som videre kan resultere i terrorlignede handlinger. Individbasert praksis er viktig for å lykkes med integreringen (Christensen & Bjørge, 2017).

Individuell exit-jobbing av hensyn til livssituasjonen kan dermed fungere som en barriere i lys av Sklet (2006), mot ondsinnede handlinger. For de som er dypt radikalisert oppleves behovet for tett oppfølging som særlig viktig, dersom en skal kunne lykkes med å redusere noen av risikofaktorene. Det er rett og slett ikke alle tiltak som vil være hensiktsmessig å iverksette, men dette er noe som likevel må fanges opp (I9-10). Det er da vesentlig at risikogruppen sitter lenge nok, til at en kan igangsette arbeidet.

For at individuell oppfølging skal ha et forebyggende formål i funksjon av å være en barriere (Hollnagel, 1999) er det sentralt med en nær dialog med den straffedømte slik at man får kartlagt hva som er de praktiske utfordringer for vedkommende (I9). Jeg vil hevde at dette er grunnleggende for at oppfølgingsplanen skal være i stand til å påvirke de faktiske risikofaktorer, ikke generelle risikofaktorer. Det vil også framstå som mer dialogfremmende når det medmenneskelige ivaretas, som at personen det gjelder føler seg sett av de som skal hjelpe. Som Sklet (2006) hevder, er en barriere et tiltak som kan ha en forhindrende, kontrollerende eller begrensende effekt på den uønskede hendelsen. Dette fordrer dermed at man kjenner til vedkommende, som informanten fra Fretex fremhever er viktig for god oppfølging underveis til arbeidslivet. Tverrfaglighet i den individuelle oppfølgingen vil etter min mening styrke barrierens påvirkningskraft. Dette sikrer at personer med rett kompetanse bidrar med vurdering av faglige oppfølgingsbehov. Det framstår som et viktig funn at ulike former for dialog blir et viktig verktøy når en skal arbeide med å redusere noen av faktorene som knyttes til denne risikogruppen.

5.2.2 Mentorordning som en myk barriere

Flere aktører i denne studien har trukket fram mentorordningen i regi av Kriminalomsorgen som et viktig tiltak for risikogruppen (II-3,7-11,13). Ordningen retter seg mot de som er dømt for ekstremistiske handlinger, de som tilhører eller har kontakter i slike miljøer, eller de som kan være sårbare radikalisering (II0-11,13). Ordningen er derfor både sekundær- og

tertiærforebyggende (Bjørgero, 2015) da den ikke er ment for alle innsatte, kun en problematisert målgruppe.

Med mentorordningen forsøker man å forebygge at personer med problematisk holdning og adferd fortsetter dette etter løslatelse. I tillegg ønsker man å begrense at holdningene spres til andre. Barrierer kan i følge Sklet (2006) være ikke fysiske-tiltak som skal forhindre, kontrollere og begrense uønskede hendelser. Jeg vil argumentere for at mentorordningen derfor kan sees på som en ikke-fysisk barriere da tiltaket spesifikt rettes mot å begrense risikogruppens adferd. Dette er også et tiltak som vil forhindre at innsatte som har bekjente i enkelte miljøer ikke dras i gal retning, og påvirkes til å delta i «uheldige» aktiviteter. Ved mistanke om at en straffedømt står i fare for å bevege seg mot en radikaliseringsprosess kan mentorordningen forhindre, eller begrense en slik prosess som samsvarer med en barrieretankegang (Sklet, 2006).

Barrieren består av mennesker som utgjør det beskyttende laget, ikke et fysisk skjold. Dermed er det snakk om en myk barriere i følge Reason (1997). Utgangspunktet for barrieren er at innsatte som er sårbare for radikaliseringsprosess må fanges opp av betjentene (I13). Deretter må den innsatte selv ønske kobles med en mentor, slik at man kan samarbeide og snakke sammen. Et av formålene kan være at den innsatte justerer holdningene sine, og også at forholdet med mentoren forløper så bra at det kan fortsette etter soning (I7-8,10-11). Jeg vil derfor videre hevde at barrieren som iverksettes for hver gang, også i følge Hollnagel (1999) er en aktiv barriere. Jeg vil også argumentere for at mentorordningen har flere funksjoner (Sklet, 2006). Den kan både forebygge at problematiske holdninger festes, den kan begrense at radikalisererte innsatte blir sterkere i sin overbevisning, og den kan også redusere radikaliseringsprosess gjennom dialog (I7,9 11).

5.2.3 Organisatorisk samarbeid som myk barriere

Jeg har til nå argumentert for at individuell oppfølging og mentorordningen er to myke og aktive barrierer (Hollnagel, 1999; Reason, 1997). Tillitt, dialog og samarbeid mellom hjelpeapparatet og risikogruppen er viktig i arbeidet med å forebygge radikaliseringsprosess til terrorhandlinger. Offentlige etater samarbeider med hverandre, og med private aktører om tilbakeføringen. Dette blir også omtalt som ettervernet (I5). Oppfølgingsplanen som alle i risikogruppen skal få under soningen, legger også opp til et koordinerende samarbeid som kan gjøre tilbakeføringen mer smidig (I4,7-9,11). Dette forutsetter at det er noen som kan ta over stafettspinnen når risikogruppen ikke lenger er under Kriminalomsorgens mandat (I4,6,11).

Det har blitt understreket av informantene at ikke alle er interesserte i å ha en mentor likevel etter løslatelse (I7-8,10). Dersom den innsatte ikke ønsker kontakt med myndighetene kan private og frivillige organisasjoner tilby noen av de nødvendige tjenestene. Eksempelvis en mentor, hjelp med økonomi, utdanning, og jobb (I4-5,8). Dette illustrerer hvordan organisatorisk samarbeid kan fungere som en myk barriere (Reason, 1997; Sklet, 2006). Under soningen har alle innsatte rett til et tilbud i form av utdanning eller jobbtrening. Siden Fretex er en attføringsbedrift bruker de mye tid på å gi tidligere straffedømte muligheten til å returnere til arbeidslivet. De har også mer tid til den enkelte, og kan i større grad følge mer opp enn hva myndighetene ofte kan. De kan dermed være et viktig og forsterkende supplement til ettervernet, og i arbeidet med å redusere risikofaktorene etter løslatelse. Nettverk etter soning har samlet sine tilbud på et sted, etter å ha erfart at dette gjør det enklere for de som trenger dem. Ved å kunne tilby flere av de samme tingene som også det offentlige gjør, vil også denne organisasjonen supplere hjelpeapparatet. En kan også se på dette som en form for dybdeforsvar, hvor de private og frivillige involverte organisasjonene fungerer som overlappende barrierer for myndighetenes arbeid (Fleming & Silady, 2002; Hollnagel, 2004; Reason, 1997).

Noen av de straffedømte ønsker å få seg en jobb når de kommer ut. Dette havner vanligvis på bordet til NAV, men både Fretex og Nettverk etter soning bidrar (I4, 5). Det er også flere aktører som lærer bort teknikker for hvordan håndtere situasjoner hvor en blir frustrert og tyr til vold (I4, 5, 9, 10). På denne måten kan det argumenteres for at de ulike aktørene, offentlige eller private, gjør et arbeid som tydelig har et forebyggende mål (Hollnagel, 1999). Det er også snakk om at dette arbeidet overlapper og utfyller hverandre. Basert på kunnskap fra generelt tilbakeføringsarbeid vet man at det er utfordrende å returnere til arbeidslivet (I1-5). Flere av de som er radikaliserert har ikke særlig erfaring med arbeidslivet. Dersom en også er kjent fra media vil det fort bli ekstra vanskelig for risikogruppen. Det kan dermed være en viktig forebyggende barriere at en kan få hjelp, dersom man ønsker det, hos flere organisasjoner i tillegg til offentlige myndigheter.

Det er stor enighet blant mine informanter om at involvering av flere aktører stryker arbeidet med å tilbakeføre risikogruppen (I2,4,7-8,11-12). En kan argumentere for at dersom de involverte aktører kan kommunisere hvilke erfaringer de gjør seg, og hvordan arbeidet forløper, vil organisatorisk samarbeid forsterke denne forebyggende barrieren (Hollnagel, 1999). En dynamisk informasjonsutveksling kan sørge for at arbeidet holdes oppdatert fordi tilbakemeldinger gis på hva som fungerer.

Det er ulike opplevelser av rollen private organisasjoner i Norge har, når det gjelder både synlighet og viktighet. På den ene siden gis det eksempler fra andre land hvor frivillige står klare til å hjelpe på utsiden, noe som indikerer at dette savnes her i landet (I10). Samtidig fremhever en av de private organisasjonene at Friomsorgen bør være mer aktive i forkant av løslatelser (I5). Informanten fra Fretex opplever at deres rehabiliterende arbeidsbidrag stadig utfordres ved nedskjæringer, et økonomisk aspekt som også Nettverk etter soning opplever. Det kan derfor argumenteres for at det på den andre siden er store økonomiske forskjeller ute og går, som naturlig nok vil påvirke de private organisasjoners muligheter til å bidra.

5.2.4 Oppsummering forskningsspørsmål 2

Jeg har redegjort for hvordan det å gi individuell oppfølging til hver innsatt kan fungere som en barriere mot ondsinnede handlinger. Videre har jeg vist hvordan mentorordningen som en barriere, kan bidra med å redusere og kontrollere noen av de presenterte risikofaktorene som gruppen har. Det er blitt argumentert for at private organisasjoner arbeider delvis overlappende med det offentlige. Jeg har hevdet at ved å se på dette som en barriere, vil en kunne argumentere for eksistensen av flere forsvarsbarrierer som arbeider med å redusere risikoen etter løslatelse.

5.3 Hvordan kan de etablerte barrierene fungere som forebyggingsmekanismer?

I følge Sklet (2006) vil barrierefunksjon beskrive hva eksempelvis barrierene mentorordning, individuell oppfølging og organisatorisk samarbeid gjør for å forhindre, eller begrense en ondsinnet handling. De presenterte risikofaktorene viser at det er ulike forhold som påvirker risikoen for uønskete handlinger. Det vil da være de tre barrierene som gjennom å bidra til ulike funksjoner kan redusere trusselen fra risikofaktorene. Basert på min data argumenterer jeg for at hver barrierefunksjon kan aktiviseres av de samme barrierene (Bjørøgo, 2015; Hollnagel, 1999).

5.3.1 Rehabilitering

Rehabilitering handler om å tilrettelegge for en avslutting av involvering i terroristiske aktiviteter, slik at en får redusert intensjonene (Bjørøgo, 2015). Jeg vil argumentere for at rehabilitering også kan forebygge at potensielt radikalisererte personer involveres i slike aktiviteter, selv om de tidligere ikke har vært involvert i det. Gjennom rehabilitering vil målet være å fjerne de utfordringene som risikogruppen har i livet sitt, slik at de kan fungere godt i hverdagen (Mæhlum, 2018). Dette forutsetter at personen selv er motivert (I2,4-5,11), at de som står for rehabiliteringen er kjent med personens risikofaktorer (I4-5,9,11), og at det finnes et tilbud utenfor fengslet.

Det er helt grunnleggende at individet må ha et ønske om å gjøre noen endringer (I2-5,11). Som Bjørgo (2015) beskriver må det legges til rette for at risikogruppen gis anledning til å endre sine holdninger og motivasjoner, og også skape nye. Forhistorie kan avdekke hvilke forhold som tilrettela for radikaliseringsprosessen. Slik informasjon kan rehabiliteringen dra nytte av for å motivere til en endringsprosess, og presse risikogruppen inn i et annet miljø og nettverk (Bjørgo & Horgan, 2009; Silke, 2003). Kunnskap om den enkeltes bakgrunn og livsutfordring vil gi bedre grunnlag en individuell oppfølging (Christensen & Bjørgo, 2017). Dette er også den enkeltes rehabilitering (I4,6,8). De som trenger behandling for sine traumer eller sosiale angst gis dette, mens de som i stor grad har levd et liv på utsiden av samfunnet tilbys verktøy for å endre det. For de som er i gang med en endringsprosess vil støtte til å fortsette dette etter soningen være viktig (I5,7-8,).

Individuell oppfølging som barriere kan sørge for individuell probleidentifisering og behovsavklaring som vil bidra til å tilrettelegge for, og opprettholde rehabiliteringsfunksjonen (Bjørgo, 2015; van Donselaar mfl., 2009). Dersom en gjennom å skape tillitt lykkes med å motivere dem til å ta i mot hjelp og tilbudene som gis, vil vedkommende ha gode forutsetninger for å gjøre «et godt nok arbeid» for å fungere i samfunnet (I11). Dersom man kan avdekke at en person har søkt trøst eller bekreftelse innen ekstremisme, i mangel på identitet og tilhørighet i samfunnet, vil en kunne sørge for at den enkelte får et tilpasset rehabiliteringstilbud (Justis- og beredskapsdepartementet, 2015; I7-10).

I følge Mæhlum (2018) bør den enkeltes forutsetninger være utgangspunkt for rehabiliteringen. Når risikogruppen endrer sine holdninger og motivasjoner som følge av de påvirkninger som hjelpeapparatet gir, kan dette sees på som «individuelle exit-strategier» (I8), uten at avradikalisering nødvendigvis har vært det formulerte målet (Bjørgo, 2015; Horgan, 2009). Effekten av individuell oppfølging som en barriere vil å klargjøre hvilke motivasjonsfaktorer (Bjørgo, 2015) som kan danne utgangspunkt for rehabilitering.

Dersom risikogruppen tar i mot tilbudet om en mentor som en klarer å ha en tillitsbasert nær relasjon med, vil man ha en person som man kan reflektere med rundt egne utfordringer (I5,7). Dette vil også skape en arena hvor man kan få snakket ut om hvilke ønsker man kan ha for livet videre, og vedlikeholde motivasjonen. Sistnevnte er kritisk for at rehabiliteringen skal fungere bra. I lys av at utenforskap har vist seg å være en av risikofaktorene vil det å ha en mentor for mange kunne være en mulighet til å ha en stabil person i livet sitt, i både godt og vondt. Dette er i samsvar med at personer ofte søker deltagelse i ekstremistiske miljøer grunnet både sosiale og psykologiske behov (Bjørgo, 2015; Christensen & Bjørgo, 2017; Mulcahy mfl., 2013).

Mentoren kan inngå som en særlig viktig rehabiliterende barrierefunksjon når risikogruppen er i en endringsprosess. Diskusjoner om holdning og handling på en ikke-dømmende måte, viser at man lytter og anerkjenner vedkommende (I7,9). Det kan være en fordel dersom mentoren har kunnskap om religion og ideologi, slik at en kan diskutere og utfordre også dette (I12). Dette forutsetter en viss fenomenkunnskap, både for å gjenkjenne tegn men også for å «slippe skuldrene» (I1,4,6-10,13).

Det siste jeg vil argumentere for som gjør mentorordningen til en viktig barriere for den rehabiliterende funksjonen, knyttes til å vise risikogruppen at de fortsatt vil sees på som mennesker. Noen vil oppleve frykt og motvilje dersom lokalmiljøet eller samfunnet gjenkjenner dem. Polarisering er også en driver for ekstremisme (I9). Dersom denne gruppen ikke opplever at samfunnet tar dem i mot, kan motivasjoner for å endre seg og starte på nytt svinne hen (I6,9). Mentoren kan hjelpe til med å holde motivasjonen oppe, ved å eksempelvis oppfordre til ulike fritidsaktiviteter. Da har de hvertfall en støttespiller som også kan holde igjen.

Hensiktsmessig rehabilitering fordrer kunnskap om både individuelle behov og kunnskap om hva radikaliserings krever av tjenester og tilbud som de ulike aktørene gir. Når erfart kunnskap deles med andre aktører vil den helhetlige rehabiliteringen styrkes. Dette begrunnes for det første med at det kan sørge for at informasjon om hva som fungerer bra holdes oppdatert. For det andre kan en ha et mer hensiktsmessig samarbeid hvor risikogruppen får tilbud fra den aktøren som er i best posisjon til å gi den. Flere aktører kan hjelpe til med å få risikogruppen i jobb og utdanning. Både viljen til å ta i mot hjelp, samt aktørens ressurser har betydning for hvor bra rehabiliteringen da vil bli. For det tredje fremkommer det at forskning tidvis tar for lang tid å vente på (I10), dermed har en utviklet andre strukturer som kan bistå med kunnskap.

Rehabilitering handler mye om å gi tjenester som vil være nødvendig for at risikogruppen skal kunne ha et fullverdig liv etter straffegjennomføringen (Bjørgero, 2015; Mæhlum, 2018). Et organisatorisk samarbeid vil kunne sørge for at rehabilitering kan fortsette selv om de ikke vil ha noe med det offentlige å gjøre. Dersom dette videre-kommuniseres til private aktører, kan disse etablere en dialog for å motivere vedkommende til å ta i mot hjelp. Ensomhet på fritiden trekkes frem som et område hvor det offentlige ikke har noen tilbud. Dette blir opp til risikogruppen selv, eller de private organisasjonene (I5). Igjen er dette et forhold som med fordel kan kommuniseres mellom aktørene som er i kontakt med vedkommende, slik at en kan være klar over at dette kanskje er noe som bør styrkes. Van Donselaar mfl., (2009) beskriver også nettopp dette med at nettverksbygging kan være viktig for rehabiliteringen. Både mentorordningen og organisatorisk samarbeid kan tilrettelegge for det. Aktører som

samarbeider med andre kan gi gode forutsetninger for at risikogruppen møter andre personer som kan hjelpe dem med å få venner, og bygget seg et fordelaktig nettverk (I5).

For de som ønsker å få på plass en normal hverdag, og som også er villig til å arbeide med seg selv for å få det til, risikerer at dette ikke er nok. Ved å få avslag når man ønsker å benytte seg av tilbud som kan bidra med rehabiliteringen (I5), vil nok for mange oppleves som frustrerende. Jeg vil argumentere for at det er nettopp i slike tilfeller at organisatorisk samarbeid kan vise sin forebyggende styrke, ved at man kontakter andre organisasjoner som en tror kan være behjelpelige for risikogruppen. En viktig del av det å motivere er å skape «interesse og engasjement» som kan gjøres ved å få denne gruppen til å fylle livet sitt med noen meningsfullt (I7).

Rehabilitering som en kriminalitetsforebyggende funksjon, har som mål å hjelpe risikogruppen med å avslutte sitt kriminelle liv og få en tilhørighet (Bjørgero, 2015). Ved å skape et bedre alternativ, som kan være å få en jobb, nye venner eller familie, kan en straks oppleve at livet får mening og motivasjon. Viktigheten av rehabilitering er også noe som trekkes fram av Martin & Kushner (2011).

5.3.2 Redusere rekruttering

Redusert rekruttering som barrierefunksjon har i følge Bjørgero (2015) til hensikt å fjerne voldsmotivasjonen, ved å gjøre noe med de grunnleggende årsakene, altså risikofaktorene. Individuell oppfølging kan sørge for at man blir kjent med noen av grunnene bak risikogruppens kriminelle adferd. Dette åpner opp for å finne måter å redusere årsakene bak adferden, og forsterke forhold som kan lede dem mot en lovlydig vei i samfunnet (I4,6). Sosial utvikling og integrering er også noe som Bjørgero (2015) mener vil kunne påvirke en radikaliseringsprosess, og som kan endre motivasjoner for å begå terrorhandlinger. Individuell oppfølging kan innebære at en får mulighet til å starte på en utdanning i fengslet som da må kunne kvalifisere til noe når man er ferdig (I4,5). Det bør være åpenlyst da at det ikke vil fungere med et generelt tilbud som ikke er tilpasset den enkeltes kvalifikasjoner, men at det må være ment å gi en konkret innsatt de verktøyene vedkommende trenger for å fortsette etter soningen. Dette vil kunne gi risikogruppen muligheter som flere kanskje ikke har hatt tidligere, til å få seg en normal, kriminalitetsfri hverdag. Organisatorisk samarbeid kan forsterke mulighetene til å få den hjelpen man både trenger, og ønsker for livet videre. Dersom en organisasjon kan fange opp en person som faller litt gjennom det offentlige tilbudet, eller som kanskje ikke vil benytte seg av det, vil en fortsatt kunne arbeide med å redusere risikofaktorene. For de som behøver mye hjelp med det økonomiske vil et aktørsamarbeid kunne «sende» vedkommende til et sted

som kan ha de beste forutsetninger for å hjelpe. Er det en som har behov for ekstra oppfølging for å få seg en jobb, kan det offentlige eksempelvis henvise vedkommende til Fretex som spesialiserer seg på slike ting, som vil kunne gi vedkommende gode muligheter for å komme seg vekk fra kriminalitet.

De som er tungt radikalisert oppleves som tunge å «omvende» (I9-10). Det vil fortsatt handle om å finne ut hva det er personen kan trenge for å komme seg vekk fra et dårlig nettverk og miljø (I9). Støtte fra en mentor som kan hjelpe til med å danne seg en ny identitet og forsøke å gi vedkommende motiverende insentiver for å justere holdningene sine, kan være en viktig barriere. Ikke minst kan mentorer som har religiøs innsikt være verdifulle dersom disse ikke er radikale selv. De kan gi informasjon om hvorfor de bastante ekstremistiske holdningene ikke hører hjemme i verken samfunnet eller koranen (I11-12). Bjørgo (2015) trekker også inn religiøse ledere som en av aktørene som kan være sentrale, men jeg mener at det ikke alltid er behov for en religiøs leder skal man lykkes. Det handler ikke nødvendigvis om hvem som har rett og galt, men mer om at enkelte personer kan ha behov for å finne nye ideologiske argumenter, sammen med noen de har tillitt til.

5.3.3 Bygge og vedlikeholde normative barrierer

På bakgrunn av hva som er formålet med rehabilitering, å få risikogruppen til å avstå fra å begå kriminelle ekstremistiske handlinger etter løslatelse (Bjørgo, 2015) argumenterer jeg for at en funksjon kan forsterke en annen. Bygge normative barrierer vil være et arbeid som består av å forsterke motforestillinger om å utføre terrorhandlinger (Bjørgo, 2011, 2015). Når risikogruppen forsøkes rehabilitert vil arbeidet i stor grad handle om å få gruppen til å ta tak i problemene sine, og ønske å gjøre noe med dem. Ved å tilføre ting som en har savnet i livet sitt, de få nye verdier som de kanskje heller ikke vil miste igjen (I10). Det vil bare være naturlig at slike prosesser med endring av identitet, motivasjoner og muligheter også vil endre ens indre moralske kompass (van Donselaar mfl., 2009). De tre barrierene som er identifisert i denne studien vil alle kunne sørge for at normative barrierer bygges, og vedlikeholdes.

Individuell oppfølging kan avdekke at en person har vrangforestillinger om både religion samfunnet for øvrig (I12). Dette kan påvirkes gjennom kontakt med personer som har rett kompetanse og kunnskap (Bjørgo, 2015). Rett kompetanse kan finnes hos flere aktører, både offentlige og private som sammen kan sørge for at det finnes et tilbud til alle som ønsker det. Dette vil forutsette at det også blir kommunisert hvilke aktører som er i posisjon til å tilby hva, som også kan avdekke eventuelle behov for å utvide tilbudene. Skal man ha mulighet til å få på plass sunne holdninger og normer, må også de som er i kontakt med risikogruppen ha

forutsetninger for å gjøre det. Det bør også videreformidles hva slags arbeid som er i gang, slik at andre aktører kan jobbe videre med holdningsendringer. Ved å kobles med en mentor som kan vise hvordan et «a4-liv» kan være, kan normaliteten ved det hele framstå som attraktivt og kanskje også oppnåelig. Da kan vedkommende ønske å gjøre de forandringer som behøves for å få oppleve noen av de samme tingene selv, som definitivt er et steg i riktig retning for å etablere de vanlige normative barrierene. Dersom mentoren kan følge personen over lengre tid, kanskje helt til de mest kritiske endringsprosessene er forbi, vil nye holdninger og normer også kunne vedlikeholdes (van Donselaar mfl., 2009).

6 Konklusjon

Hvordan kan samfunnet redusere risikoen som assosieres med løslatelse av radikaliserede straffedømte?

For å besvare problemstillingen vil jeg returnere til mine tre forskningsspørsmål. Det første spørsmålet handler om *risikofaktorer hos potensielt radikaliserede straffedømte etter løslatelse*. De opplevde risikofaktorene som knyttes til denne gruppen kan deles i to kategorier. Den første kategorien er forhold ved individet selv. Det oppleves at noen har en kjent radikaliseringshistorie når de ankommer fengslet som betyr at det kan være gode forutsetninger til å starte tidlig med rehabiliterende arbeid. For de som derimot ikke fanges opp som sårbare, eller går under radaren, vil ikke et slikt arbeid kunne initieres. Det vil også være ulike psykiske lidelser og mentale utfordringer som vil kreve at nødvendig behandling gis. Dette støttes også av Christensen & Bjørge (2017). Radikalisering kan bli et symptom på sammensatte forhold som risikogruppen opplever i livet sitt, som forsterkes fordi de må sitte i fengsel. Dersom slike forhold ikke behandles oppfattes det som at noen være mer hatefulle ved løslatelse, enn når de kom inn. For de som har en sterk ideologisk overbevisning oppleves det som vanskelig å finne måter å nå inn til dem på. All rehabilitering og forebyggende arbeid må være frivillig, og det betyr at motivasjonen må være på plass. Mange i risikogruppen har opplevd utenforskap i en eller annen form, som betyr at de ofte sliter med å finne sin plass. Dette kan føre til at de har lett for å tiltrekkes miljøer, eller enkeltpersoner som kan tilby noe av de som de savner. Dette er en faktor som også beskrives av Lee mfl.,(2017) og Mulcahy mfl.,(2013) som relevant.

Den andre kategorien er knyttet til det mer relasjonelle omkring risikogruppen, da nettverket rundt og tilknytning til arbeidslivet er viktige forhold for hvor bra tiden etter løslatelse blir. Flere i risikogruppen har mangelfulle, eller dårlige relasjoner rundt seg, som kan bety at nettverket kan ha negativ innvirkning på en startet endringsprosess. Det vil også kunne gjøre det vanskelig å fortsette denne utenfor murene, dersom en ikke har solide støttespillere rundt seg. Dette støttes av funn gjort av Christensen & Bjørge (2017), og Lee mfl., (2017). Slike kan finnes på en arbeidsplass, hvor positive påvirkninger og ansvarsfølelsen kan forsterke motivasjonene for å holde seg borte fra kriminalitet. Jeg konkluderer med at ukjent radikaliseringshistorie, livskriser og psykiske utfordringer, sterk ideologi, opplevd utenforskap, sosialt nettverk og arbeidsliv er faktorer som påvirker risikoen etter løslatelse.

Det andre forskningsspørsmålet omhandler *hvilke risikoreducerende barrierer som er etablert*. Individuell oppfølging er en barriere som kan sørge for at risikogruppen får en tilpasset

oppfølging etter hvilke utfordringer og behov de måtte ha. Dette kan sørge for at risikofaktorer som hver enkelt har ved seg, kan identifiseres og det kan skreddersys et eget opplegg som tar sikte på å redusere risikofaktorene. Basert på mine funn konkluderer jeg med at mentorordningen i Kriminalomsorgen er den eneste primære-og tertiære barrieren (Bjørgo, 2015) som er utviklet konkret for risikogruppen. Gjennom mentorordningen kan en få på plass en dialog som er viktig for å holde risikogruppen motivert til å både gå i gang med, fortsette, og vedlikeholde endringsarbeidet. Mentorordningen kan som barriere bidra med viktig støtte når ting blir vanskelig, og det for mange da er enkelt å falle tilbake på gamle uvaner og oppsøke gamle kjente. Videre konkluderer jeg med at organisatorisk samarbeid kan sees på som en forebyggende barriere ved å ha flere aktører som koordinerer sitt arbeid for å sørge for en bedre tilbakeføringsprosess. I tilfeller hvor risikogruppen ikke ønsker kontakt med myndighetene kan en annen privat organisasjon involveres for å sikre at vedkommende får et tilbud. Organisatorisk samarbeid kan som barriere sørge for at risikogruppen fanges opp av flere aktører, som gir anledning for at aktøren som har best forutsetning kan være den som bistår.

Studiens siste forskningsspørsmål handler om *hvordan de etablerte barrierene fungerer som forebyggingsmekanismer*. Jeg konkluderer med at de tre barrierefunksjonene overlapper hverandre fordi de bidrar til samme resultat som er å forebygge at radikaliserede straffedømte begår terror etter løslatelse. De tre funksjonene kan også aktiviseres av de samme barrierene. Rehabilitering kan tilby verktøy som kan motivere til en ny holdning, få seg en jobb eller nye venner. Slike forhold kan bidra med å gi risikogruppen muligheten til å få et normalt liv hvor de også opplever i større grad å være integrert i samfunnet. Jeg konkluderer med at rehabilitering er en sentral funksjon som kan gi en tydelig effekt på å redusere risikoen etter løslatelse.

Redusert rekruttering er en barrierefunksjon som vil dra nytte av at risikogruppen får en god rehabilitering, fordi formålet med funksjonen er å redusere motivasjonene ved å gjøre noe med de grunnleggende årsakene (Bjørgo, 2015). Individuell oppfølging kan sørge for at risikogruppen får kartlagt sine behov, som deretter gir noe konkret å jobbe videre med. Det handler om å gi denne gruppen et alternativ til å gå videre med et nytt liv, og gi insentiver for at de ikke returnerer til gamle vaner. Gode tillitsrelasjoner kan bidra med å utvikle en ny identitet basert på nye verdier, og ønsker om framtiden. På bakgrunn av hva som er formålet med rehabilitering, konkluderer jeg med at funksjonen med å bygge og vedlikeholde normative barrierer også kan være resultatet av en vellykket rehabilitering. Å bygge normative barrierer består av å forsterke motforestillinger om å utføre terror (Bjørgo, 2011, 2015). Dersom en

lykkes med å justere bastante holdninger, og skape positive endringsprosesser, kan man tilføre ting som gruppen kan ha savnet i livet sitt. Dette kan føre til at en ikke vil miste denne nye verdien en nå har fått, som fort er konsekvensen dersom man fortsatt sverger til at terrorisme er akseptable handlinger. Nye normer og opprettholdelsen av disse vil være en naturlig konsekvens av at risikogruppen gis de nødvendige forutsetningene for å finne det gode liv, som en av mange i et fellfungerende demokratisk og vestlig samfunn.

6.1 Studiens bidrag og videre forskning

Denne studien har bidratt til forskning fokusert på hvordan terrorisme kan forebygges, gjennom etablering av risikoreducerende barrierer. Det er blitt pekt på flere kunnskapshull innen forebyggende arbeid mot voldelig ekstremisme (Ivarsflaten mfl., 2017). Denne studien bidrar med empirisk kunnskap om hva sentrale aktører oppfatter som vesentlig å forebygge, og studien viser også hva forebygging kan bestå av. Studien har tydeliggjort at det kan være behov for et kunnskapsløft hos private aktører, og også at det kan være hensiktsmessig å utforske nye virkemidler for å kunne rehabilitere de som selv ikke ønsker det. I relasjon til tidligere forskning er det blitt poengtert at rehabilitering bør være et eget virkemiddel mot terrorisme (Martin & Kushner, 2011). Alternative løsninger for «ufrivillig rehabilitering» kan også sees i sammenheng med at de som soner terrordommer har risiko for å begå nye terrorhandlinger og radikalisere andre når de løslates, dersom en ikke lykkes i å endre dem (Christensen & Bjørge, 2017). Mine funn bidrar dermed med kunnskap om hva som kan gjøre samfunnet bedre rustet til å møte framtidens utfordringer omkring ekstremisme, gjennom empirisk data om hva som kan være forebyggende strategier (Ivarsflaten mfl., 2017).

Intervju viste seg å være en svært verdifull kilde til viktig data, og det ville kun ha styrket studien dersom jeg hadde fått gjennomført ytterligere intervjuer med eksempelvis NAV, radikaliseringskoordinatorer hos politiet, radikaliseringskontakter hos Kriminalomsorgen, samt flere private og frivillige organisasjoner. Studiens teoretiske rammeverk har vist at risiko tilnærmet gjennom trusselbegrepet er mer hensiktsmessig for å forstå hvordan man kan forebygge radikalisering til terrorisme. Subjektiv risikoforståelse kan også gi et bredere bilde på hva en slik risiko kommer av, og gir bedre muligheter for å fange opp relevante faktorer. Jeg har vist hvordan en kriminalitetsforebyggende modell kan danne et godt grunnlag for å forstå hvordan ondsinnede handlinger kan reduseres, ved barrierefunksjoner. Studien har også demonstrert at det vil være formålstjenlig å dra nytte av teori og modeller fra ulike disipliner, som på hver sin side studerer forebygging.

Studien indikerer at det er utfordrende å studere denne tematikken i forhold til taushetsplikt og personvernet, som blir et hinder for hvilken informasjon som er tilgjengelig. Det ville vært interessant å studere nærmere hvordan offentlige myndigheter forholder seg til at private aktører ofte ikke har den samme tilgangen til taushetsbelagt informasjon, samtidig som de ofte utfører det samme arbeidet. Det ville også vært interessant å se på mulighetene for å etablere en sentral enhet som arbeider med voldelig ekstremisme, i forhold til forebygging og kunnskapsformidling. Mine empiriske funn viser at det er mye kunnskap samlet i Oslo, hvor det også er andre ressurser tilgjengelig. Det vil være viktig for å møte de framtidige utfordringene at den kunnskapen og erfaringene som eksisterer i dag, gir grunnlag for andre deler av landet å bygge opp sin kompetanse på feltet. Studien min kan ha visse erfaringsoverføringer hva angår andre former for ekstremisme som kanskje bunner ut i noen av de samme risikofaktorene. Det kan også være av verdi å studere tilbakeføringssystemets effektivitet ovenfor denne risikogruppen.

Litteraturliste

- Adams, J. (1995). *Risk*. London [England]: Bristol, PA: UCL Press.
- Alexander, D. (2002). *Principles of emergency planning and management*. Oxford; New York: Oxford University Press.
- Art, R. J., & Richardson, L. (2007). *Democracy and Counterterrorism: Lessons from the Past*. US Institute of Peace Press.
- Aven, T., Boyesen, M., Njå, O., Olsen, K. H., & Sandve, K. (2004). *Samfunnssikkerhet* (5. oppl). Oslo: Universitetsforlag.
- Aven, T., Hauge, S., Sklet, S., & Vinnem, J. E. (2006). Methodology for incorporating human and organizational factors in risk analysis for offshore installations. *International Journal of Materials & Structural Reliability*, 4(1), 1–14.
- Aven, T., & Renn, O. (2010). *Risk management and governance: concepts, guidelines and applications*. Heidelberg; New York: Springer.
- Aven, T., Røed, W., & Wiencke, H. S. (2008). *Risikoanalyse prinsipper og metoder, med anvendelser*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Awan, I. (2013). Muslim Prisoners, Radicalization and Rehabilitation in British Prisons. *Journal of Muslim Minority Affairs*, 33(3), 371–384. <https://doi.org/10.1080/13602004.2013.853979>
- Bahgat, K., & Medina, R. (2013). An Overview of Geographical Perspectives and Approaches in Terrorism Research. *Perspectives on Terrorism*, 7(1). Hentet fra <http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/242>
- Beck, U. (1997). *Risiko og frihet*. Bergen-Sandviken: Fagbokforlaget.
- Bento, J. P. (2001). Menneske–Teknologi–Organisasjon. Veiledning for gjennomføring av MTO-analyser. I *Kurskompendium for Petroleumstilsynet*. Stavanger: Oljedirektoratet.
- Berg, R. (2012, mai 24). Radikalisering | PST Develop. Hentet 1. desember 2017, fra <http://www.pst.no/blogg/radikalisering/>
- Bjørgero, T. (2009). Processes of disengagement from violent groups of the extreme right. I J. Horgan & T. Bjørgero (Red.), *Leaving terrorism behind: individual and collective disengagement* (s. 30–48). Milton Park, Abingdon, Oxon; New York: Routledge.
- Bjørgero, T. (2011). *Forebygging av terrorisme og annen kriminalitet* (No. 1). PHS Forskning.
- Bjørgero, T. (2015). *Forebygging av kriminalitet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bjørgero, T., & Gjelsvik, I. M. (2015). Forskning på forebygging av radikalisering og voldelig ekstremisme: En kunnskapsstatus. (Norwegian research on the prevention of radicalisation and violent extremism: A status of knowledge).
- Bjørgero, T., & Horgan, J. (Red.). (2009). *Leaving terrorism behind: individual and collective disengagement*. Milton Park, Abingdon, Oxon; New York: Routledge.
- Blaikie, N. W. H. (2009). *Designing social research: the logic of anticipation* (2nd ed). Cambridge, UK; Malden, MA: Polity Press.
- Borum, R. (2011). Radicalization into Violent Extremism I: A Review of Social Science Theories. *Journal of Strategic Security*, 4(4), 7–36. <https://doi.org/10.5038/1944-0472.4.4.1>

- Boyesen, M. (2003). *Risikopersepsjon- En innføring i fagfeltet* (s. 20). Oslo: Direktoratet for sivilt beredskap (DSB).
- Brinkmann, S., & Tanggaard, L. (2012). *Kvalitative metoder empiri og teoriutvikling*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Busmundrud, O., Maal, M., Kiran, J., & Endregard, M. (2015). *Tilnærminger til risikovurderinger for tilsiktede uønskede handlinger* (No. 2015/00923). Forsvarets Forskningsinstitutt. Hentet fra <https://www.ffi.no/no/Rapporter/15-00923.pdf>
- Carlsson, Y. (2017). *Violent Extremism: Prevention of a wicked problem- the role of local authorities* (C-REX WORKING PAPER SERIES No. 2/2017). Oslo: Center for Research on Extremism: The Extreme Right, Hate Crime and Political Violence (C-REX).
- Christensen, T., & Bjørge, T. (2017). *Hvordan håndtere hjemvendte fremmedkrigere og andre syriafarere? Tiltak for ivaretagelse og oppfølging* (C-REX Research report). Senter for ekstremismeforskning: Høyreekstremisme, hatkriminalitet og politisk vold. Universitetet i Oslo.
- Cilluffo, F., Saathoff, G., Lane, J., Cardash, S., Magarik, J., Whitehead, A., ... Lohr, G. (2006). Out of the shadows: Getting ahead of prisoner radicalization. *Washington, DC, USA: Homeland Security Policy Initiative*.
- Coppola, D. P. (2011). *Introduction to international disaster management*. Boston: Butterworth-Heinemann.
- Det Kongelige Justis- og beredskapsdepartementet. (2013). *Meld.St.21 (2012-2013) Terrorberedskap* (s. 138). Oslo.
- Doosje, B., Moghaddam, F. M., Kruglanski, A. W., de Wolf, A., Mann, L., & Feddes, A. R. (2016). Terrorism, radicalization and de-radicalization. *Current Opinion in Psychology*, 11, 79–84. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2016.06.008>
- European Commission. (2014, august 4). Commission staff working document. Overview of natural and man-made disaster risks in the EU. Accompanying the document communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. The post 2015 hyogo framework for action: Managing risks to achieve resilience. COM (2014) 216 final. SWD (2014) 134 final. Hentet fra http://www.sos112.si/slo/tdocs/eu_risks_overview.pdf
- Falck, S. (2015). *Tilbakeføringsgarantien som smuldret bort. Mellom kriminalomsorg og kommunale tjenester. Tiltaksbro, systematikk eller tilfeldighet?* (SIRUS No. 3). Oslo: Statens institutt for rusmiddelforskning.
- Felles kontraterrorsenter. (2014). *Norske fremmedkrigere i Syria* (No. 201400187–22). Hentet fra https://www.regjeringen.no/contentassets/ced1ecf5e7cb4a40a659793afc1c0749/fkts_syriarapport_2_juni_2014_2.pdf
- Fleming, K. N., & Silady, F. A. (2002). A risk informed defense-in-depth framework for existing and advanced reactors. *Reliability Engineering & System Safety*, 78(3), 205–225. [https://doi.org/10.1016/S0951-8320\(02\)00153-9](https://doi.org/10.1016/S0951-8320(02)00153-9)
- Gundhus, H. O. (2014). Forebyggende politiarbeid-i spennet mellom kriminalitetskontroll og trygghet. I Paul Larsson, R. Granér (Red.), *Innføring i politivitenskap*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.

- H. Engen, O. A., Kruke, B. I., H. Lindøe, P., Olsen, K. H., Olsen, O. E., & Pettersen, K. A. (2016). *Perspektiver på samfunnssikkerhet*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Hellmuth, D. (2015). Countering Jihadi Terrorists and Radicals the French Way. *Studies in Conflict & Terrorism*. <https://doi.org/10.1080/1057610X.2015.1076277>
- Hemmingsen, A.-S., Crone, M., & Witt, J. P. (2015). *Politisering af vold-et alternativ til radikalisering* (DIIS Policy Brief No. 2015: September). DIIS- Dansk Institut for Internationale Studier.
- Hoffman, B. (2006). *Inside terrorism* (Rev. and expanded ed.). New York: Columbia University Press.
- Hollnagel, E. (1999). *Accident Analysis and Barrier Functions*. Project TRAIN. Hentet fra <https://www.it.uu.se/research/project/train/papers/AccidentAnalysis.pdf>
- Hollnagel, E. (2004). *Barriers and accident prevention*. Aldershot, Hampshire, England; Burlington, VT: Ashgate.
- Hopperstad, M. (2017, april 26). Terrordømt nordmann (20) løslatt. Hentet 4. desember 2017, fra <http://www.vg.no/a/23983118>
- Horgan, J. (2009). Individual disengagement: a psychological analysis. I J. Horgan & T. Bjørge (Red.), *Leaving Terrorism Behind: individual and collective disengagement* (s. 17–29). Milton Park, Abingdon, Oxon; New York: Routledge.
- Horgan, J., & Boyle, M. J. (2008). A case against 'Critical Terrorism Studies'. *Critical Studies on Terrorism*, 1(1), 51–64. <https://doi.org/10.1080/17539150701848225>
- Huuse, C. (2015, februar 17). Slik ble København-terroristen radikalisert. VG. Hentet fra <http://www.vg.no/a/23397154>
- ISO. (2009). Risk Management - Principles and Guidelines. ISO 31000:2009. Hentet fra www.iso.org
- ISO. (2018). Risk Management - Guidelines. ISO 31000:2018. Hentet fra www.iso.org
- Ivarsflaten, E., Brekke, T., Carlsson, Y., Jore, S. H., Nesser, P., Solberg, E., & Rykkja, L. (2017). *Plandokument: Forskning på ekstremisme, terrorisme og radikalisering*. Norges forskningsråd.
- Jackson, R., Smyth, M. B., & Gunning, J. (2009). *Critical terrorism studies: A new research agenda*. Routledge.
- Jacobsen, D. I. (2005). *Hvordan gjennomføre undersøkelser? innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Jenkins, N. (2016, desember). A Timeline of Recent Terrorist Attacks in Europe. *Time*. Hentet fra <http://time.com/4607481/europe-terrorism-timeline-berlin-paris-nice-brussels/>
- Jore, S. H. (2012). *Counterterrorism as Risk Management Strategies* (Doktorgradsavhandling). Universitetet i Stavanger, Stavanger. Hentet fra https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/182345/Haugdal_Sissel_Jore.pdf?sequence=1
- Justis-og Beredskapsdepartement. (2014). *Handlingsplan mot radikalisering og voldelig ekstremisme*.

- Justis-og beredskapsdepartement. (2017). *Redusert tilbakefall til ny kriminalitet. Nasjonal strategi for samordnet tilbakeføring etter gjennomført straff 2017-2021* (Strategi).
- Justis-og beredskapsdepartementet. (2015). *Nasjonal veileder for forebygging av radikalisering og voldelig ekstremisme*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/b702f87f25274ea5a55eee0800cd7860/nasjonal-veileder-for-forebygging-av-radikalisering-og-voldelig-ekstremisme.pdf>
- Justis-og politidepartementet. (2008). *St.meld.nr.37 (2007-2008). Straff som virker-mindre kriminalitet-tryggere samfunn*.
- King, M., & Taylor, D. M. (2011). The Radicalization of Homegrown Jihadists: A Review of Theoretical Models and Social Psychological Evidence. *Terrorism and Political Violence*, 23(4), 602–622. <https://doi.org/10.1080/09546553.2011.587064>
- Kooiman, J. (2002). Governance. A Social-Political Perspective. I J. R. Grote & B. Gbikpi (Red.), *Participatory Governance* (s. 71–96). Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften. https://doi.org/10.1007/978-3-663-11003-3_4
- Kriminalomsorgen. (u.å). Frivillige organisasjoner. Hentet 30. mai 2018, fra <http://www.kriminalomsorgen.no/frivillige-organisasjoner.237934.no.html>
- Kriminalomsorgen. (2016, januar 1). Organisasjonskart for kriminalomsorgen. Hentet 28. april 2018, fra <http://www.kriminalomsorgen.no/getfile.php/2971190.823.xsxfvawrct/Organisasjonskart+2015+kriminalomsorgen.pdf>
- Kriminalomsorgens høyskole og utdanningscenter. (2016). *Radikalisering og voldelig ekstremisme. Håndbok for ansatte i kriminalomsorgen med særskilt fokus på håndtering i fengsel*. (KRUS håndbok No. nr. 2/2016). Lillestrøm. Hentet fra <https://brage.bibsys.no/xmlui/handle/11250/2425537>
- Kruglanski, A. W., Gelfand, M. J., Bélanger, J. J., Sheveland, A., Hetiarachchi, M., & Gunaratna, R. (2014). The Psychology of Radicalization and Deradicalization: How Significance Quest Impacts Violent Extremism: Processes of Radicalization and Deradicalization. *Political Psychology*, 35, 69–93. <https://doi.org/10.1111/pops.12163>
- Kruke, B. I. (2012). Samfunnssikkerhet og krisehåndtering: Relevans for 22. juli 2011. *22. juli kommisjonen*. Hentet fra https://www.regjeringen.no/html/smk/22julikommisjonen/22julikommisjonen_no/CONTENT/DOWNLOAD/216/1700/VERSION/1/FILE/NOTAT_7_KRUKESAMFUNNSSIKKERH.PDF
- Lee, K., Harding, D. J., & Morenoff, J. D. (2017). Trajectories of neighborhood attainment after prison. *Social Science Research*, 66, 211–233. <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2016.12.004>
- Lia, B., Berg, J. K., Leraand, D., & Stenersen, A. (2017, oktober 19). Terrorisme. I *Store norske leksikon*. Hentet fra <http://snl.no/terrorisme>
- Lov om endringer i straffeloven 1902 og straffeloven 2005 mv. (forberedelse av terror m.m.) (2013).
- Lov om forebyggende sikkerhetstjeneste (sikkerhetsloven) - Lovdata (1998).
- LOV-1999-07-02-61 om spesialisthelsetjenesten m.m (2001).
- LOV-2001-05-18-21 om gjennomføring av straff. (2002).

- LOV-2006-06-16-20 om arbeids-og velferdsforvaltningen (2006).
- Lynggaard, K. (2012). Dokumentanalyse. I S. Brinkmann, L. Tanggaard (Red.), *Kvalitative metoder. Empiri og teoriutvikling*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Martin, G., & Kushner, H. W. (Red.). (2011). *The Sage encyclopedia of terrorism* (2nd ed.). Thousand Oaks, Calif: SAGE Publications.
- McCauley, C., & Moskalenko, S. (2008). Mechanisms of Political Radicalization: Pathways Toward Terrorism. *Terrorism and Political Violence*, 20(3), 415–433. <https://doi.org/10.1080/09546550802073367>
- Mulcahy, E., Merrington, S., & Bell, P. J. (2013). The Radicalisation of Prison Inmates: A Review of the Literature on Recruitment, Religion and Prisoner Vulnerability. *Journal of Human Security*, 9(1). <https://doi.org/10.12924/johs2013.09010004>
- Mythen, G., & Kamruzzaman, P. (2010). Counter-terrorism and Community Relations: Anticipatory Risk, Regulation and Justice. *Regulation and Criminal Justice: Innovations in Policy and Research*, 211–234.
- Mæhlum, S. (2018, februar 20). rehabilitering. I *Store medisinske leksikon*. Hentet fra <http://sml.snl.no/rehabilitering>
- Nasser-Eddine, M., Garnham, B., Agostino, K., & Caluya, G. (2011). *Countering violent extremism (CVE) literature review*. DEFENCE SCIENCE AND TECHNOLOGY ORGANISATION EDINBURGH (AUSTRALIA).
- NAV. (2016, juni 29). Organisering av NAV-kontoret. Hentet 30. mai 2018, fra <https://www.nav.no/no/NAV+og+samfunn/Om+NAV/Fakta+om+NAV/organisering-av-nav-kontoret>
- Neuman, W. L. (2011). *Social research methods: qualitative and quantitative approaches* (7. ed., internat. ed.). Boston, Mass.: Pearson.
- Neumann, P. R. (2010). *Prisons and terrorism: Radicalisation and de-radicalisation in 15 countries*. ICSR, King's College London. Hentet fra <http://icsr.info/2010/08/prisons-and-terrorism-radicalisation-and-de-radicalisation-in-15-countries/>
- Norsk Standard. (2012). *Samfunnssikkerhet- Beskyttelse mot tilsiktede uønskede handlinger - Terminologi* (NS 5830). Lysaker: Standard Norge.
- Norsk Standard. (2014). *Samfunnssikkerhet- Beskyttelse mot tilsiktede uønskede handlinger- Krav til sikringsrisikostyring* (NS 5831). Lysaker: Standard Norge.
- Norsk Standard. (2016). *Samfunnssikkerhet- Beskyttelse mot tilsiktede uønskede handlinger- Planlegging av sikringstiltak i bygg, anlegg og eiendom* (NS 5834). Lysaker: Standard Norge.
- Orban, F. (2013, april 3). Fengsler i radikaliseringsalderen. Hentet 4. desember 2017, fra <https://forskning.no/meninger/kronikk/2013/03/fengsler-i-radikaliseringsalderen>
- Pape, R. A. (2009). Introduction: What is New About Research on Terrorism. *Security Studies*, 18(4), 643–650. <https://doi.org/10.1080/09636410903369100>
- Perry, R. W., & Lindell, M. K. (2003). Preparedness for Emergency Response: Guidelines for the Emergency Planning Process. *Disasters*, 27(4), 336–350. <https://doi.org/10.1111/j.0361-3666.2003.00237.x>

- Petersen, K. L. (2012). Risk analysis – A field within security studies? *European Journal of International Relations*, 18(4), 693–717. <https://doi.org/10.1177/1354066111409770>
- Politiets sikkerhetstjeneste. (2017). *Trusselvurdering 2017*. Oslo. Hentet fra http://www.pst.no/media/82648/pst_trusselvurd_2017_no_web.pdf
- Politiets sikkerhetstjeneste. (2018). *Trusselvurdering 2018*. Oslo. Hentet fra <https://www.pst.no/trusselvurdering-2018/>
- Pursiainen, C. (2017). *The Crisis Management Cycle*. UK: Routledge.
- Quarantelli, E. L. (1998). Disaster planning, emergency management and civil protection: The historical development of organized efforts to plan for and to respond to disasters. *Disaster Research Center*. Hentet fra <http://udspace.udel.edu/handle/19716/635>
- Ranstorp, M. (Red.). (2010). *Understanding violent radicalisation: terrorist and jihadist movements in Europe*. London; New York: Routledge.
- Rapoport, D. C. (1971). *Assassination and terrorism*. Canadian Broadcasting Corporation Toronto.
- Rausand, M., & Bouwer Utne, I. (2009). *Risikoanalyse: teori og metoder*. Trondheim: Tapir akademiske.
- Reason, J. T. (1997). *Managing the risks of organizational accidents*. England: Ashgate.
- Renn, O. (2008). *Risk governance: coping with uncertainty in a complex world*. London; Sterling, VA: Earthscan.
- Ringdal, K. (2007). *Enhet og mangfold. Samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode* (2. utg.). Bergen: Fagbokforlaget.
- Rosa, E. (1998). Metatheoretical foundation for post-normal risk. *Journal of Risk Research*, 1, 15–44.
- Rubin, H. J., & Rubin, I. (2005). *Qualitative interviewing: the art of hearing data* (2nd ed). Thousand Oaks, Calif: Sage Publications.
- Sageman, M. (2004). *Understanding terror networks*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Sageman, M. (2011). *Understanding Terror Networks*. Hentet fra <http://kcl.eblib.com/patron/FullRecord.aspx?p=3441870>
- Saunders, M. N. K., Lewis, P., & Thornhill, A. (2012). *Research methods for business students* (6th ed.). Harlow, England; New York: Pearson.
- Schmid, A. P. (2013). Radicalisation, de-radicalisation, counter-radicalisation: A conceptual discussion and literature review. *ICCT Research Paper*, 97, 22.
- Silke, A. (2003). *Terrorists, victims and society psychological perspectives on terrorism and its consequences*. Chichester: John Wiley & Sons, Ltd.
- Silverman, D. (2005). *Doing qualitative research: a practical handbook* (2nd ed.). London; Thousand Oaks, Calif: Sage Publications.
- Sjöberg, L., & Thedéen, T. (2010). Reflections on Risks and Technology. I G. Grimvall, Å. J. Holmgren, P. Jacobsson, & T. Thedéen (Red.), *Risks in Technological Systems* (s. 7–17). London: Springer London. https://doi.org/10.1007/978-1-84882-641-0_2
- Sklet, S. (2006). Safety barriers: Definition, classification, and performance. *Journal of Loss*

- Prevention in the Process Industries*, 19(5), 494–506.
<https://doi.org/10.1016/j.jlp.2005.12.004>
- Slovic, P. (1987). Perception of risk. *Science*, 236(4799), 280–285.
<https://doi.org/10.1126/science.3563507>
- Svenson, O. (1991). The Accident Evolution and Barrier Function (AEB) Model Applied to Incident Analysis in the Processing Industries. *Risk Analysis*, 11(3), 499–507.
<https://doi.org/10.1111/j.1539-6924.1991.tb00635.x>
- Tanggaard, L., & Brinkmann, S. (2012). Intervjuet: Samtalen som forskningsmetode. I S. Brinkmann, L. Tanggaard (Red.), *Kvalitative metoder: Empiri og teoriutvikling*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Thagaard, T. (2013). *Systematikk og innlevelse: en innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Tierney, K. J., Lindell, M. K., & Perry, R. W. (2001). *Facing the unexpected: disaster preparedness and response in the United States*. Washington, D.C.: Joseph Henry Press. Hentet fra <http://public.eblib.com/choice/publicfullrecord.aspx?p=4388308>
- Tjora, A. (2012). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis* (2. utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- United Nations General Assembly. (2016). *Report of the open-ended intergovernmental expert working group on indicators and terminology relating to disaster risk reduction* (No. A/71/644). Hentet fra https://www.preventionweb.net/files/50683_oiewgreportenglish.pdf
- van Donselaar, J., Grunenberg, S., & Bjørge, T. (2009). Exit from right-wing extremist groups. Lessons from disengagement programs in Norway, Sweden and Germany. I T. Bjørge & J. Horgan (Red.), *Leaving terrorism behind: individual and collective disengagement* (s. 135–151). Milton Park, Abingdon, Oxon; New York: Routledge.
- Yin, R. K. (2011). *Qualitative research from start to finish*. New York: Guilford Press.
- Zulaika, J., & Douglass, W. A. (1996). *Terror and taboo: the follies, fables, and faces of terrorism*. New York: Routledge.

Vedlegg

Maria Sydnes

9037 TROMSØ

Vår dato: 03.01.2018

Vår ref: 57935 / 3 / LAR

Deres dato:

Deres ref:

Vurdering fra NSD Personvernombudet for forskning § 31

Personvernombudet for forskning viser til meldeskjema mottatt 20.12.2017 for prosjektet:

57935	<i>Hva skjer når en terrordømt løslates?</i>
Behandlingsansvarlig	<i>UiT Norges arktiske universitet, ved institusjonens øverste leder</i>
Daglig ansvarlig	<i>Maria Sydnes</i>
Student	<i>Lise Lotte Evenseth</i>

Vurdering

Etter gjennomgang av opplysningene i meldeskjemaet og øvrig dokumentasjon finner vi at prosjektet er meldepliktig og at personopplysningene som blir samlet inn i dette prosjektet er regulert av personopplysningsloven § 31. På den neste siden er vår vurdering av prosjektopplegget slik det er meldt til oss. Du kan nå gå i gang med å behandle personopplysninger.

Vilkår for vår anbefaling

Vår anbefaling forutsetter at du gjennomfører prosjektet i tråd med:

- opplysningene gitt i meldeskjemaet og øvrig dokumentasjon
- vår prosjektvurdering, se side 2
- eventuell korrespondanse med oss

Vi forutsetter at du ikke innhenter sensitive personopplysninger.

Meld fra hvis du gjør vesentlige endringer i prosjektet

Dersom prosjektet endrer seg, kan det være nødvendig å sende inn endringsmelding. På våre nettsider finner du svar på hvilke [endringer](#) du må melde, samt endringskjema.

Opplysninger om prosjektet blir lagt ut på våre nettsider og i Meldingsarkivet

Vi har lagt ut opplysninger om prosjektet på nettsidene våre. Alle våre institusjoner har også tilgang til egne prosjekter i [Meldingsarkivet](#).

Vi tar kontakt om status for behandling av personopplysninger ved prosjektslutt

Ved prosjektslutt 01.06.2018 vil vi ta kontakt for å avklare status for behandlingen av

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

personopplysninger.

Se våre nettsider eller ta kontakt dersom du har spørsmål. Vi ønsker lykke til med prosjektet!

Marianne Høgetveit Myhren

Hildur Thorarensen

Kontaktperson: Hildur Thorarensen tlf: 55 58 26 54 / hildur.thorarensen@nsd.no

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Lise Lotte Evenseth, lev008@post.uit.no

Vedlegg 2

Samtykkeerklæring for intervju

Om forskningsprosjekt

Tema for forskningsprosjektet er oppfølging og rehabilitering av potensielt radikaliserede straffedømte etter soning. Regjeringens arbeid med å forebygge terrorisme baserer seg blant annet på arbeid med å forhindre at personer radikaliseres, og det er et særlig fokus på sårbarheten for dette i fengsler. Dette prosjektet ønsker å ta dette arbeidet enda et steg videre, og undersøke hvordan straffedømte som potensielt kan være radikaliseret kan håndteres, og motiveres til å vende seg vekk fra en slik holdning utenfor fengselsmurene. Prosjektet vil dermed se på hvilke forutsetninger det norske samfunn har for å rehabilitere potensielt radikaliserede straffedømte.

Kontaktinformasjon

Lise Lotte Evenseth

Mastergradsstudent i Samfunnssikkerhet ved UiT Norges arktiske universitet

Telefon: 97149483

Epost: lev008@post.uit.no

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst avslutte intervjuet, og trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg umiddelbart bli anonymisert og slettet.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Det er kun intervjuer og veileder som vil ha tilgang til personopplysninger. Det er ønskelig å benytte båndopptaker under hvert intervju, dersom dette er greit for respondent, for å sikre at all informasjon oppfattes korrekt. Dette vil i tillegg styrke prosjektets pålitelighet.

Informasjonen fra intervju vil behandles i samsvar med anbefalinger fra Personvernombudet for forskning, og i tråd med UiT Norges arktiske universitet sine retningslinjer for datahåndtering og informasjonssikkerhet. Prosjektet skal etter planen avsluttes 1.juni 2018, og personopplysninger og opptak vil da bli slettet.

Anonymitet

Det vil være ønskelig at organisasjonens navn, samt ansiennitet, kan publiseres. Dersom respondent ønsker det, vil det være anledning til å lese og godkjenne sine opplysninger før publisering. Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, NSD - Norsk senter for forskningsdata AS.

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 3 Intervjuguide Justis-og beredskapsdepartement

Ansiennitet

Liten (1-4 år) Medium (5-9 år) Høy (>11)

Risikoidentifisering

- I hvilken grad man oppfatter at potensielt radikalisererte straffedømte kan utgjøre en risiko mot samfunnet
- Kan det være et behov å styrke mulighetene for å rehabilitere slike personer utenfor fengslet?
- Behov for en sentral enhet som arbeider med forebygging av radikalisering og voldelig ekstremisme

Rehabilitering

- Tiltak 3: Status på forskning om av-radikaliseringsprosesser knyttet til fremmedkrigere
- Tiltak 17: Hvordan går arbeidet med å utarbeide veiledningsmaterieell for exit-tiltak?
- Tiltak 23: Vil det være snakk om et valg mellom fengsel eller oppfølging for disse fremmedkrigerne? Grunnet kriminaliseringen av denne aktiviteten.
- Lite konkret om private og frivillige organisasjoners rolle når det gjelder oppfølging og eventuell rehabilitering
- Statusoppdatering: Etterspørsel av kompetanse om ivaretagelse av radikalisererte personer
- Status for utviklingen av rutiner for oppfølging av radikalisererte straffedømte etter løslatelse
- Internasjonal erfaringsutveksling om rehabilitering av radikalisererte personer
- Oppdatering på kurstilbud til private organisasjoner
- Mulighet for samordning av kommunal mentorordning, og mentorforløp i kriminalomsorgen?
- utfordringer omkring taushetsplikt i forhold til frivillige
- Stemmer det at meldeplikt hos Friomsorgen i forbindelse med løslatelsesvilkår er den eneste måten andre aktører enn politi, gis anledning til å "tvinge" straffedømte personer til en samtale?

Vedlegg 4 Intervjuguide Friomsorgen

Ansiennitet

Liten (1-4 år) Medium (5-9 år) Høy (>11)

Bakgrunnsinformasjon

- Kan du si litt om hvilket mandat dere har?
- Hva er det som formelt regulerer deres arbeid?
- Samarbeid med andre aktører
- Samarbeider dere formelt med andre aktører?
- Har dere noen form for uformelt samarbeid med andre?
- Er det noen aktører dere samarbeider ekstra mye med?

Kriminalitetsforebygging

- Hvilken rolle har dere innen kriminalitetsforebygging?
- Finnes det etablerte programmer dere jobber etter?
- Kan dere si noe om hvilke utfordringer straffedømte møter på i det åpne samfunnet?
- Er det noen grupper som har større utfordringer enn andre?
- Hvordan vil dere vurdere den kunnskapen dere har om tematikken omkring radikaliserings?
- Hvilken kjennskap har dere til arbeidet med straffedømte som kan være radikalisert?
- Opplever dere at straffedømte personer som er fanget opp som radikalisert i fengslene får noen form for oppfølging etter de er løslatt?

Rehabilitering

- Hvilke faktorer kan påvirke integreringen tilbake i samfunnet igjen etter soning?
- På hvilken måte arbeider dere med å skape en sunn motivasjon hos straffedømte?
- Hvilken erfaring har dere omkring rehabilitering av straffedømte personer som er radikalisert?
- Opplever dere at deres erfaring med andre straffedømte, kan overføres til arbeidet med denne gruppen straffedømte?
- Hvilke aktører tenker dere kan bidra i arbeidet med å få straffedømte personer som potensielt kan være radikalisert, på bedre tanker når de løslates?
- Hva kan være til hinder for å rehabilitere straffedømte personer utenfor fengselsmurene?

Vedlegg 5 Intervjuguide Kriminalomsorgsdirektoratet a

Ansiennitet

Liten (1-5 år) Medium (6-10 år) Høy (>11)

Risikoidentifisering

- I hvilken grad man oppfatter at potensielt radikaliserede straffedømte kan utgjøre en risiko mot samfunnet etter lukket soning
- I Norge har ikke potensielt radikaliserede innsatte noen andre tilbud eller oppfølgingsstrukturer enn andre straffedømte?
- Kan det være et behov å styrke mulighetene for å rehabilitere slike personer utenfor lukket soning?
- Behov for en sentral enhet som arbeider med forebygging av radikaliserende og voldelig ekstremisme
- Er det mange land som har flere spesialiserte programmer for denne risikogruppen?

Rehabilitering

- Er det noen aktører som kan være i særlig posisjon til å få radikaliserede innsatte på bedre tanker når de løslates? Dersom man ikke har lyktes med dette under soning.
- Er mentorordningen lagt opp slik at kontakten kan holdes også etter løslatelse?
- Mulighet for samordning av kommunal mentorordning, og mentorforløp i kriminalomsorgen?
- Forstår jeg det korrekt at meldeplikt hos Friomsorgen i forbindelse med løslatelsesvilkår er den eneste måten andre aktører enn politi, gis anledning til å "tvinge" straffedømte personer til en samtale?
- Internasjonal erfaringsutveksling om rehabilitering av radikaliserede personer
- Opplever man at denne typen straffedømte kan møte på ekstra utfordringer når de løslates igjen, på grunn av stigmatisering og mistro?
- Hvordan løse utfordringer med korte dommer?

Vedlegg 6 Intervjuguide Kriminalomsorgsdirektoratet b

Ansiennitet

Liten (1-4 år) Medium (5-9 år) Høy (>11)

Risikoidentifisering

- Opplever du at potensielt radikaliserede straffedømte kan utgjøre en større risiko enn andre, når de løslates?
- Har denne gruppen andre utfordringer, og i så fall hvilke?

Rehabilitering

- Hva har mentorordningen å tilby straffedømte som potensielt kan være radikaliseret?
- Skilles det på noen måte mellom innsatte som har radikaliserede holdninger, fra innsatte som «henger med feil folk»?
- Hvilke grunner har innsatte for å ville mentores?
- Hvordan jobber mentorene med å skape motivasjon hos en innsatt?
- Vil det være ulike virkemidler hos innsatte med kjent radikalisering, og de man mistenker kan være radikaliseret?
- Ser du et behov for flere tilsvarende ordninger, exit-strategier?
- Tenker du at man har en fordel med å etablere et slikt program i fengslet, versus i det åpne samfunnet?
- Hvordan fungerer det med å opprettholde ordningen etter soning?
- Kan det være behov for å styrke de mulighetene man har for å rehabilitere potensielt radikaliserede utenfor fengslet? Eventuelt opprettholde en rehabilitering?

Vedlegg 7 Intervjuguide Frelsesarmeen

Ansiennitet

Liten (1-5 år) Medium (6-10 år) Høy (>11)

Har dere et mandat som styrer virksomheten? Kun frivillig, eller ansvar for noe?

Tilbakeføring

- På hvilken måte er dere involvert med å tilbakeføre straffedømte personer?
- Hvordan kommer straffedømte personer i kontakt med dere?
- Hvor viktig er deres bidrag med å tilbakeføre straffedømte personer til samfunnet igjen etter soning?
- Hva kan være forskjellen på det som dere tilbyr/gjør, kontra offentlige tilbud?
- Hvilke faktorer opplever du kan gjøre det vanskelig for personer som kan tilhøre en stigmatisert gruppe, når de skal forsøke å skaffe seg et nytt liv etter soning?

Risikoidentifisering

- Har Fretex erfaring med personer som kan være/ har vært radikalisert?
- Har dere noen kunnskap om fenomenet radikalisering og voldelig ekstremisme?
- Har dere fått tilbud om noen former for kurs eller lignede fra myndighetene eller etater innen tematikken?
- Kan slike personer ha andre utfordringer etter soning sammenlignet med andre?

Rehabilitering

- I hvilken grad opplever du at dere er i posisjon til å forebygge tilbakefall til kriminalitet?
- Har dere konkrete prosedyrer som regulerer arbeidet deres?
- Opplever du at dere har et rehabiliterende fokus?
- Straffedømte personer som er i kontakt med dere, hvor motiverte er de for å legge kriminalitet bak seg?
- Hvordan kan man skape nye motivasjoner hos straffedømte personer?
- Hvilke av de tiltakene dere tilbyr er mest benyttet av straffedømte?
- Samarbeid med andre aktører når det gjelder straffedømte?

Vedlegg 8 **Intervjuguide Røde Kors**

Ansiennitet

Liten (1-5 år) Medium (6-10 år) Høy (>11)

Risikoidentifisering

- Opplever du at dere har en god forståelse og kunnskap av fenomenet radikaliserings og voldelig ekstremisme?
- Har dere fått tilbud om noen former for kurs eller lignende fra myndighetene eller etater innen tematikken?
- Erfaring med radikalisererte personer?

Tilbakeføring

- Hvordan kommer personer i kontakt med dere?
- Hvilke straffedømte personer er dere i kontakt med?
- Hva kan være forskjellen på det som dere tilbyr, kontra offentlige tilbud?
- Hvilke faktorer kan gjøre det vanskelig for personer som kan tilhøre en stigmatisert gruppe, når de skal forsøke å skaffe seg et nytt liv etter soning?
- Kan du tenke deg noen andre type utfordringer for straffedømte som potensielt kan være radikaliserert når de løslates?

Rehabilitering

- I hvilken grad opplever du at dere er i posisjon til å forebygge tilbakefall til kriminalitet?
- Konkrete prosedyrer eller planer som regulerer arbeidet deres?
- Opplever du at dere har et rehabiliterende fokus?
- Opplever du at innsatte synes det kan være enklere å snakke med dere (visitortjenesten) enn med ansatte i kriminalomsorgen?
- Hvordan kan man skape nye motivasjoner hos straffedømte personer?
- Hvilke av de tiltakene dere tilbyr er mest benyttet av straffedømte?
- Samarbeid med andre aktører?

Vedlegg 9

Intervjuguide SaLTo

Ansiennitet

Liten (1-5 år) Medium (6-10 år) Høy (11<)

Risikoidentifisering

- I hvilken grad opplever dere at radikalisererte straffedømte kan utgjøre en større risiko enn andre, etter fengsel?
- Kan det være et behov for å styrke de mulighetene man har for å rehabilitere utenfor lukket soning?
- Kan det være et behov å etablere en statlig enhet som jobber med forebygging av voldelig ekstremisme?
- Hvilken forebyggende rolle kan dere ha ovenfor personer som tidligere er straffedømt, for å hindre tilbakefall?

Virkemidler

- Hva kan handlingsplanen bidra med i arbeidet med kriminalitetsforebygging?
- Hvilke konkrete virkemidler har man i oppfølging av radikalisererte personer?
- Er det noen ytterligere virkemidler man ser for seg vil gi kommuner en bedre mulighet til å følge opp radikalisererte personer som er over 18 år?
- Hvor effektivt opplever man at arbeidet med å forebygge at personer gjentar voldelige, og straffbare handlinger er?
- Hvilke konkrete grunner kan det være for at Oslo kommune trekkes inn i oppfølging etter at personer løslates?

Rehabiliterende arbeid

- Er det noen aktører som kan være i særlig posisjon til å få radikalisererte innsatte på bedre tanker når de løslates? Dersom man ikke har lyktes med dette under soning.
- Hva består exit-strategiene dere benytter, og tiltakene av?
- Har man dratt nytte av samarbeidsnettverkene når det gjelder andre lands erfaringer med å få radikalisererte personer på bedre tanker?
- Hva kan være målet med en oppfølgingsamtale, og vil en slik kunne gjøres for å følge opp en person etter soning?

Vedlegg 10

Intervjuguide RVTS

Ansiennitet

Liten (1-4 år) Medium (5-9 år) Høy (>11)

Risikoidentifisering

- Har erfart å jobbe med personer som kan være radikalisert?
- Vet du noe om hvordan de er identifisert som radikalisert?
- Har slike personer andre utfordringer?
- Har erfaring med personer som kan være sårbare for radikalisering?
- Har du noen erfaring med å jobbe med straffedømte personer etter løslatelse?
- Tror du at straffedømte som er radikalisert kan ha behov for å følges mer opp enn andre straffedømte, etter løslatelse?

Rehabiliterende arbeid

- Hva kan et rehabiliterende arbeid mot radikaliserte personer bestå av / inneholde? Når man ønsker å forhindre tilløp til voldelige handlinger.
- Vil det være behov for ulike virkemidler for personer med kjent radikalisering, kontra de man mistenker kan være radikalisert?
- Kan det være ulike utfordringer knyttet til arbeid hvor en forsøker å endre personers holdninger, kontra det å endre deres adferd?
- Er det stor etterspørsel fra kommunalt /statlige ansatte etter mer informasjon om tematikk knyttet til radikalisering og voldelig ekstremisme?
- Tenker du at det er behov for at straffedømte som er identifisert som radikaliserte, får ekstra oppfølging etter soning?
- Hva kan RVTS bidra med når det gjelder forebygging av terrorisme?

Vedlegg 11

Intervjuguide SLT-koordinator

Ansiennitet

Liten (1-5 år) Medium (6-10 år) Høy (>11)

Identifisering av risiko

- Hvilken erfaring har du med personer som potensielt kan være radikalisert?
- Opplever du at du har god kunnskap og forståelse av tematikken rundt radikalisering?
- Har regjeringens handlingsplan mot radikalisering og voldelig ekstremisme (2014) ført til endringer i kommunen?
- Har du noen erfaring med å jobbe med straffedømte personer etter løslatelse?
- Kan du si noe om man har fått inn mange bekymringsmeldinger om ekstremisme i denne kommunen de siste årene?

Virkemidler

- På hvilken måte kan SLT-modellen være aktuell for straffedømte personer etter fengsel?
- Har man etablert noen strategier og tiltak for personer som ønsker seg ut av ekstreme nettverk?
- Hvilken rolle kan utenforskap spille i et kriminalitetsforebyggende arbeid?
- Hvilke aktører mener du kan være særlig viktige når det gjelder å forebygge at radikaliserte personer begår voldelige handlinger?